

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2015-2017

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tomáš Hušek

**Role médií v prevenci rizikového chování mládeže
s důrazem na volnočasové aktivity**

Praha 2017

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2015-2017

DIPLOMA THESIS

Tomáš Hušek

**The role media in preventing risky behaviors among youth
with an emphasis on leisure activities**

Prague 2017

Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 8. 3. 2017

Tomáš Hušek

Poděkování

V úvodu této práce děkuji zejména vedoucí této diplomové práce, Mgr. Janě Neusarové, Ph.D., za jedinečné metodické vedení a odbornou podporu při sestavování jednotlivých částí obsahu.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá rolí médií v prevenci rizikového chování mládeže s důrazem na volnočasové aktivity. První část práce je věnována stručnému přehledu základních pojmů a definic. Další části vymezují rizikové chování školní mládeže, volný čas, jeho funkce a cíle. Čtvrtá část se zabývá využitím médií ve volném čase školní mládeže a spolu s tím média prezentuje jako vhodný nástroj prevence rizikového chování. Hlavní částí práce je kvantitativně-kvalitativní výzkum o volném čase školní mládeže a o možnostech využití médií v prevenci rizikového chování. Výzkum byl proveden metodou dotazníku s žáky základních škol a polostrukturovaných rozhovorů s volnočasovými pedagogy.

Klíčová slova

Média, prevence, rizikové chování, školní mládež, volnočasové aktivity, pedagog volného času.

Annotation

This thesis deals with the role of the media in preventing risky behaviors among youth with an emphasis on leisure activities. The research looks at risky behavior of school youth during leisure time and outlines its functions and objectives. It also evaluates the use of media in leisure time of school youth and examines how media serves as an instrument to prevent risky behavior. As a result, both quantitative and qualitative data are acquired to study leisure time of school youth and monitor the use of the media in preventing risky behavior. The research takes a form of questionnaire survey with elementary school students and conducts semistructured interviews on pedagogues of leisure time.

Keywords

Media, prevention, risk behavior, school youth, leisure time activities, pedagogues of leisure time

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE	11
1.1 Mládež	12
1.2 Riziko.....	13
1.3 Riziková mládež	14
1.4 Prevence.....	15
1.5 Médium - masmédiu	16
1.6 Vliv médií	18
1.7 Interakce.....	19
2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ ŠKOLNÍ MLÁDEŽE A JEHO PREVENCE	21
2.1 Vymezení rizikového chování	21
2.2 Teoretické klasifikace rizikového chování	23
2.2.1 Rizikové a riskující chování.....	23
2.2.2 Problémové chování.....	25
2.2.3 Syndrom rizikového chování	26
2.2.4 Rizikové chování z pohledu dnešních dospívajících	28
3 ŠKOLNÍ MLÁDEŽ A VOLNÝ ČAS.....	30
3.1 Definice volného času.....	30
3.2 Základní funkce volného času	32
3.3 Cíle volného času.....	34
3.4 Význam smysluplného vyplnění a prožívání volného času.....	36
3.5 Volnočasové aktivity jako důležitý prostředek k prevenci rizikového chování ..	38
4 MÉDIA JAKO VÝZNAMNÁ SOUČÁST VOLNÉHO ČASU MLÁDEŽE	41
4.1 Role médií ve vzdělávání školní mládeže.....	41
4.2 Role médií ve volném čase školní mládeže	43
PRAKTICKÁ ČÁST	47
5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	47
5.1. Cíl práce, formulace výzkumného problému, základních otázek a hypotéz	48

5.2.	Charakteristika vzorku respondentů	50
5.3.	Výzkumné nástroje a techniky sběru a zpracování dat.....	50
6	ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	51
6.1	Analýza výsledků dotazníkového šetření mezi žáky základních škol	51
6.1.1	Základní charakteristika souboru respondentů	51
6.1.2	Deskripce a interpretace výsledků dotazníkového šetření	52
6.2	Kvalitativní analýza výsledků polostrukturovaných rozhovorů s volnočasovými pedagogy	66
6.2.1	Základní charakteristika souboru respondentů	66
6.2.2	Přístup dnešní školní mládeže k využívání volného času	67
6.2.3	Volnočasové aktivity a jejich význam pohledem volnočasových pedagogů.....	68
6.2.4	Role volnočasových organizací a institucí v prevenci rizikového chování u školní mládeže	70
6.2.5	Média v prevenci rizikového chování školní mládeže.....	71
6.2.6	Zájem volnočasových pedagogů o účast na školení (vzdělávání)	73
6.3	Shrnutí výsledků	74
6.4	Závěr šetření	76
6.4.1	Vyhodnocení hypotéz	76
6.4.2	Naplnění cílů práce	78
	ZÁVĚR	81
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	84
	SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK A GRAFŮ	91
	SEZNAM PŘÍLOH.....	92

ÚVOD

Mít chytré dítě ještě zdaleka nemusí znamenat jen to, že má dobré známky ve škole. Vždyť i přísnost známkování se na jednotlivých základních školách může lišit a ve skutečnosti také liší. Takže dokonce i ty děti, které čas od času dostanou trojku či čtyřku na vysvědčení, lze dle současných měřítek s klidem považovat za bystré, chytré, inteligentní, zvědavé, tvůrčí a soběstačné. Informace, které rodiče o svém dítěti vyčtou z žákovských knížek, tak zdaleka nemusí být přesné a směrodatné. Sami rodiče nejlépe vědí, zdali své dítě vychovávají a směřují tak, aby se těšilo dobrému zdraví, zvědavě zkoumalo své okolí, bystře reagovalo a kvalitně rozvíjelo své rozumové schopnosti. Ovšem vychovávat dítě, a dělat to dobře a zodpovědně, jen nevypadá jako značně náročný úkol, ono to totiž ve skutečnosti i velmi náročné je. Někdy se ale zdá, jako kdyby rodiče na tento svůj nelehký úkol již předem rezignovali, neboť namísto obezřetné interakce se svými dětmi je raději posadí před televizi nebo třeba obrazovku počítače, kde děti jen celé hodiny vasedávají, což jejich vývoji nijak neprospívá. Smutné zjištění, že dnešní školní mládež namísto knížky vyrůstala s chytrou elektronikou v ruce, tak není nijak nové ani překvapující. Ovšem vinit z celé této situace jen a pouze média by bylo asi trochu nepřesné.

Prudký rozvoj médií a komunikačních technologií sice poskytl možnosti zcela nového způsobu trávení volného času, ale to, jak budou děti média přijímat, co s nimi budou dělat a jaký význam budou svému jednání přisuzovat, to je i nadále výlučně v rukou rodičů, (volnočasových) pedagogů a vychovatelů.

Například sledování televize je dnes pro dospělé Čechy nejběžnější a také nejdéle trvající volnočasovou aktivitou, která se dlouho nemusí nijak negativně projevovat. Avšak u dětí je obsese s televizí, počítači a hrami na obrazovce skutečně ničivá, neboť poškozují jejich psychický vývoj a způsobuje dlouhodobé fyzické poškození. Na druhou stranu ale bez výjimky platí, že je-li s médii nakládáno rozumně, kriticky a uvědoměle, mohou média u dětí rozvíjet a pozitivně ovlivňovat gramotnost a další základní dovednosti a postupy. Spolu s tím ale mohou přispět také k pozitivnímu využití volného času a vhodně posloužit jako aktivní prostředek prevence rizikového

chování (záškoláctví, užívání návykových látek, agrese a šikany, rasismu a xenofobie, intolerance, sexuálního rizikového chování aj.) v rámci volnočasových aktivit.

A právě role médií v prevenci rizikového chování mládeže s důrazem na volnočasové aktivity byla vybrána jako ústřední téma zde prezentované diplomové práce. Vzhledem k rozsahu tématu si práce rozhodně neklade za cíl podat vyčerpávající výklad tohoto tématu a omezuje se výhradně na předem vymezená témata v rámci projektu práce. Samotný název tak v podstatě naznačuje hlavní přístup k tématu. Práce pak usiluje o komplexnější pohled na fenomén volného času očima školní mládeže (žáků staršího školního věku v rozmezí 11–15 let) a volnočasových pedagogů. Vychází se přitom z předpokladu, že volnočasové jednání je vždy neodmyslitelnou součástí konkrétního sociokulturního systému a že volný čas je nedílně spjat s výrazem příslušné kultury.

Diplomová práce se soustředí na čtyři hlavní tematické okruhy, jež však disponují rozličnou proporcí. Po úvodním vymezení základních pojmů a definic (například mládeže, rizika, prevence aj.) je pozornost zaměřena na rizikové chování školní mládeže a jeho možnou prevenci. Třetí teoretická kapitola práce se soustředí především na volný čas a volnočasové aktivity. Poslední, čtvrtou teoretickou kapitolu lze pro danou práci považovat za klíčovou, neboť ta se týká možností využívání médií v oblasti prevence rizikového chování školní mládeže.

Dotazníky a polostrukturované rozhovory, které byly realizovány u školní mládeže a volnočasových pedagogů, pak již spadají do empirické části předkládané práce. Vlastní empirické šetření je koncipováno tak, aby posloužilo k ilustraci některých poznatků, týkajících se výše uvedených problémů. Popis samotného kvantitativně-kvalitativního šetření a jeho výsledků je uveden v posledních dvou kapitolách práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY A DEFINICE

Bližší průzkum informačních zdrojů ukazuje, že ani v domácím prostředí ani ve světě v současnosti neexistuje jednotná klasifikace či terminologie vztahující se k oblasti rizikového chování mládeže. Krom toho značná roztržitost a nesourodost v terminologii nepanuje jen napříč obory, nýbrž i v rámci jednotlivých konkrétních oborů. Oblastí rizikového chování mládeže se zabývá kupříkladu vývojová a sociální psychologie nebo například sociální pedagogika spolu s dalšími vědami, obzvláště těmi o člověku a společnosti, ale své vlastní koncepce zpracovává rovněž i kriminologie. Jinými slovy, „*nejednotnost terminologie v této oblasti je způsobena různými teoretickými východisky či zdůrazňováním zdravotního, sociálního či normativního kontextu.*“¹ V souvislosti s terminologií rizikového chování lze shledat jisté terminologické nepřesnosti či nejasnosti, z čehož nezdědka vznikají nedorozumění, případně rozličná obsahová pojetí. První, úvodní kapitola se proto snaží poskytnout oporu a vodítko k porozumění intence autora a textu.

Ve snaze zamezit určitému terminologickému zmatku je nutné předložit věcný a přesný výklad vybraných pojmů, relevantních pro téma a perspektivy této práce, tak, jak jsou v dané práci pojímány. Jednoznačné, srozumitelné, přesné a úplné definice vybraných pojmů navíc přispívají k eventuálnímu vyjasnění nedorozumění. To ovšem zhora nic nemění na faktu, že záměrem předkládané práce je nahlížet na dané pojmy z různých a odlišných úhlů pohledu a představit je v širších souvislostech, které povedou k hlubšímu proniknutí do předmětné problematiky a v neposlední řadě také napomohou ke snazšímu pochopení textu práce.

Některé další pojmy, které se v úvodní části práce neobjeví, budou následně specifikovány v příslušných podkapitolách. Výklad jednotlivých pojmů čerpá z kombinace různých literárních pramenů. Na straně jedné jsou využívány aktuální

¹ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, HRDLIČKA, Michal, JELÍNEK, Martin. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

publikace, na straně druhé ale nezůstávají bez povšimnutí ani publikace starší, jejichž přístup je pro účely této práce považován za vhodnější a méně komplikovaný.

1.1 Mládež

Prvním základním pojmem, se kterým se budeme dále v textu zabývat, je pojem mládež. Z hlediska přístupu jednotlivých vědních disciplín bývá v literatuře mládež definována různým způsobem. Použitá terminologie se liší nejen v oblasti normativní (tj. v pojetí trestního práva a práva občanského a rodinného), nýbrž také v oblasti společenskovední.

Mládež představuje specifickou sociálně demografickou skupinu, již charakterizují určité společné znaky, přesněji znaky biologické, psychologické, sociální a ekonomické. Významným aspektem mládeže je skutečnost, že bývá definována coby skupina, jež si svou základní životní orientaci teprve utváří. Její příslušníci si hledají vlastní místo v sociálně profesní struktuře společnosti² a postupně si také vyjasňují a dotvářejí hodnotový systém, jenž určuje, jak školní mládež pohlíží na svět jako celek a jak se sama hodnotí ve vztahu k druhým lidem. Představy mládeže přitom nezřídka bývají plně liberálního idealismu. Mladí lidé získávají nové zkušenosti a dovednosti a současně přebírají rady od členů starší generace. Osobní problémy se však pokoušejí řešit ze své pozice a dle svých vlastních zkušeností a možností. Postupně se u nich vytvářejí různé specifické potřeby, hodnotový systém, postoje, zájmy a názory.³ „Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové.“⁴ Časově pak mládež (v tomto případě pojata jako kategorie pedagogická) zahrnuje přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Obvykle je toto období vymezeno patnáctým a dvacátým devátým rokem života,⁵ přičemž

² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

³ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.

⁴ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6. s. 156.

⁵ Horní a dolní věkovou hranicí mládí je velmi obtížné vymezit. Výzkumy mládeže se však často orientují na populaci starší jedenácti let (tj. žáky staršího školního věku, zhruba ve věku jedenáct až patnáct let). Žáci této věkové kategorie již totiž participují na kultuře mládeže, tj. na způsobu života

v sociologickém pojetí se tato hranice posouvá až k třicátému roku věku. Ve společnosti již sice mládeži nadále nepřísluší role dětí, ale prozatím jí není přiznávána ani role dospělých.⁶

Mládeži je rovněž vlastní principálně zvýšená míra kritičnosti a občas až otevřená rebelie (zejména namířená proti světu rodičů a vychovatelů, respektive proti světu dospělých obecně), touha po samostatnosti, svobodě myšlení a jednání atp.⁷ Mládež jen velmi obtížně přijímá a uzavírá kompromisy, neuznává jednání druhých, vzniklé situace má ve zvyku řešit poměrně radikálně atd. Touží po obohacení a dobrodružství, po jakémkoli vytržení z nudy i po romantice. Stejně tak ji ale charakterizuje i jistá impulsivnost a nepromyšlenost v jednání, s níž jde nutně ruku v ruce i individuální psychická zranitelnost mladého jedince. A s ohledem na to, že u mládeže stále nebyly vytvořeny dostatečné obranné mechanismy, musí čelit značnému napětí i úzkostem.⁸ Při posuzování míry odpovědnosti jedince za jeho protispolečenské chování je proto vždy nezbytné zohlednit tu skutečnost, že mravní, sociální a rozumové složky postupují u mládeže značně nerovnoměrně a navíc velmi rozličným tempem.

1.2 Riziko

Velmi důležitou problematikou rizika se zabývá rizikologie – nauka či věda o nejistotách a neurčitostech, a o tom, jak je zvládat. V pojetí rizikologie jsou nejistoty dány buďto stavem mysli, objektivními skutečnostmi, nebo jejich vzájemnou kombinací. Nastává tak situace, kdy ten, kdo se rozhoduje, je dobře obeznámen se všemi možnými důsledky svého rozhodnutí a zároveň je s to určit pravděpodobnost každého z nich. Pravděpodobnost se přitom na straně jedné dělí na objektivní, kdy subjekt zná frekvence, s jakou mají určité události tendenci nastávat, a na straně druhé

a zábavy jejích starších sourozenců a kamarádů. Proto i výzkumné šetření realizované v rámci předkládané diplomové práce se zaměřuje na populaci školní mládeže starší jedenácti let.

⁶ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

⁷ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

na subjektivní, kdy subjekt nabývá dojmu, že předpokládaný výsledek také ve skutečnosti nastane. Existenci rizika lze přitom popsat jako určitou nejistotu, zdali skutečný výnos nebude v budoucnu odlišný od toho, který je očekáván.⁹

V obecné rovině se pod pojmem riziko chápe výskyt nečekané události v budoucnosti, obvykle však s negativním výsledkem. „*Riziko je pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události, jež postihne buď jedince, nebo společnost.*“¹⁰ Samotný pojem riziko má kořeny v Itálii sedmnáctého století a vůbec poprvé byl použit v kontextu loďní plavby. Italský výraz *risico* tehdy v mluvě námořníků s největší pravděpodobností označoval nebezpečné skalisko (a přeneseně tudíž i jisté úskalí), kterému se mořeplavci museli během plavby vyhnout.¹¹

1.3 Riziková mládež

Sousloví riziková mládež lze syntakticky rozložit na dvě základní složky. První složkou je pojem „rizikový“, jímž se označuje ohrožený či ten, kdo je v nebezpečí. Samotný pojem má dostatečnou šířku na to, aby obsáhnul rozsáhlý okruh sociálních problémů mládeže. Dané označení je voleno s ohledem na skutečnost, že popisuje období velmi citlivé „*pro rozvoj takzvaného rizikového a problémového chování*“.¹² Termín rizikový je navíc s to pokrýt celý proces od prvních nenápadných signálů až po závažné problémy v adaptaci daného jedince, případně malé sociální skupiny, kde coby společný jmenovatel okruhu problémů mládeže bývá uváděna buď nepřiměřená, nebo nedostatečná míra adaptace. Druhá složka, zastoupena pojmem mládež, byla zevrubně rozebrána výše v této kapitole.

Dvouslovný pojem riziková mládež nejčastěji užívají autoři zabývající se sociální prací v kontextu teorie a praxe. Za rizikovou mládež pokládají dospívající,

⁹ JÍLEK, Josef. *Finanční rizika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 635 s. ISBN 80-7169-579-3.

¹⁰ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7. s. 44.

¹¹ Tamtéž.

¹² MACEK, Petr. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.

„u kterých je následkem spolupůsobení více faktorů zvýšená pravděpodobnost selhávání v sociální a psychické oblasti.“¹³

1.4 Prevence

Pro zde prezentovanou práci je prevence zcela klíčovým pojmem. Bez výjimky totiž platí, že snazší je problémům předcházet, než je následně řešit. Označení prevence má svůj původ v latinském jazyce (z lat. *praeventus* = zákrok předem, či z lat. *praevenire* = předcházet). „Znamená předcházení nežádoucímu jevu a ochranu před ním. Prevence v užším slova smyslu znamená prevenci jednotlivých negativních jevů – například prevence závislosti na drogách.“¹⁴ Náplní cíleně a smysluplně uplatňované prevence je působení na chování jedince a společně s tím i působení na vybrané jevy, které jeho chování ovlivňují, a to v tom smyslu, aby nedocházelo k negativnímu jednání z hlediska společnosti. Základem prevence je realizace příslušných opatření, prostřednictvím nichž je možné předcházet určitému nežádoucímu jevu a zároveň pozitivně ovlivňovat ty jevy, na které se prevence zaměřuje.

Klíčovým předpokladem účinné prevence je proto poznání a analýza jevu, na který prevence cílí, a jeho posuzování v širším kontextu. Zhruba na konci padesátých let dvacátého století byla prevence rozdělena na primární (ta se dále člení na takzvanou prevenci specifickou a nespecifickou) a sekundární. V současnosti se toto pojetí rozšířilo o prevenci terciární.

¹³ LABÁTH, Vladimír et al. *Riziková mládež. Možnosti potenciálních zmien*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. 159 s. ISBN 80-85850-66-4. s. 11.

¹⁴ MAHDALÍČKOVÁ, Jana. *Víme o drogách všechno?* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 124 s. ISBN 978-80-7478-589-4. s. 78.

1.5 Médium - masmédiium

Médium je pojem, jenž se ve společnosti skloňuje ve všech pádech, přesto však nemá jasně vymezené a všeobecně ukotvené hranice.¹⁵ Uváděn bývá v nejrůznějších souvislostech a kontextech. V řadě případů však tyto významy s komunikačními médii nijak nesouvisí. Slovo médium má původ v latinském výrazu *medius* či *medium*, což znamená střed nebo prostředek, prostředník, respektive zprostředkovatel či zprostředkující činitel.¹⁶ Jako médium tak lze označit například zařízení pro přenos a uchování dat, osobu zprostředkovávající spiritistickou informaci, stejně tak jako i zprostředkujícího činitele. Obory zabývající se mezilidskou a sociální komunikací jako médium označují to, co zprostředkovává někomu určité sdělení. Jinými slovy, média jsou pojímána jako komunikační prostředek, jenž spojuje komunikátora s komunikantem.¹⁷

V předkládané diplomové práci je stěžejní pozornost věnována tradičním elektronickým médiím, respektive médiím s vysílaným signálem (tj. médiím vysílacím / transmisiím), která jsou vysoce interaktivní a ve své podstatě zajišťují on-line přenos aktuálních informací. Elektronická média tak představují komunikační prostředky, při nichž původce a příjemce sdělení nejsou v přímém bezprostředním kontaktu. A na rozdíl od tištěných médií využívají k šíření informací různorodá elektronická zařízení. Z hlediska formy komunikace mohou být rozdělena na: a) jednosměrná, b) interaktivní. Přičemž interaktivní média lze dále rozdělit na off-line a on-line, v závislosti na připojení k internetu, tedy k celosvětové počítačové síti, „*kteřá spojuje jednotlivé menší sítě, pomocí sady protokolů zvaných IP (Internet Protocol). Pro upřesnění, protokolem je v počítačové terminologii myšlena soustava pravidel – obvykle tedy norma komunikace.*“¹⁸ Internet umožňuje předávání informací v několika různých modalitách – tj. obraz, text a zvuk. Vzhledem k tomu, že elektronická média neslouží jen k prostým

¹⁵ REIFOVÁ, Irena et al. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.

¹⁶ JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbora. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 206 s. ISBN 978-80-7367-287-4.

¹⁷ MIČIENKA, Marek, JIRÁK, Jan et al. *Rozumět médiím: základy mediální výchovy pro učitele*. 1. vyd. Praha: Partners Czech, 2006. 218 s. ISBN 80-239-6762-2.

¹⁸ PROCHÁZKA, David. *PHP 6. Začínáme programovat*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3899-4. s. 13.

informačním účelům, ale mohou být velmi efektivně využívána také jako jeden z významných nástrojů distribuce vlastních preventivních opatření, byla vystavena do středu pozornosti této práce.

Tištěným médiím, jejichž obsah je přímo navázán na papír, je zde věnována pouze okrajová pozornost. To proto, že současná školní mládež ztrácí o tištěná média (tj. knihy, noviny, časopisy aj.) pozvolna zájem a stále více ji lákají média elektronická, zvláště internet. V zásadě totiž platí, že „v podmínkách masových médií výrazně dominuje svět obrazů a symbolů (ikonosféra) před prostředím slova (logosférou), což může (převedeno do technologických prostředků) signalizovat upřednostňování audiovizuálních médií před tištěnými.“¹⁹

V praxi běžně užívaný pojem masová média (zkráceně masmédia) je mnohem konkrétnější a odvozen byl z anglického sousloví *mass media*. „Masovými médii se rozumí komunikační prostředky a instituce, které dokážou velkokapacitně vyrábět sdělení veřejného charakteru a distribuovat je směrem k rozptýlenému, rozmanitému a individuálně neurčenému publiku.“²⁰ Toto publikum tvoří početná skupina lidí, kteří se mezi sebou obvykle neznají a tím pádem jsou mezi nimi buď jen velmi slabé, nebo dokonce vůbec žádné sociální vazby. Proto se v tomto kontextu hovoří o takzvané mase. V českém jazyce se v souvislosti s masovými médii objevují různá synonymní označení, jako jsou například celospolečenská média, prostředky masové komunikace, hromadné sdělovací prostředky či třeba prostředky masové informace. Masová média zahrnují televizi, rozhlas, internet, film, knihy, časopisy či noviny.

Pojem média tudíž pojmenovává prostředky masové komunikace jen částí svého smyslu a výrazy médium a masmédiium proto rozhodně nelze považovat za synonymní. Je ale třeba zdůraznit, že nebude-li v předkládané práci uvedeno jinak, rozumí se pod pojmem média hromadné sdělovací prostředky neboli masová média / masmédia a obě varianty jsou pro účely této práce považovány za sémanticky rovnocenné.

¹⁹ KROUŽELOVÁ, Dana et al. *Průručka mediální výchovy*. 1. vyd. Pardubice: Koalice nevládek Pardubicka, 2010. 141 s. ISBN neuvedeno. s. 19.

²⁰ URBAN, Lukáš, DUBSKÝ, Josef, MURDZA, Karol. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 240 s. ISBN 978-80-247-3563-4. s. 48.

1.6 Vliv médií

V posledních desetiletích zaznamenala média podstatně posilující vliv. Dělo se tak především v návaznosti na jejich rozrůstající se dosah a zvyšující se rychlost přenosu zpráv. To s sebou vedle nesporných pozitiv pochopitelně přineslo i spoustu negativ. Většina médií má například stále výraznější komerční charakter, který má spolu s postupováním logiky ekonomického pole do pole žurnalistiky za následek zjednodušování mediálního obsahu, stejně tak jako i jeho přizpůsobování vkusu většinového publika. Zastánci radikálnějších teorií dokonce tvrdí, že média dnes realitu nepopisují, nýbrž ji přímo vytvářejí. „*Média vytvářejí vlastní umělý prostor, specifickou novou realitu, jež se stává pro mnohé příjemce důležitější a skutečnější než realita skutečná.*“²¹

Rychlý vývoj a zvyšující se dostupnost médií má bezpochyby nejsilnější vliv na mladou populaci, pro kterou se sledování a styk se sdělovacími prostředky stal důležitou součástí využití volného času. Vztah k elektronickým médiím prošel v průběhu století zásadní proměnou. Pozitivní stránkou elektronických médií je rychle se zvyšující dostupnost informací a vzdělávacích příležitostí. Z mladého člověka je tak vychováván mediálně gramotný jedinec, „*který je schopen maximálně využívat dostupná média pro své vzdělávání, osobnostní rozvoj a praxi.*“²² K typickým negativním vlivům pak patří například zvýšené a dlouhodobé sledování pořadů televize a jiných audiovizuálních elektronických médií. Podobně negativně je pojmáno i vyhledávání webových stránek, jejichž obsah je sice legální, ale pro nezletilé osoby výrazně nevhodný či dokonce škodlivý. Jde například o prostou pornografii, případně stránky s násilným obsahem, které mohou zasáhnout do zdravého vývoje mládeže.

Velmi rozporné názory se pak objevují ve spojitosti s hraním počítačových her a videoher. Mnozí vědci se domnívají, že počítačové hry mohou mít na mladé hráče obecně prospěšný vliv. Častým příkladem jsou takzvané strategické hry, které u hráčů rozvíjejí schopnost plánovat a rozhodovat se. Takzvané simulační hry zase trénují

²¹ HEGER, Vladimír. *Komunikace ve veřejné správě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-3779-9. s. 195.

²² ČERNÝ, Vojtěch et al. *Sborník příkladů dobré praxe: Mediální výchova a medializace*. 1. Vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 63 s. ISBN 978-80-87449-33-2. s. 38.

reflexy, prostorovou orientaci, odhad a motorické reakce. Počítačové hry (na rozdíl od televize či filmů) totiž vyžadují přímé zapojení hráče (jeho logického úsudku, vnímání tvarů a obrazců, prostorové představivosti aj.), případně zapojení a těsnou spolupráci více hráčů nebo dokonce celého týmu. Ovšem zcela samostatnou kapitolou jsou násilné počítačové hry a videohry. Provedené výzkumy potvrdily, že tyto hry skutečně představují primární spouštěč agresivního chování. Při jejich dlouhodobém hraní totiž klesá aktivita v mozgovém centru, kde probíhají emocionální reakce. Krom jiného se touto cestou podařilo prokázat i existenci jevu, označovaného jako habituace, neboli „úbytek reakce na opakování téhož podnětu, ale ne na odlišný podnět, nejde tedy o prostou únavu.“²³ To v praxi znamená, že si jedinci na násilí postupem času zvyknou, což má za následek, že i v reálném životě k němu přistupují v principu lhostejně.²⁴

Vždy naprosto klíčová je proto přítomnost a pozornost na straně dospělé osoby – zejména rodiče, učitele či vychovatele, který velmi citlivě kontroluje, co mladý člověk sleduje, poslouchá, čím se ve svém volném čase baví, a je vždy ochoten mu vhodným a přiměřeným způsobem objasnit vše, čemu zatím není s to porozumět atd., a tím jej zároveň chránit před negativními důsledky vlivu působení médií i informačních technologií. „Skutečností je, že mnozí učitelé a vychovatelé se vlivem televize a dalších elektronických médií na mládež vůbec nezabývají a o sledovaných pořadech a seriálech s mládeží nediskutují nebo o nich mluví jen sporadicky.“²⁵

1.7 Interakce

Text, který se velkou měrou zaměřuje na posouzení průběhu interakce mezi školní mládeží a médii, musí nutně obsáhnout i pojem interakce. Ta označuje „vzájemný vliv aktérů či systémů a je úzce spojena s nadřazenými pojmy komunikace

²³ LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9. s. 25.

²⁴ GENTILE, Douglas A. *Video Games Affect the Brain – for Better and Wors*. New York: The Dana Foundation. [online]. 23. 7. 2009 [cit. 2016-09-02]. Dostupné z: <http://www.dana.org/Cerebrum/Default.aspx?id=39414>. Vlastní překlad.

²⁵ JEDLIČKA, Richard et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5. s. 50.

(pozn. autora: v případě této práce komunikace mediální), *akce a práce. Někdy jsou tyto termíny i zaměňovány.* ²⁶

Významné je v tomto ohledu zjištění, do jaké míry se školní mládež v roli uživatelů (tj. posluchačů a diváků) ve svém volném čase setkává s jednotlivými druhy médií, jak dokáže pracovat s informacemi z nich získanými, do jaké míry mezi nimi dokáže hledat souvislosti, propojovat je se svými dosavadními poznatky atp. Pro posouzení role médií v trávení volného času školní mládeže tak bude mít význam zjištění, jaké prostředky masové informace dnešní školní mládež preferuje, která média považuje za zásadní, jaké jsou stěžejní oblasti či témata jejího zájmu, kolik času jim ve svém volném čase věnuje aj.

²⁶ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů*. 1. vyd. Praha: Gurada Publishing, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2. s. 112.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ ŠKOLNÍ MLÁDEŽE A JEHO PREVENCE

2.1 Vymezení rizikového chování

Termín rizikové chování (někdy též společensky nežádoucí či nepřijatelné chování) odkazuje ke komplexní kategorii chování, již řeší sociálně-medicínské vědní obory. Pod tímto komplexním pojmem se obvykle rozumí „*chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.*“²⁷ Coby velmi blízká kategorie se uvádí anglicky označovaný pojem *health behaviour*, tedy chování vztahující se ke zdraví.²⁸

Opakovaně se ukázalo, že rizikové aktivity nepřinášejí problémy (tedy nejsou ohrožením) pouze samotnému aktérovi, nýbrž i jeho nejbližším osobám (tj. rodině, kamarádům, příbuzným atd.). Ohrožení zdraví a zdárného vývoje dospívajících přitom může být jak reálné, tak také předpokládané. Jak dále podotýká Šafářová²⁹, rizikové chování odpovídá takovému chování, které sice nenabýlo nebezpečnosti trestného činu, přesto ale porušuje normy a hodnoty ve společnosti sdílené. V dané souvislosti rovněž zmiňuje, že v praxi lze narazit i na některé další pojmy, které jsou s termínem rizikové chování považovány za synonymní. Jako příklad lze uvést problémové chování, delikvence, nedelikventní jednání či poruchy chování.³⁰ Ve zde předkládané práci je však pojem rizikové chování užíván jako pojem nadřazený k pojmům „*problémové, asociální, delikventní, antisociální a disociální chování.*“³¹

²⁷ MIOVSKÝ, Michal. Historie a současné pojetí primární prevence rizikového chování v České republice. In MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr (eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: TOGGA, 2010. s. 13–28. ISBN 978-80-87258-47-7. s. 23.

²⁸ RAUDENSKÁ, Jaroslava, JAVŮRKOVÁ, Alena. *Lékařská psychologie ve zdravotnictví*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 304 s. ISBN 978-80-247-2223-8.

²⁹ ŠAFÁŘOVÁ, Michaela. Rizikové chování v adolescenci. In MACEK, Petr, SMÉKAL, Vladimír (eds.). *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 191–208. ISBN 80-85947-83-8.

³⁰ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, HRDLIČKA, Michal, JELÍNEK, Martin. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

³¹ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3. s. 40.

V tomto kontextu je rovněž třeba uvést, že rizikové chování bývá do jisté míry považováno za normativní součást vývoje. Experimentování s rizikovými způsoby chování v období dospívání je totiž pokládáno za nedílnou součást vývoje. Rizikové chování nezřídka podporuje překonávání různých osobních nesnází a starostí a současně pomáhá „*zvýšit sebedůvěru, zapojit se do skupiny vrstevníků apod.*“³² Tato teze vychází z hluboké praxe, jež dosvědčuje, že až polovina dospívajících se v průběhu dospívání zapojí přinejmenším do jedné z forem rizikového chování.³³ Toto chování přitom provází několik charakteristických rysů. Mezi ty nejčastější patří (zne)užívání (ne)legálních návykových látek, kriminalita, šikana, hostilita (nepřátelství) a agresivní chování, rizikové sexuální aktivity, rizikové chování vůči společenským institucím, školní problémy a přestupky, hráčství a rizikové sportovní aktivity atd.³⁴ Obdobně platí, že „*jednotlivé formy rizikového chování se málokdy vyskytují izolovaně, většinou existují vedle sebe, popřípadě přechází jedna forma do druhé.*“³⁵ Po dosažení dospělosti však toto chování zpravidla samo přirozeně odeznívá a ve většině případů nikdy nepřekročí hranici trestného činu.³⁶ To ale rozhodně neznamená, že rizikové chování v dospívání nezvyšuje možnost negativních zdravotních a společenských důsledků v dospělosti.³⁷

³² SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7. s. 48.

³³ SMART, Diana, VASSALLO, Suzanne, SANSON, Ann, DUSSUYER, Inez. Patterns of antisocial behaviour from early to late adolescence. *Trends & issues in crime and criminal justice*. Canberra: Australian Institute of Criminology, 2004. č. 290, s. 1–6. ISSN 0817-8542. Vlastní překlad.

³⁴ DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

³⁵ BENDL, Stanislav et al. *Vychovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-4248-9. s. 227.

³⁶ MOFFITT, Terrie E., CASPI, Avshalom. Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*. 2001, roč. 13, č. 2, s. 355–375. ISSN 0954-5794. Vlastní překlad.

³⁷ KABÍČEK, Pavel, SULEK, Štěpán, MIZEROVÁ, Linda. Syndrom rizikového chování v dospívání (možnosti efektivní prevence v oblasti abúzu návykových látek). *Pediatric pro praxi*. 2010, roč. 11, č. 1, s. 46–48. ISSN 1213-0494.

2.2 Teoretické klasifikace rizikového chování

2.2.1 Rizikové a riskující chování

Ve snaze poskytnout jemnější diferenciaci rizikového chování je potřeba významově rozlišovat mezi pojmy rizikové chování (angl. *risk behaviour*) a riskující chování (angl. *risk-taking behaviour*). První pojetí je častější a riziko pojímá jako neuvědomovaný či popíraný aspekt chování vedený odlišným motivem. Typickým příkladem je nechráněný pohlavní styk mezi neznámými, náhodnými osobami. Z toho také do jisté míry vyplývá, že při rizikovém chování si aktér není případného rizika vůbec vědom, záměrně a s důrazem ho popírá, nebo jsou za jeho chování jiné motivy a motivační pochody, tj. například touha překonat samotu (potřeba kontaktu), hledání obdivu, demonstrování a vychutnávání moci, potřeba cítit se s někým dobře a bezpečně, potřeba imponovat určitým životním stylem aj.³⁸ Naproti tomu cílem riskujícího chování je samotný prožitek, emoce spojená s riskantní situací. Uvědomování si rizik může být k takovému chování dokonce hnacím motorem a motivací.³⁹ O riskujícím chování lze směle prohlásit, že jde o účast na takovém chování, jež v sobě pojímá potenciální negativní následky (či ztrátu), což je ale zároveň vyvažováno vnímanými pozitivními následky, případně ziskem.⁴⁰ S tímto typem chování se lze velmi často setkat u autorů, kteří svůj profesní zájem směřují k problematice rozhodování.

Pro hlubší proniknutí do dané problematiky je žádoucí nejprve poznat dominující motivaci a její dynamiku. Rozhodně se proto nelze spokojit jen s prostým popisem projevů a forem rizikového chování. Právě motivů a funkce si v rámci rizikového chování všímá také Kloepová, vedoucí autorského kolektivu.⁴¹ Kolektiv těchto autorů předložil rozdělení rizikového chování do tří různých kategorií, v rámci

³⁸ MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr (eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: TOGGA, 2010. 256 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

³⁹ ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Rizikové chování. In MIOVSKÝ, Michal et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: TOGGA, 2012. s. 127–132. ISBN 978-80-87258-89-7.

⁴⁰ GULLONE, Eleonora, MOORE, Susan. Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*. 2000, roč. 23, č. 4, s. 393–399–407. ISSN 0140-1971. Vlastní překlad.

⁴¹ KLOEP, Marion et al. Motives for Risk-Taking in Adolescence: A Cross-Cultural Study. *Journal of Adolescence*. 2009, roč. 32, č. 1, s. 135–151. ISSN 0140-1971. Vlastní překlad.

nichž vymezil nezodpovědné rizikové chování (angl. *irresponsible risk behaviour*), publikem kontrolované riskující chování (angl. *audience-controlled risk-taking behaviour*) a chování vyhledávající vzrušení (angl. *thrill seeking behaviour*).

Charakteristickým příkladem nezodpovědného rizikového chování může být nechráněný pohlavní styk, jenž je přímo spojen s vysokým rizikem přenosu HIV infekce a jiných pohlavních chorob. Nelze tudíž uvažovat o cíleném jednání, jež by mělo smysl samo o sobě. Jde zejména o rizikový způsob, jak rychle a zároveň bezmyšlenkovitě dosáhnout jiného cíle. Současně toto chování ukazuje na neschopnost jedince uvědomovat si dlouhodobé důsledky svého často impulzivního chování či neochotu vzdát se aktuálního prožitku. To také přímo potvrzuje, že primárním cílem není prožitek samotného rizika.

Publikem kontrolované riskující chování lze nejjednodušeji objasnit na příkladu dospívajícího jedince, jehož k rizikovému chování vede jeho věčná frustrace z obav ze ztráty obdivu, ocenění, vážnosti nebo potvrzení u vrstevníků, potřeba být vrstevnickou skupinou akceptován či potřeba upevnit a pojistit si svou vlastní pozici v rámci ní. Právě tlak vrstevnické skupiny je jednou z typických charakteristik jedince stojícího v pozadí rizikového chování.⁴² Pod vlivem skupiny je totiž jedinec s to provozovat výrazně rizikovější činnost, zejména pokud jsou její členové přímo přítomni. Skupina proto významně ovlivňuje rozvoj rizikového chování a rozhodování u mládeže. A právě kontakt jedince s rizikovou skupinou zapřičiňuje u adolescentů rozvoj rizikového chování.⁴³

A nakonec chování vyhledávající vzrušení, kdy mladý člověk zcela záměrně vyhledává mimořádný zážitek a vzrušení a tím také testuje své možnosti a limity, respektive chce zažít a vidět to, co je mu opakovaně zakazováno. Pro aktéry těchto zábav je hnacím motorem vidina dobrodružství, vzrušení, únik z nudy a nepříjemností každodenního života, vyhranění se vůči „obyčejným“ jedincům ad. Aktivita tohoto typu jsou však vysoce nebezpečné a nezřídka končí tragicky jak pro samotné aktéry, tak také pro druhé, zcela nevinné a přímo nezúčastněné osoby. Řada těchto aktivit se navíc

⁴² RYAN, Allison M. The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement. *Child Development*. 2001, roč. 72, č. 4, s. 1135–1150. ISSN 0009-3920. Vlastní překlad.

⁴³ WARR, Mark. *Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct (Cambridge Studies in Criminology)*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 172 s. ISBN 0-521-81083-3. Vlastní překlad.

opakovaně pohybuje na hraně zákona a někdy ji dokonce i překračuje. V řadě případů proto přímo souvisí s kriminalitou mladistvých.

2.2.2 Problémové chování

Byť již bylo řečeno výše, že pojem rizikové chování bude v rámci celé práce užíván jako pojem nadřazený také k pojmu problémové chování a pojmy nebudou užívány ve vzájemné alternaci, je přece jenom vhodné tento pojem představit také v samostatné rovině. V souvislosti s vykreslením rizikového chování se mnohdy skloňuje i jeho alternativní, „užší“ definice. V užším smyslu totiž rizikové chování odkazuje na porušování obecně přijímaných sociálních norem v daném prostředí. Takovéto chování se následně označuje jako problémové. Ve vztahu k normě je pak chápáno jako hraniční. Nejedná se sice ještě o sociálně patologické chování, ale potenciálně může patologickému chování předcházet. Obecně vzato, problémové chování lze vymezit jako chování, jež se svou intenzitou, frekvencí či trváním natolik odlišuje od běžné společenské normy, že může vážně ohrozit fyzické bezpečí dané osoby, či druhých osob. Fenomén problémového chování lze v celé jeho šíři pochopit jen za předpokladu, že na něj bude nahlíženo jako na sociální konstrukt.

Charakter problémového chování je v odborné literatuře pojímán nesterjně a jeho jednotná definice v současné době neexistuje. Vojtová⁴⁴ nahlíží na problémové chování jako na přechodný stav, jenž může být zapříčiněn vývojem, stejně jako i obtížnou životní situací, v níž se jedinec aktuálně nachází. V případě mladistvých se může jednat o okolnostmi vynucenou změnu školy, přetížení denní záplavou úkolů či třeba úmrtí člena rodiny nebo blízké osoby. Čáp a Mareš⁴⁵ jsou přesvědčeni, že problémové chování mladistvých pouze zrcadlí fakt, že se tito jedinci dostali do zátěžové situace, v níž je jim těžko a s níž se nedokážou samostatně vypořádat. Proto vyžadují zásadní podporu a pomoc ze strany dospělých, která bude klást důraz na empatii a porozumění,

⁴⁴ VOJTOVÁ, Věra. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku poruch chování a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. 1. vyd. Brno: Muni Press, 2010. 336 s. ISBN 978-80-210-5159-1.

⁴⁵ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

bezpodmínečné akceptování a kongruenci⁴⁶. Mládež s problémovým chováním v neposlední řadě vykazuje specifické potíže, mívá například problém s uvědomováním si tělesných procesů a koordinace. Narušen bývá také senzorický systém, paměť a pozornost. Objevuje se snížené porozumění neverbálním situacím a nezvládnutí svých vlastních emocí. Narušeno je rovněž abstraktní myšlení, předvídatost, kooperace, stejně jako i prosociální chování.⁴⁷

2.2.3 Syndrom rizikového chování

Autorem pojmu, stejně jako i samotné koncepce syndromu rizikového chování, je americký psycholog Richard Jessor.⁴⁸ Příčiny vzniku této koncepce lze hledat v tehdejší nárůstu nejrůznějších forem rizikového způsobu života školní mládeže. A z toho důvodu, že se jednotlivé formy rizikového chování objevovaly stále častěji i u téhož jedince, bylo nutné je subsumovat pod pojmem syndrom rizikového chování (dále již jen zkráceně „SRCH“). Jessor tak označoval chování, jež tvořilo abúzus alkoholu zároveň s kouřením cigaret, užíváním marihuany, abúzem nelegálních látek, delikventním chováním a nakonec i předčasným zahájením sexuálního života. Mezi všemi těmito projevy lze přitom vysledovat úzkou spojitost a provázanost. „*Ukazuje se, že pokud se dospívající jedinec zapojí do jedné z forem rizikového chování, většinou své*

⁴⁶ Jako kongruence se v psychologii označuje stav osobnosti, kdy je chování jedince zcela v souladu s jeho osobností (MOTSCHNIG, Renate, NYKL, Ladislav. *Komunikace zaměřená na člověka. Rozumět sobě i druhým*. Překlad Jana Bílková. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 176 s. ISBN 978-80-247-3612-9.).

⁴⁷ BENEVENTO, Joan. Confluent/Constructivist Treatment of Children with Learning/Behavior Disorders. In McCONVILLE, Mark, WHEELER, Gordon, (ed.) *The Heart of Development: Gestalt Approaches to Working with Children, Adolescents and Their Worlds*. Svazek 1: Childhood. Hillsdale, NJ: GestaltPress, 2002. s. 285–310. ISBN 978-0-881-63340-5. Vlastní překlad.

⁴⁸ JESSOR, Richard, DONOVAN, John Edward, COSTA, Frances Marie. *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 332 s. ISBN 978-0521467582. Vlastní překlad.

'portfolio' následně rozšíří o další formy, které jsou dostupné v daném prostředí.⁴⁹ Jessorovu tezi o celistvém SRCH posléze podpořily i další vybrané studie.⁵⁰

Poněkud překvapivým zjištěním v této souvislosti je, že celá řada dospívajících, kteří vyrůstají ve znevýhodněném prostředí plném negativních vlivů, stejně jako i omezených zdrojů a tlaků na vybočení z konvenčních norem, jsou s to tyto skutečnosti překonat a tím pádem se rizikovým způsobem vůbec nechovat. Popřípadě u těchto dospívajících jedinců rizikové chování vymizí rychleji, než je tomu u ostatních.⁵¹ Světová zdravotnická organizace (angl. *World Health Organization*, odtud také zkráceně WHO) zahrnuje do SRCH mládeže tři různé oblasti, které se vzájemně kombinují, společně usnadňují svůj vznik a zároveň mají totožné příčiny.⁵² Mezi tyto tři složky se řadí: a) zneužívání návykových látek (kouření, alkohol, drogy), b) negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje (například poruchy příjmu potravy a celá řada dalších psychiatrických a vývojových odlišností; zařadit do této složky lze i deprese, v určitých případech až suicidální, tj. sebevražedné jednání)⁵³, c) rizikové chování v oblasti reprodukčního zdraví (zahrnuje vlastní rizikové sexuální chování, ale i zneužívání návykových látek s následky v oblasti sexuální)⁵⁴.⁵⁵

Krom toho se ukázalo, že SRCH vystupuje jako relativně stabilní napříč jednotlivými kulturami i historickými epochami. Někteří autoři, jmenovitě pak například již dříve uváděný autorský kolektiv ve složení Kloepová, Güney, Cok a Simsek⁵⁶, usuzují, že právě vzorce chování, mravní normy, společenské zvyklosti, tradice a jiné součásti příslušné kultury (etnické, národní) podmiňují rozdíly ve

⁴⁹ BENDL, Stanislav et al. *Vychovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-4248-9. s. 227.

⁵⁰ Například: DONOVAN, John E., JESSOR, Richard. Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Consulting Clinical Psychology*. 1985, roč. 53, č. 6, s. 890–904. ISSN 0022-006X. Vlastní překlad.

⁵¹ ŠTEFKOVÁ, Ivana, DOLEJŠ, Martin. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2016. 96 s. ISBN 978-80-244-4903-6.

⁵² HAMANOVÁ, Jana, KABÍČEK, Pavel. Syndrom rizikového chování v dospívání. *Lékařské listy: odborná příloha Zdravotnických novin*. 2001, roč. 50, č. 4, s. 38–40. ISSN 0044-1996.

⁵³ KUKLA, Lubomír et al. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. 456 s. ISBN 978-80-247-3874-1.

⁵⁴ WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

⁵⁵ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, HRDLIČKA, Michal, JELÍNEK, Martin. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁵⁶ KLOEP, Marion, GÜNEY-KARAMAN, Neslihan, ÇOK, Figen, ŞİMŞEK, Ömer Faruk. Motives for risk-taking in adolescence: a cross-cultural study. *Journal of Adolescence*. 2009, roč. 32, č. 1, s. 135–151. ISSN 0743-5584. Vlastní překlad.

strukturu a míře rizikového chování. Klasicky bývá jako příklad uváděna dostupnost alkoholu („*Alkohol je například v České republice dostupný běžně, v některých zemích s omezením, jinde je zcela zakázán.*“⁵⁷), drog a rizikové chování za volantem.

2.2.4 Rizikové chování z pohledu dnešních dospívajících

V předchozích kapitolách bylo rizikové chování postupně vymezeno jako akademický či sociální konstrukt. Otázce rizikového chování mládeže se však nevěnují výlučně odborníci, usilující o porozumění příčinným vlivům, vstupujícím do vzniku takového chování, a jejich důsledkům. Toto téma je závažné i pro samotné dospívající, kteří se sami snaží vůči rizikovému chování nějakým způsobem vymežit. Odpověď na otázku, jakým způsobem oni sami nahlíží na rizikové chování, se snažil poskytnout autorský kolektiv ve složení: Šafářová a Polášková.⁵⁸ Obě výzkumnice zjišťovaly, jaké chování považují za ohrožující, ať už zdravotně či politicky, a jaký specifický význam přiřkládají jeho jednotlivým projevům. U dvou věkových kohort (čtrnáct až patnáct let a osmnáct až devatenáct let) prostřednictvím dotazníkového šetření zjišťovaly, jakým způsobem adolescenti vlastně rizikové chování definují. Dále je zajímavé, jaké způsoby chování hodnotí jako rizikové a jak takové chování zdůvodňují. Respondenti vyjmenovávali jak konkrétní projevy rizikového chování, tak také z jejich pohledu jeho nejvýznamnější a nejčastější obecnější aspekty, jimiž se rizikové chování vymezuje. Vůbec největší část respondentů uváděla abúzus návykových látek (tj. drog, léků, cigaret a alkoholu). Výrazná část respondentů pak opakovaně zmiňovala kriminalitu, rizikové sexuální chování, násilnické chování, rizikové chování v dopravě či třeba rizikové (extrémní) sporty. Minoritní část respondentů pak označila problémové chování ve škole. Z obecnějších aspektů rizikového chování se v odpovědích objevovala zdravotní rizika, morální souvislosti, stejně jako i možná rizika pro celou společnost. Výsledky citovaného výzkumu tak v podstatě nepřinesly ani nové a ani

⁵⁷ LÁTALOVÁ, Klára. *Bipolární afektivní porucha*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-3125-4. s. 80.

⁵⁸ ŠAFÁŘOVÁ, Michaela, POLÁŠKOVÁ, Eva. *Rizikové chování očima adolescentů s přihlédnutím k jejich vlastním projevům tohoto chování*. In 6. ročník konference na téma Sociální procesy a osobnost. Pavlov, 2003.

překvapující výsledky. Ba právě naopak plně korespondují s teoretickým vymezením rizikového chování.⁵⁹ Zpětně už ale nelze ověřit, zdali odpovědi respondentů stavěly předně na informacích, které školní mládež dlouhodobě získává v rámci specifických preventivních programů zaměřených na formy rizikového chování, nebo zdali odpovědi odrážely jejich vlastní poznatky, jedinečné zkušenosti a zážitky.

V souvislosti s citovaným výzkumem zde vyvstává otázka, s níž se nutně setkal každý vychovatel (rodič, učitel) – *Co ve skutečnosti vede děti a adolescenty k zapojení se do rizikového chování?* I přes celou řadu komplexních preventivních programů, ze kterých mohou školy v současné době vycházet a kterých se také žáci aktivně účastní, mladí lidé i nadále věří, že jsou zcela kompetentní sami ochutnávat vše, co jim život nabízí, a zkoušet, kam až mohou zajít. Domnívají se, že znají všechna případná rizika a že vhodnými opatřeními napomáhají rizikům předcházet nebo je alespoň výrazně omezovat. Mladí lidé současně připouštějí, že je k jejich rizikovému chování mnohdy podněcuje snaha se nějak odlišovat a také dosahovat intenzivních a mimořádných prožitků. I proto jsou tolik náchylní k experimentování s návykovými látkami, což ale naneštěstí může postupem času přerůst až ve vytvoření závislosti.

⁵⁹ Například Širůček, Širůčková a Macek (ŠIRŮČEK, Jan, ŠIRŮČKOVÁ, Michaela, MACEK, Petr. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*. 2007, roč. 51, č. 5, s. 476–488. ISSN 0009-062X. s. 477.) definují rizikové chování coby „sociální konstrukt shrnující rozmanité formy chování, které nemusejí být nutně taxativně vymezeny. Jsou však identifikovány jako ty, které způsobují zdravotní, sociální nebo psychologické ohrožení jedince samotného anebo jeho sociálního okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané.“

3 ŠKOLNÍ MLÁDEŽ A VOLNÝ ČAS

3.1 Definice volného času

Smyslem definice je její přesné a jasné vymezení a vysvětlení pojmu. Každá taková definice musí být rovněž natolik univerzální, aby byla co nejméně zpochybnitelná. Jinými slovy, musí být neustále upřesňována. V případě definice volného času je však důležité vzít v potaz, že obecně jsou předkládány dva různé přístupy k jeho definování. A každý přístup pohlíží na volný čas teoreticky odlišným způsobem. Jistou překážkou v jeho definici je i fakt, že existence volného času je v podstatě relativní. Slovy Filipcové⁶⁰, „*jak už bývá vlastností definic, čím obecnější jev má být definován, tím obtížnější je najít onoho společného jmenovatele, který je pro něj podstatný, určující.*“

Fenomén volného času sice existuje již od starověku, ale samotný pojem je poměrně nový a byl vytvořen až z nutnosti vymezit volno ve vztahu k pracovní době. Dle Hofbauera⁶¹ je totiž volný čas časem, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které přímo plynou z jeho sociálních rolí – předně z délky práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Opaschowski⁶² objasňuje, že volný čas v dnešním pojetí vznikl jako odpověď na náboženskou reformaci, jež zasáhla Evropu v šestnáctém století. V návaznosti na to poznamenává, že volný čas nemůže být pokládán ani za realizaci osvícenského pojmu svobody osmnáctého století ani za produkt moderní průmyslové revoluce století následujícího. Mezi nesynonymní výrazy, které pojmu volný čas předcházely, lze začlenit rekreaci, svátek či otium.⁶³

Volný čas je možné definovat jak negativně, tak také pozitivně. Základem pro definování jednotlivých typů je však nutnost si vůbec připustit jeho existenci. Například

⁶⁰ FILIPCOVÁ, Blanka. *Člověk, práce, volný čas*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1967. 160 s. ISBN neuváděno. s. 22.

⁶¹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas. Vývojové trendy a současné možnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 174 s. ISBN 80-7178-927-5.

⁶² OPASCHOWSKI, Horst Werner. *Pädagogik der Freizeit. Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*. Verlag: Klinkhardt Bad Heilbrunn, 1976. ISBN 3781502783. Vlastní překlad.

⁶³ Jedná se o latinský abstraktní pojem, jenž zachycuje hned několik různých významů. Například jde o volný čas, během něhož si člověk může plně vychutnávat jídlo, odpočinek, rozjímání, hraní, ale i akademické úsilí. Zdaleka však nešlo o nečinnost, nýbrž o svobody od nutné práce.

Bakalář⁶⁴ pohlíží na volný čas jako na pouhou fikci. K údajnému volnému času totiž přistupuje jako k neoddelitelné součásti lidského života, která z pochopitelných důvodů není s to existovat izolovaně. Bakalář reprezentoval a obecně také prokázal nadčasovost své myšlenky, spočívající v tvrzení, že s postupem racionalizace, automatizace, mechanizace a humanizace volný čas lidí naprosto zanikne spolu s tím, jak se bude stávat celým lidským časem. V posledních dvou staletích totiž doznal poměr mezi prací a volným časem razantních změn. Vyšší společenské vrstvy kupříkladu přestaly mít monopol na volný čas s tím, jak přestala být práce sociální poskvrnou.

V případě negativní definice se vychází z vymezení volného času ve vztahu k pracovní době. Volný čas je tedy jakýmsi časem zbytkovým, jenž zůstane po odečtení všech povinných aktivit. V tomto kontextu se někdy hovoří také o takzvané reziduální teorii volného času. Naproti tomu v případě pozitivní definice je volný čas vymezován na základě jeho vlastní kvality, tj. coby čas, s nímž může jedinec nakládat zcela svobodně a dle svého vlastního uvážení. Takto pojaté vymezení tedy neuvádí, co volný čas nezahrnuje.

Za předpokladu, že bude uplatněna negativní definice, lze volný čas mládeže definovat jako ten, s nímž může mládež disponovat dle svých vlastních kritérií a způsobů. Mladí lidé pak tento čas zasvěť *„souhrnu činností vykonávaných mimopracovních (mimoškolských) povinností a nevyhnutelných činností, určených na fyzický odpočinek, uspokojování kulturních a společenských potřeb a zájmů v rámci tělesného a duševního kultivování, jako i činností spojených s rozvojem a směřujících k formování společenské osobnosti.“*⁶⁵ Náhledem pozitivní definice je volný čas takovým časovým úsekem, v němž člověk *„svobodně volí a koná takové činnosti, které mu přinášejí potěšení, zábavu, odpočinek, které více či méně rozvíjejí a obnovují jeho tělesné a duševní schopnosti, popřípadě tvůrčí síly.“*⁶⁶ Seberozvoj ve volném čase v podstatě koresponduje s ideální představou volného času.

V případě zde předkládané práce je volný čas pojímán z hlediska reziduálního přístupu. Vysvětlení je přitom nasnadě. Volný čas jako nedílnou součást kvality života školní mládeže, ve kterém se může velmi dobře uplatnit preventivní role médií, je nutné

⁶⁴ BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívát*. 1. vyd. Praha: Práce, 1978. 208 s. ISBN 24-103-78.

⁶⁵ HOLINOVÁ, Hilda. In MASARIK, Pavol, MASARIKOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. 2. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2002. 204 s. ISBN 80-968735-0-4. s. 7.

⁶⁶ BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívát*. 1. vyd. Praha: Práce, 1978. 208 s. ISBN 24-103-78. s. 65.

přesně vymezit. Jinými slovy, je nezbytně nutné vědět, kdy bude tato doba realizována, kdy se bude odehrávat a kdy se tudíž budou příslušníci školní mládeže účastnit různých zájmových kroužků a volnočasových aktivit. Obecně totiž platí, že „*efektivní využívání volného času přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví a podporuje pozitivní mezilidské vztahy.*“⁶⁷ Na straně druhé je ovšem nutno mít neustále na zřeteli, že dostatek až nadbytek volného času může přivést příslušníky školní mládeže do negativně orientovaných společenských skupin, zvláště v případě, kdy mladí lidé sami pocházejí z méně či negativně podnětného sociálního prostředí (tj. rodinného, školního nebo vrstevnického).⁶⁸

3.2 Základní funkce volného času

Vymezení funkcí volného času je jednou ze zásadních otázek nauky o volném čase v dnešní společnosti. Nepochybně lze vysledovat významné rozdíly v tom, jak v průběhu času měnil volný čas ve společnosti své funkce. Například ve starověku a středověku měl volný čas vedle funkce rekreační ještě další dvě zásadní funkce, a sice funkci sociální, jež sloužila k navazování společenských kontaktů, a funkci náboženskou, zasvěcenou bohoslužbám a rozjímání.

Přístupů k definování funkcí volného času může být v dnešní době hned několik, ty zpravidla vyplývají ze způsobu chápání volného času. Volný čas a jeho kvalitní a efektivní využívání, jež významně prospívá tělesnému i duševnímu zdraví a jež vytváří a podporuje pozitivní mezilidské vztahy založené na úctě, toleranci a empatii,⁶⁹ plní různorodé funkce, které obnášejí jistou přidanou hodnotu v rámci jeho trávení. Jednotlivé funkce volného času však od sebe nelze oddělit, neboť se rozvíjejí v určité vzájemné koexistenci. Různé typy volnočasových aktivit ovšem upřednostňují odlišný soubor funkcí.

⁶⁷ KOLAŘÍK, Marek. *Interakční psychologický výcvik pro praxi. Nové hry pro výcvikové skupiny*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 128 s. ISBN 978-80-247-4450-6. s. 103.

⁶⁸ HÁJEK, Bedřich et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. 1. vyd. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. 120 s. ISBN 80-86784-06-1.

⁶⁹ PROCHÁZKA, Roman, ŠMAHAJ, Jan, KOLAŘÍK, Marek, LEČBYCH, Martin. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 256 s. ISBN 978-80-247-4451-3.

V souvislosti s funkcemi volného času se nejčastěji hovoří přinejmenším o třech základních druzích funkcí, a sice o funkci psychologické, sociální a ekonomické. První z těchto tří funkcí, funkce psychologická, zahrnuje prostor pro odpočinek, zábavu, ale i pro všestranný a harmonický rozvoj lidské osobnosti.⁷⁰ Toto rozdělení funkcí v podstatě představuje možnost, jak co nejjednodušší cestou dospět k poměrně jednoduché, přesto však velmi výstižné definici funkcí volného času. V rámci jedné volnočasové aktivity se však tyto funkce setkají jen stěží, neboť najít odpovídající volnočasovou aktivitu, která by propojovala odpočinek, zábavu a navíc by projevila potenciál rozvíjet celou osobnost jedince, je úkol nesnadný a nevděčný zároveň.

Trojí dělení podporují i někteří další autoři, avšak v souladu s vlastním záměrem jej modifikují. Pávková⁷¹ například vyjmenovává funkci zdravotní, kam spadá odpočinek či také regenerace pracovní síly, funkci sociální a preventivní, jež spočívá ve spoluúčasti na vytváření kultury, a nakonec i funkci výchovně-vzdělávací, jež staví na regeneraci duševních sil. Jedná se sice o dělení v podstatě velmi obecné, ale pro účely této práce jde o dělení přesné a zcela dostačující. Holinová⁷² přisuzuje volnému času vedle funkce v podobě reprodukce pracovní síly i funkci všestranného rozvoje, uspokojování životních potřeb a nakonec i funkci plnění společenských úloh.

Je nadmíru jasné, že v úzkém vztahu ke školní mládeži jsou některé funkce považovány přinejmenším za nepřesné, ne-li dokonce za problematické. Příkladem může být třeba funkce spočívající v reprodukci pracovní síly, která je ve vztahu ke školní mládeži jen stěží přijatelná. Ve vztahu k ní je naopak vyzdvihována zejména funkce volného času v podobě podpory komunikace, prostřednictvím níž dochází k interakcím mezi jednotlivci, dále výchova ve volném čase a neformální vzdělávání školní mládeže. Oficiální dokumenty vzdělávací a školské politiky mezi funkce volného času řadí funkci relaxační, regenerační, kompenzační, sociálně preventivní, výchovnou a vzdělávací.⁷³

⁷⁰ FILIPCOVÁ, Blanka. Člověk – práce – volný čas. *Sociologický časopis*. 1965, roč. 1, č. 4, s. 375–391. ISSN 0038-0288.

⁷¹ PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3., aktual. vyd. Praha: Portál, 2008. 222 s. ISBN 80-7178-711-6.

⁷² HOLINOVÁ, Hilda. *Mládež a masovokomunikačné prostriedky*. 1. vyd. Bratislava: SVS, 1975. ISBN chybí.

⁷³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007*. [online]. 30. 4. 2003 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-do-roku-2007>.

3.3 Cíle volného času

Není třeba zdůrazňovat, že volný čas se nerovná času strávenému zahálkou a pasivitou, ba právě naopak. Představuje kvalitativně novou potencialitu homo sapiens, jež se objevila v návaznosti na osvobození se od permanentních aktivit nezbytných pro přežití. Volný čas začal být pojímán jako potencialita a prostor vznikající a rozvíjející se lidské subjektivity. Prostor, který lze naplnit rozvojem myšlení, kreativity, filozofické reflexe atd.⁷⁴

Určité přirozené kvalitativní nároky na volný čas se v průběhu života mění a vyvíjejí. To je jev zcela přirozený. Je však nutné povšimnout si odlišností nároků u malých dětí, u dětí na základní škole, u mladých dospělých, u seniorů atd. Kvalitní naplnění volného času vychází z dalekosáhlé řady aspektů. Rozhodující roli přitom má postoj jedince k volnočasovým a zájmovým aktivitám (tj. k aktivitám kulturním, sportovním, společenským aj.), jeho motivace, naplňování individuálních potřeb a přání i samotný způsob, jakým jedinec volný čas prožívá. Volnočasové aktivity, které si člověk vybírá nezávisle na společenských povinnostech, souvisejí s naplňováním jeho osobních potřeb. A v neposlední řadě volnočasové potřeby a zájmy vypovídají mnohé o osobnosti (o její kognitivní a emocionální sféře) i o životním stylu jedince, jenž potřebuje čas pro odreagování (uvolnění napětí) a zotavení sil, stejně jako i čas určený ke komunikaci, získávání a zpracování informací, pohybu aj.

Opaschowski,⁷⁵ uznávaný pedagog volného času, dal dohromady seznam klíčových potřeb, které může jedinec uspokojit při realizaci široké škály různých zájmových aktivit. Vycházel přitom z výsledků všech fází výzkumu, který sám inicioval a realizoval v osmdesátých letech minulého století. Volný čas by měl naplňovat následující potřeby, které nejsou naplněny v práci: reakci (zotavení, uvolnění, upevnění zdraví), kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrace, rozptýlení, povyražení, obveselení, psychickou úlevu – neboli vyrovnání toho, čeho se člověku v jeho osobním životě nedostává, případně co se mu nedaří), výchovu a další vzdělávání (poznávání,

⁷⁴ SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky. In *Výchova a volný čas: sborník příspěvků II. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2007. s. 1016. ISBN 978-80-86633-97-8.

⁷⁵ OPASCHOWSKI, Horst Werner, 1977. In VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2., uprav. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

učení se, touhu neustále se dozvídat nové věci), kontemplaci (hledání smyslu života, jeho duchovní výstavbu, stejně tak i oddech, odpočinek a klid), komunikaci (sociální kontakty a jejich posilování, partnerství, celkovou soudržnost), participaci (podílení se a spoluúčast na vývoji společnosti a volnočasových aktivitách), integraci (stabilizaci života rodiny), enkulturaci (osvojení si kultury dané společnosti, jejích hodnot a norem, kreativní seberozvoj, projev vlastní činnosti).

Za předpokladu, že jedinec není s to tyto své potřeby naplnit pozitivním způsobem, dochází u něj k nevhodné kumulaci napětí, jejímž vyústěním jsou nervové indispozice, nárůst stresu, k čemuž se váže také celá řada zdravotních problémů. A takovýto jedinec nedokáže optimálně rozvíjet svou osobnost. „*Tato neschopnost se projevuje neschopností bavit se, nízkou mírou empatie, odmítáním zodpovědnosti za chování, ztrátou motivace ku učení. Chybí koncentrace k činnostem, tvořivost, z nedostatku uvolnění přichází v neposlední řadě celková únava a zvyšuje se pravděpodobnost zhroucení.*“⁷⁶ To znamená, že pozitivní volnočasové aktivity v podstatě fungují jako jakýsi nepostradatelný ventil pro lidský organismus. Přispívají k vyrovnanému postoji k životu a utvářejí osobnost jedince (v případě předkládané práce tedy osobnost příslušníků školní mládeže). To také výstižně komentuje Kučerová,⁷⁷ když poukazuje na to, že svůj volný čas by si měl každý jedinec v rámci daných podmínek vyplňovat sám, podle své vlastní vůle.

Rodiče, učitelé, vychovatelé, vedoucí volnočasových aktivit aj., ti všichni by v tomto ohledu měli příslušníky školní mládeže podporovat a povzbuzovat při výběru vhodných volnočasových aktivit a pomáhat jim při konstruktivním plánování volného času. V opačném případě, kdy dlouhodobě dochází ke snižování společenské péče o volný čas mladé generace, může chování některých adolescentů přerůst dokonce až v negativní společenské jevy (například v trestnou činnost). Za předpokladu, že společnost zajistí pro mladou generaci kvalitní trávení volného času, lze tím – byť jen do jisté míry – modifikovat či kompenzovat nedostatky školského systému, případně rodinného prostředí a dalších sociálních relací. I z tohoto důvodu je v předkládané práci

⁷⁶ VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. 2., uprav. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. 175 s. ISBN 80-86384-00-4. s. 30.

⁷⁷ KUČEROVÁ, Stanislava. Volný čas jako hodnota. In SPOUSTA, Vladimír et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. s. 10–19. ISBN 80-210-1007-X.

zjišťováno, jakým způsobem lze v rámci prevence rizikového chování školní mládeže v mimoškolním čase, tj. v čase stráveném mimo domov ve volnočasových zařízeních, organizacích a kroužcích, aktivně uplatnit právě například média.

3.4 Význam smysluplného vyplnění a prožívání volného času

Volný čas školní mládeže představuje často skloňované téma, jež se nepřetržitě mění a vyvíjí v závislosti na tom, jak se modernizuje dnešní svět. Předně je ale potřeba uvést, že celá tematika volného času nepředstavuje palčivé téma náhodou. Je to příznačné. Sbíhají se v něm totiž souvislosti dlouhé řady témat: především pak otázka náplně a smyslu trávení volného času, otázka narůstajících projevů pasivity příslušníků školní mládeže, nadměrného sledování televize a času tráveného u počítače, dále otázka spojená s obezitou a nezdravým životním stylem a v neposlední řadě také otázka spjatá s rozvojem negativního chování školní mládeže zapříčiněného nežádoucím způsobem a nedostatečnou pestrostí prožívání volného času.⁷⁸

Rizika takto tráveného volného času u dnešní generace školní mládeže jsou bezpochyby alarmující. Jednat se přitom může jak o zdravotní rizika, tj. rizika v podobě vysokého krevního tlaku, zhoršujícího se zraku a fyzické neobratnosti, tak také o rizika sociálně patologická, jako je alkoholismus, prostituce, sebepoškozování, problémy s návykovými látkami aj. Významnost volnočasových aktivit potvrzuje skutečnost, že mladý člověk, který aktivně, zdravě a užitečně tráví svůj volný čas, získává příležitost ke smysluplné činnosti a k rozvoji své osobnosti, zájmů, nadání, k plnému, humánnímu životu, nabývá nových dovedností a zkušeností, rozvíjí svůj sociální kapitál⁷⁹ a zároveň (nevědomky) předchází sklonům k rizikovým projevům chování. Školní mládež by měla mít možnost účastnit se takových volnočasových aktivit, které jí umožní uplatnit své specifické a individuální schopnosti. Volnočasové aktivity by nadto měly podněcovat pocit plného osobního uspokojení. Vše by přitom měl pevně rámovat pocit

⁷⁸ PINC, Zdeněk et al. *Demokracie a ústavnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 263 s. ISBN 80-7066-309-X.

⁷⁹ „Sociální kapitál představují vztahy mezi lidmi jako jednotlivci i jejich nejrůznějšími společenstvími, jako jsou zájmové skupiny a profesní sdružení, formální organizace a instituce reprezentující občany“ (MAIER, Karel et al. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-4198-7. s. 146.).

zdaru, úspěchu a růstu, který může díky volnočasovým aktivitám zažít i žák, jenž se jinak cítí ve škole podprůměrný, neúspěšný a jehož školní kariéra je provázána veskrze negativními pocity mnohdy přecházejícími až do naprostého zoufalství. Volnočasové aktivity jsou pro školní mládež cenným krokem k pochopení, že důležitý je kompletní proces a že i samotný cíl má svůj vlastní čas. Zároveň dávají individuálnímu jedinci pocítit, že ve skupině kamarádů či vrstevníků zastává pevné a významné místo. Daří-li se u školní mládeže zdárně uspokojovat tyto přirozené psychické a sociální potřeby, je tak u ní současně utvářeno vysoce pozitivní sebehodnocení. V neposlední řadě by měla být školní mládež prostřednictvím volnočasových aktivit vychovávána k zodpovědnosti (a tedy i ke svobodě pro druhé), která je těsně spjata se svobodou volby forem lidského jednání a s řešením vzniklé životní situace. Takto orientovaná volnočasová výchova funguje zároveň jako osvědčený způsob prevence nežádoucího (posléze případně rizikového) chování příslušníků školní mládeže.

Způsoby a formy trávení volného času jsou vždy determinovány celou řadou vnějších i vnitřních faktorů, od vrozených dispozic jedince přes výskyt středisek volného času v jeho blízkém okolí až po skutečnost, zdali jeho sociální prostředí (tj. rodina, vrstevnická skupina, škola aj.) spíše favorizuje, nebo naopak neumožňuje realizaci volnočasových aktivit. *„Žádoucím, dosud zdaleka nedosaženým cílem je poučený, aktivní zájem každé rodiny o to, aby její děti mohly svůj volný čas prožívat bohatě a smysluplně, na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů, případně dalších příslušníků rodiny.“*⁸⁰ Kultivování náplně volného času samo o sobě zdaleka neřeší vše, ale může-li mladý člověk volit z široké a pestré nabídky nejrůznějších volnočasových aktivit, výrazně se tak snižuje pravděpodobnost, že se u něj rizikové chování nikdy nerozvine. *„V současné době existuje řada institucí a organizací, které nabízejí smysluplné využití volného času pro děti a mládež, které je také různě finančně a časově náročné, patří sem například domovy dětí a mládeže, křesťanské kroužky, junák, skaut, turistické oddíly, sportovní*

⁸⁰ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládeže a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5. s. 61.

oddíly, historický šerm, tanec, amatérské divadlo, outdoorové aktivity, ekologické aktivity, vědecké kroužky, chovatelské stanice atd.“⁸¹

3.5 Volnočasové aktivity jako důležitý prostředek k prevenci rizikového chování

V oblasti volnočasových aktivit, které se celosvětově ukázaly jako jeden z neúčinnějších nástrojů prevence rizikového chování, docházelo v uplynulých letech k velmi dynamickému vývoji. K masivnímu nástupu nových informačních a komunikačních technologií se postupně přidávaly také změny v institucionálním zabezpečení trávení volného času školní mládeže, stejně jako i v postupné komercializaci kultury a sportu spojené s prosazováním dílčích ekonomických zájmů. Nic to však nemění na okolnosti, že volný čas trvale představuje specifickou, jedinečnou a nezastupitelnou součást každodenního života školní mládeže. Pochopitelně platí, že *„ve fázi mládí jsou pro jedince důležité mezilidské vztahy a navazování kontaktů s příslušníky opačného pohlaví. Řada volnočasových aktivit prvoplánově či ve druhém plánu umožňuje právě setkávání, seznamování a navazování vztahů.*“⁸² V žádném jiném životním období už se člověk není s to zajímat o tak široké spektrum zájmových aktivit, jako je tomu právě v období dětství a dospívání.

Volnočasové aktivity (způsoby trávení volného času) však lze pojímat také jako významné edukační vlivy neformální. Zásady pedagogického působení během výchovy ve volném čase jsou odvozeny z obecně platných pedagogických principů a zásad. Přesto však zahrnují jistá specifika, jež by měla být plně a soustavně zohledňována. Předpokladem jejich realizace je naplnění dvou klíčových znaků. Tím prvním je zájem (dobrovolnost) a tím druhým pravidelné provádění. Oba tyto požadavky, jimiž se také aktivity tohoto typu jasně odlišují od vzdělávání ve škole, jsou při realizaci

⁸¹ HUBINKOVÁ, Zuzana et al. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktual., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1593-3. s. 89.

⁸² SAK, Petr, KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5. s. 99–100.

volnočasových aktivit nezbytné. Dále platí, že zapojení se do individuální, párové či skupinové aktivity musí vždy přinášet uspokojení.

S ohledem na míru formálnosti lze volnočasové aktivity dělit na spontánní, organizované (například za přítomnosti volnočasového pedagoga) a neorganizované.⁸³ V případě prvních dvou skupin jde více či méně o pasivní zábavu ve volném čase mládeže (například o sledování televize, poslech hudby, čas strávený u počítače aj.). Neorganizované aktivity dnes zčásti vytlačují aktivity organizované, které nabízejí mládeži vybrané instituce a útvary. Volnočasové aktivity mohou být realizovány v návaznosti na školní výuku (před a po výuce), kdy většina škol nabízí možnost kvalitního trávení volného času formou volitelných, nepovinných předmětů, zájmových kroužků (klubů) aj. Mezi instituce a zařízení, která se zaměřují na volnočasové aktivity, patří občanská sdružení a další nevládní organizace pracující s dětmi a mládeží, školní družiny a kluby, střediska pro volný čas, domy dětí a mládeže, komerční organizace, sportovní a kulturní organizace a komunitní centra. „*Vedle pravidelných zájmových činností se nabízí také sezónní využití letních a zimních táborů, poznávacích zájezdů, výletů do přírody apod., jež jsou u dětí a mládeže poměrně oblíbené.*“⁸⁴

V kontextu dané problematiky lze například resumovat zjištěné závěry mezinárodní ankety společnosti GE Money Bank, realizované v roce 2009, jež přinesla velmi zajímavá zjištění o tom, jak evropští školáci tráví svůj volný čas.⁸⁵ Ukázalo se, že v porovnání se školáky z ostatních evropských zemí ti čeští představují skutečné premianty. Mimoškolními organizovanými aktivitami totiž stráví v průměru pět až osm hodin týdně. To je zhruba dvakrát víc, než kolik času těmto aktivitám věnují školáci stejného věku například z Chorvatska, Francie, Německa či Slovenska. V celosvětovém měřítku pak zaujímají vedoucí postavení Spojené státy americké a Austrálie, kde školáci tráví v zájmových kroužcích v průměru devět až dvanáct hodin týdně. „*Univerzálně platí, že nejčastější aktivita, kterou děti tráví svůj volný čas po výuce, je*

⁸³ KAPLÁNEK, Michal. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 175 s. ISBN 978-80-262-0450-3.

⁸⁴ JANSÁ, Petr. *Pedagogika sportu*. 1. vyd. Praha: Karolium, 2012. 226 s. ISBN 978-80-246-2026-8. s. 207.

⁸⁵ Studie GE Money Bank. In JULINOVÁ, Lucie. *České děti mají nejvíce kroužků a mimoškolních aktivit v Evropě*. [online]. 14. 10. 2009 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/rodice/volnycas/Stranky/%C4%8Cesk%C3%A9-d%C4%9Bti-maj%C3%AD-nejv%C3%ADce-krou%C5%Bek%C5%AF-a-mimo%C5%A1koln%C3%ADch-aktivit-v-Evrop%C4%9B.aspx>.

*sport. Česká republika je specifická v tom, že vedle sportovních klubů jsou velmi populární také umělecké kroužky jako například dramatické, výtvarné a hudební kroužky. Děti ovšem také hodně času stráví v dětských družinách, ale i doma zábavou s vrstevníky.*⁸⁶

⁸⁶ Tamtéž.

4 MÉDIA JAKO VÝZNAMNÁ SOUČÁST VOLNÉHO ČASU MLÁDEŽE

4.1 Role médií ve vzdělávání školní mládeže

Po kapitolách, pojednávajících o obecných východiscích a teoretických přístupech k rizikovému chování, volnému času a volnočasovým aktivitám, následuje pro předkládanou práci stěžejní kapitola týkající se možností využívání médií v oblasti prevence rizikového chování školní mládeže. Vybrané principy, postupy a metody popsané v této kapitole budou dále prezentovány také v praktické části předkládané diplomové práce, jež čerpá z úzkého propojení s teoretickým koncepčním rámcem.

Není pochyb o tom, a nelze to ani dostatečně zdůraznit, že média obklopují dnešní školní mládež již od útlého dětství a řadí se tak po bok výrazných fenoménů současné doby, které intenzivně zasahují do mnoha oblastí života jedince i celé společnosti.⁸⁷ Sak a Saková⁸⁸ v této souvislosti označují současnou generaci slovním spojením – mediální mládež. Dnes, stejně jako i v minulosti, rozdmýchávají média buď naděje, že je lze pokládat za významný nástroj při řešení zásadních společenských problémů a že se velmi intenzivně spolupodílejí na vytváření vzdělanosti populace, nebo naopak vyvolávají obavy z toho, že svým působením ve společnosti šíří nejrůznější polopravdy, mýty, dezinformace, fámy apod. o celé řadě oblastí.

S médii se dnes školní mládež běžně setkává jak v rodině, tak také ve škole i ve svém volném čase. Celá řada mladých lidí se s nimi v průběhu času naučila suverénně zacházet a stala se tak jejich kompetentními a kritickými uživateli. Dobře proto dnes zvládá sílící příliv informací a dovede pro sebe šikovně využívat možnosti médií a cirkulace informací. Už i pro velmi malé děti se dnes média stávají jakýmsi „oknem

⁸⁷ KALIBA, Martin. Využití počítačových her v primární prevenci rizikového chování. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2010, roč. 20, č. 2, s. 98–105. ISSN 0862-1632.

⁸⁸ SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

do světa“, v němž se realita lokální prolíná s realitou globální.⁸⁹ Touto cestou se rovněž utváří základ pro dětské představy a fantazie. V zásadě platí, že „*děti jsou pokládány za skupinu, na niž mohou média snadno působit a jež se nechá lehce ovlivnit. [...] Všeobecně se předpokládá, že právě televize je médiem, které děti ovlivňuje (ať již v dobrém, či špatném směru) nejvíce.*“⁹⁰ Dále je známo, že právě děti mají zcela přirozenou tendenci a schopnost přijímat vše nové a v tomto procesu se velmi rády stávají aktivními účastníky. K médiím proto přistupují veskrze pozitivně a aktivně.

Tím je také nasnadě otázka, zda školní mládež médiím rozumí, jaká média a jakým způsobem používá, co si od nich slibuje a jaká jsou její očekávání, jak hodnotí případná rizika a příležitosti, které jsou s užíváním médií spojená, a jakou roli hrají média v provozovaných způsobech trávení jejich volného času. Vedle toho je zřejmé, že školní mládež využívá krom jiného média také k získávání (případně publikování) informací o světě dospělých i vrstevníků. Touto cestou si zároveň rozšiřuje informace, vytváří si (případně přejímá) mínění, postoje a názory a současně s tím získává obecné kulturní povědomí a porozumění. Stejně tak má ale školní mládež prostřednictvím médií možnost rozvíjet a uspokojovat své osobní potřeby, zájmy a záliby, rozvíjet své individuální schopnosti a inspirovat se pro nové způsoby zábavy, oddechu a odpočinku. Média nabízejí školní mládeži příležitost k tomu, aby opakovaně prožívala chvíle plné napětí, dobrodružství a radosti, které slouží jak k zábavě (regeneraci duševních sil), tak také k osobnostnímu rozvoji.

Právě nové technologie tak dnes slouží jako vodítko při hledání nových edukačních metod a prostředků, které by zaručovaly stále potřebnou inovaci postupů (nejen) ve volnočasovém vzdělávání. Jinými slovy, čím dál větší procento získávání vědomostí a formování osobnosti dítěte se přesouvá směrem do „veřejného prostoru“, tudíž především na všudypřítomná média. Média jsou tak v dnešním pojetí považována za silnou vzdělávací instituci, již moderní pedagogika nemůže jen lhostejně přehlížet. Na spoluvytváření mediálního světa se může školní mládež dokonce i sama aktivně podílet v rámci vlastní tvorby. Typickým příkladem je tvorba mediálních textů, při jejichž vytváření a osvojování si optimálních postupů tvorby může školní mládež

⁸⁹ GILES, David. *Psychologie médií*. Překlad Helena Šolcová. 1. čes. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3921-2.

⁹⁰ MIČIENKA, Marek, JIRÁK, Jan et al. *Rozumět médiím: základy mediální výchovy pro učitele*. 1. vyd. Praha: Partners Czech, 2006. 218 s. ISBN 80-239-6762-2.

pochopit mnohé rysy mediální komunikace. Mediální texty, s nimiž se školní mládež průběžně setkává i mimo školní prostředí, mají zároveň velmi vysoký motivační charakter a lze je poměrně dobře využívat coby výchozí materiál pro výklad a procvičování, stejně jako i aktualizaci a osvěžení. Příslušníky školní mládeže je tak potřeba aktivně vést k tomu, aby tyto texty uměli adekvátně analyzovat, kriticky hodnotit, tvořivě využívat a aby se dobře orientovali v mediální nabídce a zastávali vůči ní kultivovaný, netriviální postoj. Proto by měl být každý (volnočasový) pedagog s to velmi citlivě vnímat a reagovat na skutečnost, že žáci si s sebou vždy nesou značné množství informací a vlivů (v širším pojetí se tedy jedná o jejich vzdělání) z veřejného prostoru médií, případně z virtuálního prostoru, především pak ze světa internetu a jiných sítí a mobilních technologií.

4.2 Role médií ve volném čase školní mládeže

V návaznosti na rychlé rozšíření a všestranné používání elektronických médií (zejména internetu) vznikla postupem času nová, svébytná a významná oblast zájmové činnosti a lze proto důvodně očekávat, že tento trend bude pokračovat i nadále. Média se bezprostředně dotýkají jednotlivců i celé společnosti ve všech aspektech lidského života. Každý člověk však na pestré mediální nabídce reaguje trochu odlišným způsobem. Řeč je o takzvané individualizaci využívání médií.⁹¹ Zvláště školní mládež reaguje na tuto nabídku naprosto specificky. Kvantitativní i kvalitativní rozmach médií a jejich stále se rozšiřující možnosti tak podmiňovaly řadu změn v oblasti trávení volného času. Média začala být aktivně uplatňována ve volném čase u stále většího počtu příslušníků školní mládeže a významně ovlivnila také jeho strukturu. Bohužel se však současná společnost soustředí především na to, aby měli mladí lidé optimální přístup k informačním a komunikačním technologiím, ale zcela už přitom opomíjí fakt, že komputelizace společnosti a proměny gramotné kultury v kyberkulturu a postindustriální společnosti ve společnost informační s sebou nese i spoustu stinných stránek v podobě pedagogických, psychologických a sociologických důsledků.

⁹¹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládeže a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

„Důsledkem byl postupný přesun nejrůznějších aktivit mladých lidí z reálného života přirozeného světa na počítač a do kyberprostoru (komunikace prostřednictvím elektronické pošty, Facebooku, psaní textů, poslech i skládání hudby, sledování televize, rozhlasu, filmů...).“⁹² Aktivní a smysluplné trávení volného času, jež je výzvou k zábavě, relaxaci, poznávání a učení se novým věcem, a co je nejdůležitější, je také vhodnou prevencí proti sklonům k rizikovým projevům chování, tak postupně vystřídala pasivní počítačová, virtuální realita, již mladý člověk nijak neovlivňuje, pouze se chová jako její konzument. Hluboký ponor do virtuální reality však vrhá mladého člověka do stavu polobdění a mnohdy zapřičiňuje ztrátu smyslu pro realitu.

Rozvoj informačních technologií a obrovský rozmach internetu mezi médii, která mládež sleduje, v posledních letech významně zasáhl také oblast volnočasových aktivit. Prudký rozkvět zažily například poznávací, herní i praktické aktivity. Tato nově vzniklá oblast probudila u příslušníků mladé generace nové zájmy, záliby a formou mimoškolních aktivit pomohla rozvíjet jejich nadání a sladit je s aktuálními potřebami společnosti. Trend současnosti je sice takový, že elektronická média zcela vytlačují ta tištěná, volnočasoví pedagogové by ale ani přesto neměli opomíjet důležitá fakta. Platí například, že pro rozvoj školní mládeže je mnohem vhodnější čtení z papíru než nadměrné využívání elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony. Opakovanými výzkumy bylo zjištěno, že lidé, kteří čtou informace z monitoru počítače, si ve srovnání s těmi, kteří čtou informace z papíru, zapamatují až o jednu třetinu méně informací. I proto je třeba elektronická média pojímat jen jako jednu, byť bezesporu velmi zásadní oblast informačního a komunikačního procesu.

„K zamyšlení se však v oblasti volného času nabízí, že v současné době probíhá rychlý rozvoj moderních komunikačních prostředků a médií. Ty vytvářejí pozitivní vztah k předkládaným informacím, námětům a programům volnočasové činnosti. Probouzejí zájem vyjadřovat své názory, ale mohou mít i negativní vliv a vést k závislosti na nich nebo způsobovat absenci kompenzačních činností (pohybových, uměleckých apod.).“⁹³ Existuje řada výzkumů a teorií zabývajících se možným vlivem televize na zvyšování agresivity, odcizování a izolaci lidí, snižování zájmu o četbu, posilování netvůřících

⁹² SAK, Petr, KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5. s. 117.

⁹³ PROCHÁZKA, Roman et al. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 256 s. ISBN 978-80-247-4451-3. s. 131.

postojů a stereotypů aj. Jak pedagogové, tak také psychologové dlouhodobě upozorňují na četná nebezpečí mediálních obsahů, jmenovitě pak na přítomnost jevů, jako je vulgární zobrazování sexu a lidského těla, snižující lidskou důstojnost, či samoúčelné zobrazování násilí.⁹⁴ Poukazují na skutečnost, že v médiích je násilí a sex nezřídka zobrazováno s naprostou absencí prožívání zúčastněných osob atp. Touto cestou tak u mladých lidí povolna dochází k významnému otupování a deformování nejen jejich etického, nýbrž i estetického cítění a vkusu. Mladí lidé postupně přestanou vnímat rozdíly mezi tím, co je skutečné a co naopak smyšlené.

Vztah uživatel/příslušník mladé generace vs. médium vs. společnost se rozvíjí dennodenně v procesu opakování a procvičování. Často se jedná o velmi mohutný a živelný individuální proces.⁹⁵ Ovšem je skutečně nutno mít na paměti, že média se mohou ve volném čase školní mládeže projevovat i velmi negativně. Některé nepříznivé vlivy se objevují ve velmi krátkém časovém úseku, jiné na své propuknutí dlouze a v relativní tichosti teprve čekají.

„Média v sobě obsahují i vážná úskalí, ba nebezpečí – v určitém smyslu a za jistých okolností mohou být pro člověka hrozbou. Nejbanálnějším projevem toho je závislost na médiích, zejména televizi, videu, ale stále častěji také na internetu. Tito závislí jedinci ztrácejí způsobilost trávit volný čas jinak než pasivní konzumací pořadů šest a více hodin denně, prakticky bez výběru. Anebo zapojováním do virtuálních světů prostřednictvím masivní nabídky sofistikovaných videoher apod. Pro mnoho lidí, najednou už od předškolního dětství, se život stává svého druhu vjemovým orgánem, kterým protékají pořady tak, jak je média prezentují.“⁹⁶

Právě vyhledávání, organizování a provádění volnočasových aktivit zaměřených zejména na rozvoj osobnosti, zájmů, znalostí a tvořivých schopností nedává školní mládeži prostor spoléhat se jen na pasivní způsob zábavy a trávení volného času. Školní mládež je naopak vedena k tomu, aby se naučila rozumně usměřňovat zábavu zprostředkovanou televizní nebo třeba počítačovou obrazovkou. Volnočasové aktivity (jejich obsah, metody a cíle) mají v tomto ohledu mladé lidi povzbuzovat a inspirovat

⁹⁴ SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

⁹⁵ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládeže a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.

⁹⁶ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 400 s. ISBN 978-80-247-4674-6. s. 52.

k tomu, aby jejich volný čas nesvírala kazajka šablonovitosti, schematičnosti a jednotvárnosti – stereotypu. Volný čas nesmí nikdy a v žádném případě přijít o svůj tolik podstatný tvořivý impulz a ráz. Právě stereotypní trávení volného času bez vzrušení a bez chuti vířit stojaté vody nudy a šedi mnohdy poňouká mladé lidi k tomu, aby hledali dobrodružství a únik od omezující autority dospělých, rodičů a starších, autority učitele právě v médiích.

Ve světle výše uvedeného je tedy zcela jasné, že v mnoha případech mají mladí lidé problém volný čas správně uchopit, vhodně naplánovat a vybrat optimální volnočasové aktivity. Jen velmi obtížně se orientují v nabídkách volnočasových aktivit a zařízení. V samém závěru teoretické části je proto nutné opakovaně připomenout, že následky problematického trávení volného času (zejména pak nadměrného užívání médií na úkor jiných aktivit) a dalších forem rizikového chování jsou výrazné a mohou být dokonce fatální. Může být negativně ovlivněna fyzická kondice i stav pohybového ústrojí mladého člověka, současně může být nadměru zatížen metabolismus, zdraví, reprodukční schopnosti, ovlivněny mohou být hodnoty, nálady, vztahy, city a jejich projevy. Může dojít ke ztrátě tradic i pocitu vlastní identity a sebeúcty a negativnímu ovlivnění myšlení a chování.

Odpověď na otázku, jak v praxi využívat média ku prospěchu školní mládeže a současně jak s nimi pracovat v rámci prevence rizikového chování školní mládeže, se pokusí rozkrýt praktická část předkládané diplomové práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Předkládaná diplomová práce se zabývá rolí médií v prevenci rizikového chování mládeže s důrazem na volnočasové aktivity. Cílem její výzkumné části je prostřednictvím výzkumného šetření zjistit, jak (a zdali vůbec) pedagogičtí pracovníci v oblasti volnočasových aktivit využívají média v prevenci rizikového chování školní mládeže a jak žáci základních škol přemýšlejí o vlivu médií na svůj volný čas a život jako takový.

Ke shromáždění primárních dat od školní mládeže byl využit polostrukturovaný dotazník, jenž využívá i polozavřených a otevřených otázek. Zvolená metoda je nenáročná z hlediska časového i z hlediska úsilí dotazovaných, proto také umožňuje sesbírat data s vysokou efektivitou a od relativně početného souboru respondentů. Předmětem šetření byla školní mládež, přesněji žáci staršího školního věku v rozmezí 11–15 let, tj. do doby ukončení základní školní docházky. Tito respondenti byli dále rozděleni, a sice na první skupinu: 11–13 let, a druhou skupinu: 14–15 let.

Jako další zdroj informací byly využity názory, postoje a stanoviska volnočasových pedagogů. Velmi malý počet respondentů v této podskupině umožnil využít kvalitativní metodu šetření, a sice polostrukturovaný rozhovor, o němž platí, že i když je pro něj sestaven „*soupis otázek, a proto se označuje také jako rozhovor s návodem, tato poměrně podrobná příprava nebrání tomu, aby v návaznosti na průběh rozhovoru byly doplněny další otázky nebo některé upraveny čistě na základě aktuálního uvažování tazatele.*“⁹⁷ Proto také byly všechny 3 rozhovory realizovány přímo řešitelem, jenž disponuje dostatečným vhledem do tématu a je blíže obeznámen s přesnými cíli výzkumného šetření.

⁹⁷ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 544 s. ISBN 978-80-247-3568-9. s. 212.

5.1 Cíl práce, formulace výzkumného problému, základních otázek a hypotéz

Praktická část diplomové práce má tedy charakter kvantitativně-kvalitativního šetření (dotazníkového i mimodotazníkového – tj. rozhovoru). „*Kvalitativní metody (rozhovor nebo pozorování) nás mohou přivést na 'objevy' a zjištění, o kterých jsme do této chvíle nevěděli. Rozhovor (přestože může mít svou plánovanou strukturu) nám dobře ukáže, na co klade jeho účastník důraz a co je pro něj podstatné. Zatímco kvantitativní metoda (typickým reprezentantem je dotazník) neuhne ze svých hypotéz, otázek a výroků ani o píď.*“⁹⁸ Výstupem této části práce jsou rovněž tabulky a grafy, které řešitel doplnil o vlastní slovní interpretace a komentáře. Jelikož média v dnešní době prostupují (nejen) volným časem školní mládeže, je potřeba mít neustále na zřeteli, že mohou mít a ve skutečnosti také mají i svou stinnou stránku. Zpočátku byla média pojímána coby prostředek, jenž zkvalitnil a obohatil lidský život. Avšak vznik masových a elektronických médií (zejména televize) společnost poprvé upozornil i na jistá negativa spojená s vlivem médií na jedince i celé lidské společenství.

Není tedy pochyb, že volnočasová výchova musí na všechny tyto skutečnosti pružně a efektivně reagovat. I když se možnosti využívání médií ve volném čase školní mládeže velmi rychle rozšiřují spolu s tím, jak se vyvíjejí i samotné informační a komunikační technologie, mnozí volnočasoví pedagogové se k této tematice i nadále staví spíše skepticky. Ukazuje se, že mnozí z nich stále neumějí média v prevenci projevů rizikového chování dětí a mládeže vhodně a v přiměřeném rozsahu využívat a že nedovedou vést školní mládež k tomu, aby se z médií naučila ve svém volném čase získávat a zpracovávat potřebné informace a nacházet v nich různorodé pozitivní podněty k volnočasovým aktivitám. Proto je také jedním ze záměrů praktické části práce vymezit klíčové faktory, které pozitivně, nebo naopak negativně ovlivňují způsob, jak volnočasoví pedagogové dovedou s médii nakládat.

⁹⁸ ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 328 s. ISBN 978-80-247-2742-4. s. 100.

Do šetření byli zapojeni volnočasoví pedagogové, kteří působí v Domě dětí a mládeže Uherský Brod (dále již jen „DDM UB“). Samotná realizace tohoto šetření je spjata s hledáním řešení vybraných problémů:

- podoba motivace volnočasových pedagogů pro zařazování prvků mediální výchovy do volnočasových aktivit v DDM;
- konkrétní podoba aplikace prvků mediální výchovy v mimoškolním prostředí při různých volnočasových aktivitách v DDM a její přínos pro žáky;
- konkrétní návrhy ze strany volnočasových pedagogů, jak cíleně zvyšovat úroveň mediální gramotnosti žáků v rámci volnočasových aktivit.

Z výše uvedených problémů rovněž vychází formulace otázek, které posloužily jako základ nejen při řízených rozhovorech s oslovenými volnočasovými pedagogy, ale i jako základ dotazníku pro školní mládež.

- „Dokáže si dnešní školní mládež představit svůj život bez médií?“
- „Jaká média používají příslušníci školní mládeže nejčastěji?“
- „Jsou žáci s to držet si náležitý kritický odstup od mediovaných sdělení?“
- „Jsou v rámci volnočasových aktivit školní mládeže média vhodně a v přiměřeném rozsahu využívána?“

V intencích průzkumného problému byly následně zformulovány 3 pracovní hypotézy pro kvantitativní šetření:

Hypotéza č. 1:

Žáci, kteří nenavštěvují žádné volnočasově zaměřené zařízení, častěji upřednostňují pasivní trávení volného času před aktivním.

Hypotéza č. 2:

Chlapci stráví u PC, televize či internetu více času než dívky.

Hypotéza č. 3:

Příslušníci školní mládeže nejraději tráví svůj volný čas u počítače hraním počítačových her nebo „brouzdáním“ po internetu.

Naproti tomu kvantitativní výzkum, který staví na indukci, začíná bez hypotéz, pátráním po pravidelnostech, které snad v objektivní skutečnosti existují. Ty pak následně řešitel popíše v podobě předběžných závěrů a ověří dalším pozorováním.⁹⁹

5.2 Charakteristika vzorku respondentů

Pro kvantitativní i kvalitativní výzkum bylo zvoleno několik základních technik výběru respondentů. Použit byl takzvaný záměrný – účelový výběr respondentů. Ten je založen výhradně na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno, a o tom, co také pozorovat lze.¹⁰⁰

První skupinu tvořili žáci staršího školního věku (11–15 let), kteří pravidelně navštěvují DDM UB, spolu se žáky, kteří DDM UB (a ve většině případů ani žádné jiné volnočasové zařízení) nenavštěvují a kteří byli osloveni na vybraných základních školách ve Zlínském kraji s pomocí vybraných volnočasových pedagogů. Žáci se do výzkumu zapojovali dobrovolně, což také ovlivnilo velikost vzorku (viz Tabulka 1 v Příloze C). Druhou skupinu respondentů tvořili volnočasoví pedagogové, profesně působící v DDM UB (viz Tabulka 1 v Příloze C).

5.3 Výzkumné nástroje a techniky sběru a zpracování dat

V rámci kvantitativní části šetření byl použit jednotný dotazník (formulář), sestávající z 18 položek. Dotazník zjišťoval, jak žáci přemýšlejí o vlivu médií na svůj volný čas a život jako takový.

V kvalitativní části pak byly realizovány 3 polostrukturované rozhovory, vedené v souladu se standardními metodologickými pravidly. Cílem rozhovorů bylo zjistit, jak a zdali vůbec pedagogičtí pracovníci v oblasti volnočasových aktivit využívají média v prevenci rizikového chování školní mládeže.

⁹⁹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

¹⁰⁰ Tamtéž.

6 ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

6.1 Analýza výsledků dotazníkového šetření mezi žáky základních škol

6.1.1 Základní charakteristika souboru respondentů

Tato podkapitola prezentuje základní sociodemografické charakteristiky respondentů, které budou následně využity při analýze rozdílů v přístupu k médiím a k využívání volného času mezi různými skupinami respondentů. Dané rozlišení by případně mohlo pomoci identifikovat skupiny žáků ohrožené rizikovým chováním a zjištěné výsledky by mohly být nápomocny v přijímání patřičných opatření ze strany rodičů školní mládeže a volnočasových pedagogů.

V realizovaném dotazníkovém šetření byly získávány informace o pohlaví a věku respondentů. Dlouhodobé předchozí zkušenosti z programů všeobecné primární prevence totiž poukazují na to, že v rizikovém chování existují jisté rozdíly mezi chlapci a dívkami. A tudíž tyto základní faktory nelze při analýze přístupu k médiím a k využívání volného času opomíjet.

Z celkového počtu 252 respondentů bylo 134 (53 %) chlapců a 118 (47 %) dívek (viz Graf 1 v Příloze C). Ve sledovaném souboru celkově jen lehce převažují chlapci, takže dále předložené všeobecné výsledky nejsou pohlavím nijak ovlivněné. Mírně nižší počet dívek mezi respondenty v podstatě koreluje se stavem populace České republiky. „V Česku bylo v roce 2014 ve věkové skupině do 14 let 815 285 kluků a 773 930 děvčat.“¹⁰¹

Průměrný věk celého sledovaného souboru činil 13,25 let. Také jednotlivé věkové kategorie v rozmezí 11–15 let byly relativně rovnoměrně zastoupeny (viz Graf 2 v Příloze C). Výrazně však co do počtu respondentů převažovali žáci ve věku 14 let (30 % všech respondentů).

¹⁰¹ Regionální zpravodajství NZIS. *Věková struktura obyvatelstva. Kraj Vysočina*. [online]. 2014 [cit. 2017-01-03]. Dostupné z: <http://reporting.uzis.cz/>.

Pro přehlednost a přesnost byl celý výzkumný soubor rozdělen do 2 skupin na základě věku respondentů:

- a) první skupina – žáci ve věku 11–13 let (žáci 5.–7. tříd);
- b) druhá skupina – žáci ve věku 14–15 let (žáci 8.–9. tříd).

6.1.2 Deskripce a interpretace výsledků dotazníkového šetření

V rámci interpretace výsledků dotazníkového šetření se *„zjištěné výsledky statistické analýzy formují do rámce teoretických i předchozích empirických poznatků, dále vyjadřují jazykem příslušným pro určitý obor, pro něž byly zjištěny, tím dochází k jejich interpretaci. Dále se sepisuje závěrečná zpráva z výzkumu.“*¹⁰²

Celkem bylo do závěrečné analýzy zařazeno 252 kompletních a správně vyplněných dotazníků. Veškeré vyplněné dotazníky byly od volnočasových pedagogů sesbírány koncem listopadu 2016. Následně byly v období od prosince 2016 do února 2017 analyzovány jednotlivé položky dotazníku. Jak průběžná, tak také konečná interpretace zjištěných dat, stanovení doporučení a návrhu opatření pro praxi, to vše do jisté míry vychází z praktických zkušeností a praxe řešitele.

Řešitel nikdy neměl v záměru analyzovat výsledky u jednotlivců, nýbrž pouze u celé skupiny respondentů. Předložený evaluační nástroj tak byl určen pro zjišťování, jak žáci obecně přemýšlejí o vlivu médií na svůj volný čas a na život jako takový. V průběhu zpracování byly řešitelem využívány zcela standardní statistické metody. Pro celkové zřehlednění psaného textu byly jednotlivé výsledky uvedeny také v tabulkách se získanými daty, případně shrnuty v grafech. Všechny zpracované tabulky a grafy jsou uvedeny a přehledně seřazeny v příloze C. Pro každou z posuzovaných položek dotazníku byla zpracována samostatná tabulka, případně graf.

¹⁰² URBAN, Lukáš, DUBSKÝ, Josef, MURDZA, Karol. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 240 s. ISBN 978-80-247-3563-4. s. 143.

Položka dotazníku č. 3: *S kým nejčastěji trávíš svůj volný čas?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 2.

Komentář č. 3: Z dotazníku vyplynulo, že poměrně velký počet respondentů (38 % v první skupině; 40 % respondentů v druhé skupině) nejčastěji tráví svůj volný čas s rodinou, tj. s rodiči, prarodiči, sourozenci aj. Toto zjištění je povzbuzující už proto, že řešitel při zadávání dotazníkového šetření vycházel z premisy, že většina dnešních příslušníků české školní mládeže tráví svůj volný čas nejčastěji sledováním televize nebo u počítače, a že pasivní zábava je krom jiného i výsledkem klasického nezájmu ze strany rodičů a rodinných příslušníků. Pro mnohé příslušníky školní mládeže je totiž nelehké najít si dostatek vhodných podnětů k volnočasovým aktivitám. Vysoce lze proto ocenit, že svůj volný čas tráví školní mládež právě s rodinou, která jí může poskytnout potřebné podněty a dovést ji ke kvalitní a smysluplné volnočasové aktivitě. Velmi podobný počet respondentů (40 % v první skupině; 33 % respondentů v druhé skupině) nejčastěji tráví svůj volný čas s kamarády a také partou. Opět se tak v žádném případě nejedná o pasivní vysedávání u televize či počítače, které by respondentům odčerpávalo až příliš mnoho volného času.

Položka dotazníku č. 4: *Navštěvuješ ve svém volném čase nějaké zařízení pro zájmové vzdělávání (= střediska volného času, školní družiny, školní kluby)?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 3.

Komentář č. 4: Z celkového počtu 252 participujících respondentů – celkem 143 (57 %) z nich navštěvuje ve svém volném čase nějaké zařízení pro zájmové vzdělávání. Zbýlých 109 (43 %) respondentů žádné takovéto zařízení v současné době nenavštěvuje. Počet respondentů v obou skupinách byl poměrně vyvážený. Dotazníkové šetření tak poskytuje nejen souhrnné údaje za jednotlivé skupiny respondentů, ale při vzájemném porovnání odhaluje zajímavé rozdíly mezi žáky, kteří ve svém volném čase žádné zařízení pro zájmové vzdělávání nenavštěvují, a těmi, kteří takové zařízení navštěvují. Ty nejmarkantnější rozdíly budou uvedeny ve shrnutí výsledků dotazníkového šetření a zodpovězení výzkumných otázek.

Položka dotazníku č. 5: *Pokud jsi v předchozí otázce zvolil/a odpověď ANO, prosím odpověz i na tuto otázku: Kde nejčastěji vykonáváš své volnočasové aktivity? (Vyber jednu možnost.)*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 4.

Komentář č. 5: V případě této položky se museli respondenti přiklonit pouze k jedné z možných variant odpovědí. V takto zadané položce dominují mezi respondenty ti, kteří ve svém volném čase nejčastěji navštěvují DDM (80 % respondentů). Poměr mezi chlapci a dívkami byl v tomto případě vyvážený. Mezi respondenty, kteří byli osloveni na ZŠ ve Zlínském kraji, ale byli jen 4 (3 %) respondenti, kteří svém volném čase také nejčastěji navštěvují DDM. Ostatní zařízení pro zájmové vzdělávání nebyla mezi respondenty zastoupena vůbec. Možnost „jiné“ nezvolil ani jeden respondent.

Položka dotazníku č. 6: *Pokud ve svém volném čase navštěvuješ nějaké zařízení pro zájmové vzdělávání, prosím odpověz i na tuto otázku. Jinak přejdi až k otázce č. 7.*

Jaké volnočasové kroužky během jednoho týdne navštěvuješ? (Můžeš vybrat i více možností.)

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 5.

Komentář č. 6: Z odpovědí respondentů je patrné kopírování trendu současné doby, jež nabízí nepřeborné množství kroužků, volnočasových aktivit a možností trávení volného času. To také nutně působí na rodiče žáků, kteří chtějí svému potomkovi dopřát možné maximum, přihlásí ho proto i do několika různých kroužků zároveň a volný čas svému dítěti rozplánují doslova na minuty. Šetření ukázalo, že valná většina respondentů (61 %) navštěvuje dva a více kroužků týdně. Z výsledků dále vyplynulo, že 28 (20 %) respondentů musí zvládnout dokonce 4 kroužky týdně, což bylo také udávané maximum. Většina dětských psychologů se však v tomto ohledu domnívá, že pokud dítě není „geniální či mimořádně talentované“, pak jsou 3 kroužky týdně maximum. Pro dobré rozložení sil a energie ve školním roce je velmi důležité dítě nepřetěžovat. I dítě potřebuje oddych či spíše volno, během něhož se může věnovat svým oblíbeným činnostem, dělat si úkoly, připravovat se na další dny, setkávat se s kamarády aj. Přetíženost volnočasovými aktivitami může současně mít negativní vliv na úspěšnost ve škole atd. Konkrétně největší oblibě se mezi respondenty

těší hudební kroužek, který navštěvuje 95 (30 %) respondentů. Následuje taneční kroužek, který navštěvuje 73 (23 %) respondentů. Třetí nejoblíbenější je sportovní kroužek, který navštěvuje 37 (12 %) respondentů. 26 (8 %) respondentů zvolilo možnost „jiné“, přičemž respondenti vyjmenovávali například ruční práce, počítačový kroužek, modelářský kroužek, přírodovědný kroužek aj.

Položka dotazníku č. 7: *Jaké volnočasové aktivitě (kroužku/zájmu) by ses chtěl/a nejraději věnovat, kdybys mohl/a, ale zatím se jí z nějakého důvodu nevěnuješ? (Vyber jednu volnočasovou aktivitu). (Napiš vlastní odpověď.)*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 6.

Komentář č. 7: Podle četnosti výskytu ve všech dotaznících bylo uvedeno 7 proměnných s konkrétním názvem volnočasové aktivity. V tabulce 5 jsou konkrétně vypsány pouze ty položky (volnočasové aktivity – kroužky/zájmy), které shodně uvedli přinejmenším 2 respondenti. Všechny ostatní volnočasové aktivity byly zařazeny do položky „další“. Nejvíce respondentů (17 %) v této části dotazníku uvedlo, že by se ve svém volném čase rádi věnovali vaření. Toto zjištění je zajímavé a poměrně překvapivé a opět velmi dobře kopíruje současný trend, kdy se oblíbeným a vyhledávaným kroužkem dětí stává právě vaření. To lze krom jiného přičítat i dlouhodobé popularitě televizních pořadů o vaření, vysílaných na českých obrazovkách, a také celkové popularitě daného tématu v české populaci. Kuchaře dnes děti považují za celebrity, a proto se z nich mnohdy stávají přitažlivé vzory a ideály, se kterými se ztotožňují na základě vykonávání identické činnosti. Odpovědi respondentů na tuto otázku tak jednoznačně potvrdily tezi o dominantním vlivu médií na výběr volnočasových aktivit dětí staršího školního věku. Současně se tímto zjištěním potvrzuje i stoupající význam celebrit ze světa dospělých pro tyto děti. Na druhém místě by pak respondenti (16 %) preferovali věnovat se ve svém volném čase studiu cizích jazyků. Nejčastěji by pak rádi studovali anglický, německý, francouzský nebo španělský jazyk. Poněkud překvapivým zjištěním je skutečnost, že i když se dnes ordinace psychologů plní přetíženými dětmi, nezřídka zatíženými svými náročnými rodiči i „duchem doby“, v níž současná mladá generace vyrůstá, výsledky šetření přesto prokázaly zájem žáků o výkonové aktivity v podobě studia cizího jazyka. I v tomto případě lze usuzovat na vliv médií i rodičů. Média vytrvale informují o tom, že na trhu práce jsou poptáváni ti

zaměstnanci, kteří disponují schopností ovládat alespoň dva cizí jazyky, a dnešní školní mládež tak odmalička vyrůstá s vědomím, že znalost cizích jazyků je naprosto klíčová. Stále více proto přibývá rodičů, kteří chtějí svému dítěti zajistit výuku cizích jazyků i nad rámec běžné školní výuky, což může mít silný vliv na spolužáky, kteří jazykové kurzy nenavštěvují. Velmi potěšující je zjištění, že jen 21 (9 %) z 252 respondentů uvedlo, že se nechtějí věnovat žádné volnočasové aktivitě. Provedený dotazník tak rozhodně nepotvrdil převažující a všeobecně přijímaný názor, že se u starší školní mládeže dlouhodobě prohlubuje spíše pasivita, konzumnost a příklon k nenáročným aktivitám. Stejně tak se nepotvrdilo ani to, že by u příslušníků starší školní mládeže docházelo ke snižování frekvence volnočasových aktivit.

Položka dotazníku č. 8: *Proč ti rodiče neumožní/nedovolí, aby ses této aktivitě (kroužku/zájmu) věnoval/a?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 7.

Komentář č. 8: Tato položka dotazníku navazuje na položku předchozí. Jejím záměrem bylo zjistit, z jakého důvodu se respondenti nemohou věnovat své vytoužené volnočasové aktivitě. Mezi nejčastější důvody, které respondenti uváděli, patří finanční náročnost kroužku, nezáměr a pasivita ve vztahu k volnočasovým aktivitám na straně rodičů, vnímání neúčinnosti a neprospěšnosti kroužků pohledem rodičů i nedostatek času na další volnočasovou aktivitu na straně dítěte. Za opravdu palčivý problém lze považovat velké množství kroužků a volnočasových aktivit, pro které pak nemá žák čas na svou vytouženou volnočasovou aktivitu. U těchto žáků se dříve či později začnou objevovat typické příznaky přetížení (tj. poruchy koncentrace, vysoká hladina stresu, výkyvy nálad, problémy se spánkem atp.). Respondenti (61 %), kteří vykonávají 2 a více volnočasových aktivit týdně, jen v minimální míře zmiňovali finanční důvody. Naopak z pochopitelných důvodů nejvíce zaškrtovali kolonku „*Nemám už na to čas, mám spoustu jiných kroužků a zájmů.*“ Pozdní čas konání kroužku mnohem častěji zmiňovala první, tj. mladší skupina respondentů ve věku 11–13 let. Pouze 5 % respondentů uvedlo „jiný důvod“.

Položka dotazníku č. 9: *Můžeš využívat svůj volný čas tak, jak bys sám/sama chtěl/a?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 8.

Komentář č. 9: V případě této položky dotazníku lze sledovat poměrně velké rozdíly mezi oběma věkovými kategoriemi. V první skupině (tj. věková kategorie 11–13 let) jen 52 % chlapců a 30 % dívek uvedlo, že mohou se svým volným časem nakládat libovolně dle svého uvážení. Oproti předchozí skupině lze ve druhé skupině (14–15 let) najít velký počet těch respondentů, kteří se svým volným časem mohou a ve skutečnosti také nakládají dle vlastní libosti. Odpověď „ano“ zvolilo 75 % chlapců a 79 % dívek z druhé skupiny.

Položka dotazníku č. 10: *Pokud jsi v předchozí otázce zvolil/a odpověď NE, zkus popřemýšlet, co nebo kdo ti brání v tom, abys svůj volný čas využíval/a podle svého přání.*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 9.

Komentář č. 10: V první skupině respondenti nejčastěji uváděli, že trávit volný čas dle svých představ jim znemožňuje nedostatek peněz. Vyjádřilo se tak 42 % chlapců a 31 % dívek, což je většina z celkového počtu respondentů v první skupině, kteří mohli odpovídat na tuto otázku. Obdobná situace panuje také v případě druhé skupiny respondentů. 62 % dívek jako důvod také uvedlo nedostatek peněz. Překvapivě ale ani jeden respondent v této skupině danou možnost nezvolil. Toto zjištění plně odpovídá výsledkům výzkumu z roku 1994, který sledoval, co bráním mladým lidem v tom, aby využívali svůj volný čas dle svých vlastních představ. Tehdejší výzkum, realizovaný autorským kolektivem Švestka a Temňák¹⁰³, zjistil, že právě nedostatek peněz je hlavní překážkou ve vytouženém způsobu trávení volného času. Chlapci z druhé skupiny (35 %) jako omezující okolnost uváděli poněkud překvapivě mnoho domácích povinností, stejně jako i nedostatek příslušného vybavení (29 %). I v tomto případě respondenti z obou skupin uváděli jako bariéru velké množství kroužků a aktivit. Shodně tuto variantu volilo 19 % chlapců z první skupiny a 15 % dívek v obou skupinách. Chlapci z druhé skupiny ale tuto možnost nezvolili ani v jednom případě.

¹⁰³ ŠVESTKA, Vladimír, TEMŇÁK, Štefan. *Aktivity mladých lidí ve volném čase (výsledky průzkumu)*. 1.vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1994. 38 s. ISBN 80-211-0208-X.

Položka dotazníku č. 11 + č. 12: *Co nejraději děláš ve svém volném čase?*

Pozn. Graf k položce č. 11 je umístěn v příloze C jako Graf 3 a graf k položce č. 12 je zde umístěn jako Graf 4.

Komentář č. 11: Vzhledem k tomu, že bylo u obou následujících položek zahrnuto velké množství nabízených variant, z nichž mohli respondenti volit, byly pro větší přehlednost zvoleny namísto dřívějších tabulek sloupcové grafy (viz Příloha B). V případě obou následujících položek dotazníku nebyl kladen důraz na věk respondentů. Zkoumány tak byly především rozdíly mezi skupinou chlapců a dívek. Žádný dotazovaný nezvolil možnost jiné odpovědi a respondenti se tak ve všech případech spokojili s výběrem nabízených variant odpovědí. Chlapci dle zjištění ve svém volném čase nejraději spí a odpočívají (22 % respondentů). 13 % respondentů (druhá nejpočetnější skupina respondentů) uvedla, že ve svém volném čase nejraději hraje počítačové hry/hry na internetu/hry na mobilním telefonu. 12 % respondentů (třetí nejpočetnější skupina respondentů) se ve svém volném čase dívá vůbec nejraději na televizi. Ukázalo se, že největší procento (18 %) dívek se ve svém volném čase nejraději věnuje svým zájmům a zálibám. (Tu stejnou možnost přitom zvolilo jen 7 % chlapců.) O to je zajímavější kontrast této odpovědi s druhou nejčastěji volenou odpovědí u dívek. 13 % dívek totiž zvolilo variantu, že ve svém volném čase nejraději spí a odpočívá. Ostatní odpovědi byly mezi dívkami zastoupeny poměrně rovnoměrně. Zvýšená potřeba spánku a odpočinku může být reakcí respondentů na velké množství volnočasových aktivit, které se podařilo prokázat v předešlých položkách dotazníku.

U chlapců se projevují značné rozdíly mezi tím, jak by svůj volný čas nejraději trávili, a mezi tím, jak jej také ve skutečnosti tráví. Kdyby tedy záleželo pouze na nich, nejraději by svůj volný čas trávili pasivně, u televize a počítače, což jsou dnes také nejrozšířenější a nejdostupnější pasivní způsoby využívání volného času a odpočinku. I to může být opět reakce na velké množství koníčků a zájmů, které tito chlapci v průběhu týdne mají. Dívky, na rozdíl od chlapců, přistupují ke svému volnému času aktivněji a v podstatě zcela dobrovolně preferují účast v zájmových kroužcích nebo na nejrůznějších akcích atd.

Komentář č. 12: Tato položka dotazníku volně navazuje na položku předešlou. Oproti té však lze pozorovat jisté změny. U chlapců se mezi nejčastější aktivity ve volném čase zařadily sportovní aktivity/trénink (13 % respondentů) spolu s prací

s počítačem (13 % respondentů). Dívky (17 %) se ve volném čase nejčastěji věnují sportují/mají trénink. Jen 10 % dívek ale rovněž i v položce č. 6 uvedlo, že během týdne navštěvuje i nějaký sportovní kroužek. Lze proto usuzovat, že zbylé dívky se sportovní aktivitě věnují mimo zařízení volného času.

Položka dotazníku č. 13: *Jaká média využíváš (používáš) ve svém volném čase nejčastěji?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 10.

Komentář č. 13: V předkládaném šetření řešitele zajímalo, jaká média využívá školní mládež ve svém volném čase nejčastěji. Šetření potvrdilo, že internet je dnes pro drtivou většinu žáků staršího školního věku naprostou samozřejmostí, a to zejména díky dostupnosti chytrých telefonů, případně osobních počítačů a tabletů s přístupem na web. 31 % chlapců z první skupiny a 33 % chlapců z druhé skupiny uvedlo, že ve svém volném čase nejčastěji využívají právě osobní počítač/iPad či tablet s přístupem na web. Obdobná situace panuje i u dívek, kdy 34 % dívek z první skupiny a 29 % dívek z druhé skupiny také nejčastěji využívá ve svém volném čase již zmíněný osobní počítač/iPad/tablet s přístupem na web. Rovnoměrné je i zastoupení respondentů, kteří nejčastěji využívají takzvané chytré telefony. Ty využívá 41 % chlapců z první skupiny a 46 % chlapců z druhé skupiny. V případě dívek je to 36 % dívek z první skupiny a 42 % dívek z druhé skupiny. Tato zjištění je však potřeba vnímat jako vztyčený varovný prst, neboť na rozdíl od stolního počítače, případně notebooku nemají rodiče/volnočasoví pedagogové nad chytrým telefonem a tabletem prakticky žádnou kontrolu. A to školní mládeži zajišťuje naprostou volnost a soukromí. Může tak takřka bez omezení a zcela nekontrolovaně surfovat a chatovat, aniž by znala nástrahy, které na ni číhají.

I ostatní typy médií sice byly zastoupeny, ale spíše jen okrajově. U chlapců a dívek z první skupiny lze pozorovat, že častěji ve svém volném čase využívají ještě televizi, případně zařízení pro reprodukci videa (např. videopřehrávač) – tj. 18 % chlapců, 14 % dívek. U druhé skupiny jsou tyto počty již výrazně nižší (10 % chlapců, 8 % dívek). Šetření dále ukázalo, že o tištěná média (knihy/noviny/časopisy) jeví větší zájem dívky než chlapci. Jejich četbě se ve volném čase věnuje 12 % dívek z první

skupiny a 10 % dívek z druhé skupiny. U chlapců tyto počty dosahují pouze 3 % v první skupině chlapců a 6 % v druhé skupině chlapců.

Položka dotazníku č. 14: *Odkud získáváš informace, když potřebuješ zjistit, jaké, kdy a kde se odehrávají kulturní akce a aktivity pro volný čas ve tvém městě a blízkém i vzdáleném okolí?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 11.

Komentář č. 14: Šetření ukázalo, že hlavním zdrojem informací o kulturních akcích a aktivitách pro volný čas je pro respondenty jednoznačně internet (65 % chlapců z první a 64 % chlapců z druhé skupiny; 64 % dívek z první skupiny a 61 % z druhé skupiny). Toto zjištění ale rozhodně nebylo nijak nečekané. Za překvapivé lze naopak považovat zjištění, že respondenti i nadále ve větší míře konzumují kulturní a volnočasové zpravodajství prostřednictvím tištěných informačních letáků a propagačních materiálů, které visí na nástěnce školy nebo volnočasového zařízení. Tyto informace nejčastěji uváděli respondenti, kteří zvolili možnost jiné odpovědi (7 % všech respondentů).

Položka dotazníku č. 15: *Kdo nebo co tě nejvíce ovlivňuje při plánování a prožívání volného času?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 12.

Komentář č. 15: Obecně platí, že u plánování a prožívání aktivit ve volném čase školní mládeže hraje zásadní roli pohlaví jedince, jeho vrstevníci (spolužáci, kamarádi), stejně jako i rodina. Předkládané šetření prokázalo, že dívky z první skupiny ve věku 11–13 let (36 %) se nechávají v této věci nejvíce ovlivnit rodinou. Poměrně velký vliv má rodina i na dívky z druhé skupiny ve věku 14–15 let (31 %). Naopak nejmenší vliv v případě plánování a prožívání volného času má rodina na starší chlapce z druhé skupiny ve věku 14–15 let (10 %). Na jejich plánování a prožívání volného času mají naopak největší vliv média (46 %), na druhém místě pak vrstevníci (38 %). Naprosto zásadní vliv na plánování a prožívání volného času mají média také u mladších chlapců z první skupiny (49 %). U starších dívek z druhé skupiny rovněž povolna ustupuje vliv rodiny (31 %) ve prospěch médií (42 %). Toto zjištění v podstatě souvisí s předchozími výsledky vybraných položek (otázek) dotazníku, kdy bylo

opakovaně prokázáno, že média (zejména ta elektronická) mají na mladou populaci, reprezentovanou školní mládeží, velký vliv a jsou významnou součástí využití jejich volného času. Roli vedoucího média při získávání informací o volnočasových akcích a aktivitách přitom dle zjištění sehrává osobní počítač/iPad/notebook a chytrý telefon.

Respondenti, kteří zvolili možnost jiné odpovědi (4 %), vyjmenovávali učitele, vedoucí kroužků, celebrity, peníze, případně sebe sama.

Položka dotazníku č. 16: *Jak obvykle trávíš čas se svými rodiči?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 13.

Komentář č. 16: Tato položka dotazníku, v níž bylo zjišťováno, jakým způsobem tráví školní mládež čas se svými rodiči, přinesla neradostné, nikoli však překvapivé zjištění. Šetření totiž ukázalo, že 30 % všech respondentů tráví čas osamoceně bez rodičů před obrazovkou počítače či televize. Pouze 22 % respondentů tráví čas se svými rodiči aktivně. Většinu času se ale jedná o aktivity realizované uvnitř bytu či domu. Aktivně se svými rodiči tráví volný čas mimo známé prostředí domova 14 % respondentů. 18 % z nich uvedlo, že nemá dobrý vztah se svými rodiči. Tito respondenti si se svými rodiči nepovídají, volný čas spolu tráví jen výjimečně, rodiče neznají jejich trápení atd. 16 % respondentů připomíná volný čas strávený s rodiči spíše jakousi malou bitvou.

Rozbor této položky dotazníku v podstatě prokázal jistou pohodlnost rodičů, kteří svého potomka raději posadí před televizi nebo k počítači, než by s ním volný čas aktivně trávili. Většinu respondentů, kteří zvolili variantu odpovědi e) – (*Rodiče mě nechají třeba hrát hru na počítači nebo něco podobného, sami sledují televizi a na mě nemají čas. A to se dost často opakuje.*), tvoří ti stejní respondenti, kteří v samém úvodu dotazníku uvedli, že nechodí do žádného zájmového kroužku a nenavštěvují žádné volnočasové zařízení, a dále že nenavštěvují svůj vysněný kroužek z toho důvodu, že ho jejich rodiče považují za neúčinný/neprospěšný. Starší chlapci z druhé skupiny (29 %) uvedli, že se rodiče o ně nezajímají, nevěnují jim pozornost, nepovídají si s nimi atd. Na toto zjištění lze ale zároveň nahlížet jako na rozporné ve vztahu k položce č. 3, kdy bylo zjištěno, že 38 % respondentů v první skupině a 40 % respondentů v druhé skupině nejčastěji tráví svůj volný čas s rodinou. Pocit aktivního zájmu rodičů ve vztahu k trávení volného času mají především dívky z první skupiny (32 %). Stejný počet

z nich (32 %) ale zároveň uvedlo, že ve svém volném čase jsou rodiči nasměrovány k počítači či televizi. V rámci této položky ale nebylo dále zjišťováno, zdali „trávit volný čas“ v řeči školní mládeže znamená například jen obývat ve volném čase stejnou místnost jako rodiče, aniž by rodiče jakkoliv sledovali, co jejich dítě aktuálně dělá.

Položka dotazníku č. 17: *Hovořil s tebou někdy někdo o tom, že se člověk může stát závislý i na tzv. virtuálních drogách – televizi, videu, počítači, počítačových hrách, internetu atd. – také volnočasoví pedagogové během nějakého zájmového kroužku?*

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 14.

Komentář č. 17: Předešlé položky dotazníku přinesly i některá závažná zjištění, například to, že druhá nejpočetnější skupina respondentů ve svém volném čase nejraději hraje počítačové hry/hry na internetu/hry na mobilním telefonu a třetí nejpočetnější skupina respondentů se ve svém volném čase vůbec nejraději dívá na televizi. Avšak to, co školní mládež uvedla, že by dělala nejraději, neodpovídá tomu, co také ve skutečnosti dělá. V podstatě se tak potvrdilo, že právě na počítače pohlížejí příslušníci školní mládeže jako na nejsilnější volnočasovou zálibu. Rovněž se ukázalo, že velká část respondentů hraje se svolením rodičů ve svém volném čase především hry na počítači atd., zatímco jejich rodiče třeba sledují televizi. Motivace rodičů přitom může být ta, že dítě, které zrovna není ve svém volném čase účastno nějakého kroužku, v „bezpečí“ domova a v klidu vysedává u počítače, netráví volný čas venku (kde je zcela mimo rodičovskou kontrolu), a je tudíž zcela uchráněno před drogami či třeba násilím. Rodiče ale jako kdyby v této chvíli zcela zapomínali, že je značný rozdíl mezi dospělým, vyzrálým člověkem s utvořenou osobností a vlastními názory, a dítětem, které je snadno ovlivnitelné, jeho osobnost se teprve rozvíjí atd. Je tedy potřeba, aby rodiče sledovali, co přesně dítě na počítači dělá, aby s ním mluvili o těchto činnostech, aby si stanovili společná závazná pravidla užívání počítače, která se týkají například nakládání se soubory, fotkami, hesly atd. Jinými slovy, otevřená komunikace je základem pro budování kvalitních vztahů mezi rodiči a dětmi a tudíž i významným výchovným prostředkem. A ani když školní mládež navštěvuje velký počet kroužků, včetně počítačového, nemohou si rodiče myslet, že veškeré rozhovory na téma „bezpečné trávení volného času a bezpečné užívání internetu“ lze volně delegovat například na volnočasové pedagogy atd.

Jak totiž ukázalo předkládané šetření, rodiči si se svými dětmi příliš nepovídají o možných rizicích spojených například s aktivním užíváním počítače, chytrého telefonu aj. Pokud se ale sami rodiče o tuto problematiku aktivně nezajímají, často nedokážou se svým dítětem o této tematice hovořit. Je proto nanejvýš vhodné, aby rodiče například alespoň okrajově znali hry, které jejich dítě hraje atd. 58 % respondentů totiž uvedlo, že s nimi nikdy nikdo nehovořil o tom, že se člověk může stát závislý také na virtuálních drogách. Realizovaný rozhovor na toto téma přiznalo jen 17 % respondentů. 25 % respondentů si na případný rozhovor nedovedlo vzpomenout vůbec. Mezi respondenty, kteří uvedli, že s nimi nikdo nikdy na toto téma nehovořil, byl velký počet respondentů, u nichž bylo současně zjištěno, že čas strávený s rodiči se u nich podobá spíše malé bitvě, případně že se o ně jejich rodiče příliš nezajímají. Šetření dále ukázalo, že respondenti, s nimiž bylo na toto téma hovořeno, uváděli vedle rodičů nejčastěji také volnočasové pedagogy. V několika případech byli uvedeni i učitelé ve škole a rovněž se mezi respondenty objevilo tvrzení, že o tomto nebezpečí informoval nějaký televizní pořad zhlédnutý v televizi. To zároveň potvrzuje, že za jistých okolností mohou mít i sama média funkci ochrannou a preventivní.

Položka dotazníku č. 18: *Do jaké míry souhlasíš s následujícími výroky? Vyber vždy jen jednu možnost a udělej u ní křížek.*

(1 = rozhodně ano, 2 = spíše ano, 3 = nevím, 4 = spíše ne, 5 = rozhodně ne)

Pozn. Tabulka je umístěna v příloze C jako Tabulka 15.

V rámci poslední položky dotazníku bylo respondentům prezentováno 13 výroků, souvisejících se zkoumanou oblastí. Ke každému výroku se respondent vyjadřoval na pětibodové škále (viz výše u položky č. 18). V souboru jsou zahrnuty pouze výroky, které se zaměřují na mapování role médií ve volném čase školní mládeže a které jsou tudíž pro potřeby této práce zásadní.

Výrok č. 1: V případě výroku: „*Umím si představit svůj život bez mobilního telefonu.*“ – nejvíce respondentů zvolilo na předložené škále možnost „spíše ne“ (celkem 103 respondentů), „rozhodně ne“ (92 respondentů) a „rozhodně ano“ (28 respondentů). Lze tedy konstatovat, že u celého souboru respondentů je patrná závislost školní mládeže na používání mobilního telefonu.

Výrok č. 2: U 2. výroku: „*Umím si představit svůj život bez počítače a internetu.*“ – nejvíce respondentů zvolilo na škále odpověď „rozhodně ne“ (125 respondentů) a „spíše ne“ (119 respondentů); 5 respondentů odpovědělo „nevím“. Respondenti se tudíž domnívají, že si svůj život bez počítače a internetu nedokážou představit.

Výrok č. 3: U výroku: „*Když zrovna nejsem on-line, jsme nervózní a hůř se soustředím.*“ – byly naměřeny statisticky významné rozdíly mezi chlapci a dívkami. Chlapci u tohoto výroku nejčastěji volili na škále možnost „rozhodně ano“ či „spíše ano“. Naproti tomu dívky se statisticky významně méně cítí nervózní a méně soustředěné, když zrovna nejsou on-line.

Výrok č. 4: Více než čtvrtina respondentů (68) by si rozhodně nepřála trávit méně času on-line. Tento počet je ale obdobný s počtem těch respondentů (53), kteří by naopak rozhodně rádi trávili méně svého času v režimu on-line. Lze tedy s jistotou tvrdit, že vedle příslušníků školní mládeže, kteří začínají trpět takzvanou „hyperkonektivitou“, existuje stále ještě stejný počet těch, kterým nečiní vůbec žádný problém zůstat bez technologického spojení se světem, tedy v režimu off-line.

Výrok č. 5: Další výrok: „*Umím si představit svůj život bez sledování televize,*“ v podstatě jen potvrdil výsledky celé řady rozsáhlých výzkumů, které zjistily, že doma děti a mládež tráví svůj volný čas nejčastěji sledováním televize. Nejvíce respondentů (79) zvolilo na předložené škále možnost „spíše ne“. Možnost „rozhodně ne“ zvolilo 75 respondentů, kteří si neumí představit svůj život bez televize. Pouze přibližně třetina (73) všech respondentů si svůj život bez televize umí rozhodně, nebo spíše představit. 25 respondentů odpověď na tuto otázku nezná.

Výrok č. 6: V případě šestého výroku se znovu a jasně prokázalo, že pro dnešní dobu je příznačný prudký pokles zájmu školní mládeže o tištěná média. I nadále tak u mladých lidí vede internet a na něm postavené komunikační prostředky. Více než třetina respondentů (94) si spíše umí svůj život bez tištěných médií představit. Rozhodně si jej pak umí představit 88 respondentů. Opačného názoru je přitom jen 60 respondentů, kteří si svůj život bez tištěných médií rozhodně (25 respondentů), nebo spíše (35 respondentů) představit neumí.

Výrok č. 7: Obecně v dnešní době platí, že i když poslech audia je u školní mládeže stále vyhledávaným způsobem trávení volného času, stále méně jejich

příslušníků jej tráví právě poslechem živého rádia, který ustoupil ve prospěch hudby z digitálních zdrojů a streamovacích služeb. Poslech rádia se pak dnes většinou děje skrze digitální zařízení (například chytrý telefon). Více než polovina respondentů (171) si tak rozhodně, nebo spíše dokáže svůj život představit bez poslechu rádia. Jako na nedílnou součást trávení volného času pohlíží na rádio pouze 58 respondentů. A pouze 27 z nich si ale život bez rádia rozhodně nedokáže představit.

Výrok č. 8: Jak již bylo několikrát uvedeno, internet představuje skutečně mocný nástroj. Měl by se tedy školní mládeži stát zároveň i pomocníkem, jak nejlépe svůj volný čas využívat. Jinými slovy, školní mládež může svůj volný čas trávit buď přímo na internetu, nebo jí může být internet v první řadě vhodným pomocníkem, jak si vyhledat reálnou zábavu. Kvůli času strávenému na internetu by ale příslušníci školní mládeže neměli nikdy omezovat čas, který tráví s kamarády. Kamarádi jsou totiž v životě školní mládeže druhým nejvýznamnějším aktérem. Na rozdíl od rodičů však neslouží jako vzor, nýbrž spíše jako zdroj inspirace v méně zásadních věcech. 95 respondentů v této věci uvedlo, že kvůli internetu, případně televizi spíše tráví méně času s přáteli, než by si ve skutečnosti přálo. Rozhodně méně času pak tráví s kamarády 76 respondentů. Pouze 27 respondentů se je s rozložením volného času mezi internet/televizi a kamarády spokojeno.

Výrok č. 9: Ukázalo se rovněž, že školní mládež kvůli internetu či televizi své zájmy ve většině případů neomezuje a že ani o jiné koníčky zájem neztrácí. Zatímco 75 respondentů své zájmy na úkor internetu a televize spíše neomezuje, rozhodně je neomezuje 65 respondentů. 59 respondentů však přiznalo, že internet či televizi ve skutečnosti rozhodně upřednostnilo před všemi ostatními volnočasovými zájmy a aktivitami. Spíše pak internet či televizi upřednostnilo 38 respondentů.

Výrok č. 10: Školní mládež je opakovaně a dlouhodobě upozorňována na to, aby přemýšlela nad informacemi, které o sobě zveřejňuje na internetu, a aby vždy důkladně zvažovala, komu a proč je sděluje. Trochu alarmující je tak v tomto kontextu zjištění, že více než třetina (75) respondentů spíše neváhá tyto citlivé informace o vlastní osobě sdělovat. Rozhodně takto činit pak neváhá 45 respondentů. Nepodařilo se ale přitom prokázat rozdíly mezi dívkami a chlapci. Statisticky významnou roli hraje pouze věk. Soukromé informace o své vlastní osobě na internetu poskytují spíše respondenti z druhé skupiny (žáci ve věku 14–15 let).

Výrok č. 11: Je na rodičích, případně pedagogích a vychovatelích, aby své děti varovali a poučili o tom, jak ohrožující může být prostředí internetu a jaká konkrétní nebezpečí jim v tomto prostředí hrozí. Současně s tím je nutné seznámit zástupce mladé generace se zásadami bezpečného chování na internetu a sociálních sítích. O tom, že internet může za jistých okolností představovat nebezpečné prostředí, je spíše přesvědčeno 89 respondentů. 75 respondentů je pak o tom zcela přesvědčeno. Pouze 19 respondentů si případná nebezpečí a rizika rozhodně odmítá připustit. 14 respondentů přitom vůbec neví, zdali může prostředí internetu považovat za nebezpečné.

Výrok č. 12: Potěšující zjištění přinesly odpovědi respondentů na poslední, tj. 12. výrok. Ukázalo se totiž, že školní mládež si je krom jiného vědoma skutečnosti, že neznámka se po internetu šíří rovněž i poplašné, nebezpečné a zbytečné řetězové zprávy, takzvané hoaxy. Předkládané šetření ukázalo, že 96 respondentů je rozhodně přesvědčeno, že po internetu mohou a ve skutečnosti také kolují falešné zprávy. O témže je spíše přesvědčeno 88 respondentů. Platnost tohoto tvrzení přitom rozhodně popírá jen 18 respondentů a spíše jej popírá 19 respondentů.

6.2 Kvalitativní analýza výsledků polostrukturovaných rozhovorů s volnočasovými pedagogy

6.2.1 Základní charakteristika souboru respondentů

Polostrukturovaný rozhovor, vedený s volnočasovými pedagogy, byl zaměřen na zjištění, jak a zdali vůbec pedagogičtí pracovníci v oblasti volnočasových aktivit využívají média v prevenci rizikového chování mládeže. I přes předem určený seznam témat měli respondenti prostor pro uplatnění svých vlastních názorů a perspektiv. Z rozhovorů pak byly pro danou práci použity zejména ty výroky, které jasně indikovaly způsoby a postupy, které volnočasoví pedagogové považují za vhodné a efektivní při využívání médií v prevenci rizikového chování mládeže. Vzhledem k nízkému počtu uskutečněných rozhovorů byly přepsány všechny výroky (viz Příloha

C – Přepis rozhovorů). U vybraných citací jednotlivých respondentů v této podkapitole je vždy doplněn údaj, umožňující jejich rámcovou identifikaci, přesněji označení R1, R2, R3.

6.2.2 Přístup dnešní školní mládeže k využívání volného času

Volnočasoví pedagogové se shodují v názoru, že doba/společnost, ve které dnešní školní mládež vyrůstá a žije, na ni klade mnohem větší nároky, než tomu bylo v případě předchozích generací. Do jejího života významně zasahují média a celá tato generace se tak ocitá pod tlakem masových médií a kultury, zvláště komerční televize. To vše má vliv na její hodnoty, chování, postoje, názory i celkový životní styl. V určitých případech mohou média pomáhat třeba v politickém rozhodování, ale i navádět ke společensky nežádoucímu jednání, případně uvádět v omyl atd.

R1: *„Je trochu smutné, že dnešní mládež, školní mládež, se v podstatě vůbec nijak nepozastavuje nad tím, že je bavena, aniž by musela vynaložit nějakou námahu. Televize a hlavně počítač mladé lidi uzavrou doma a izolují od vrstevníků. [...] Dnešní mladí lidé si ve většině případů vliv médií téměř nepřipouštějí. Přijdou ze školy a veškerý svůj čas tráví u televize nebo u počítače.“*

Participující volnočasoví pedagogové v tomto kontextu zdůrazňují, že rodiče a společnost se nezdá pokoušet svalovat vinu na média, místo aby hledali pochybení i na své vlastní straně. Dnešní rodiče například zastávají názor, že pro jejich děti je zcela přirozené a přirozené, že se nechávají bavit bez vynaložení jakékoli námahy. Proto děti také zcela vytěsnily sport i všechny ostatní formy aktivního využívání volného času, které se jim jeví být až zbytečně namáhavé.

Avšak právě výchovný postoj rodičů, učitelů a vychovatelů je podle volnočasových pedagogů klíčový a výrazně u školní mládeže ovlivňuje způsoby trávení jejího volného času. Je na rodičích (potažmo učitelích a vychovatelích), aby školní mládeži pomohli odhalit bohatost a pestrost mediální nabídky a aby nezapomínali zdůrazňovat rozdílnou kvalitu médií i fakt, že například sledování televize či hraní počítačových her by se nikdy nemělo stát stěžejní náplní volného času.

R1: „[...] chci říct, že dávat vinu médiím, je hloupost. Prostě pravidla pořád určují rodiče a oba společně musí trvat na tom, že je děti budou dodržovat. [...] Takže já si fakt nemyslím, že jako společnost můžeme slepě ukazovat prstem na média a obviňovat je. Pořád to jsou ještě rodiče, kteří nejvíce ovlivňují své děti v otázce trávení volného času. A taky jsme tu my, volnočasoví pedagogové.“

R2: „Je docela smutné, když se jich (pozn. autora příslušníků školní mládeže) zeptáte, jak strávili víkend a co podnikali s rodiči, a ta děcka vám odpoví, že všichni společně sledovali televizi. Jenže děcka potřebují něco tvořit, něco prožívat, něco furt objevovat.“

R3: „Rodiče by si měli na své potomky udělat více času a najít jim nějaké smysluplné aktivity. Ne jim tolerovat celodenní vysedávání před jakousi bedničkou. [...] Děti až příliš zaměstnaných rodičů často vůbec neví, jaké to je si sednout s rodiči, povídat si s nimi, povídat si o obyčejných věcech, jako co bylo ve škole a tak podobně.“

6.2.3 Volnočasové aktivity a jejich význam pohledem volnočasových pedagogů

Na základě sesbíraných dat lze zkonstatovat, že dle oslovených respondentů je volný čas takovým úsekem, jímž může školní mládež manipulovat dle svého vlastního uvážení a na základě svých vlastních zájmů.

R1: „*To prostředí* (pozn. autora: prostředí volnočasových institucí a organizací) *je zkrátka, jak bych to řekla, méně formalizované. No a na jeho utváření se navíc podílejí sami mladí lidé. A to jim dává pocit určité volby, nadšení, volnosti a svobody. A to je podle mě dost podstatné, protože mladí lidé potřebují mít pocit volby.*“

R2: „*A taky vůbec nijak nepochybuji o tom, že když si mladý člověk najde zájmy, které ho budou opravdu bavit, je docela dobře možné, že se jednou z té zábavy a prvně jen koníčku stane třeba i budoucí profese.*“

R3: „*Pro mě má taky význam otázka dobrovolnosti. Když například vidím, že dítěti daný kroužek dvakrát nevyhovuje, snažím se jeho rodiče přesvědčit, ať se svým dítětem víc mluví, ať se ho ptají na to, co ho těší a zajímá. A ať mu vyberou kroužek nebo aktivitu, která ho bude uspokojovat.*“

Pestré a kvalitní volnočasové aktivity mají dle oslovených respondentů pozitivní vliv na rozvoj osobnosti, stejně jako i na další život školní mládeže.

R3: *„My se snažíme, aby dítě bezpečně vědělo, že je důležité přesně takové, jaké je. Slovně ho motivujeme a podporujeme. Dítě si navíc může vybrat svou oblíbenou aktivitu a té se věnovat v bezpečném prostředí pod vedením kvalifikovaného pedagoga volnočasových aktivit.“*

V neposlední řadě pak účast na volnočasových aktivitách vhodně zabraňuje tomu, aby školní mládež ve svém volném čase postupně upadala do pasivity, pociťovala ubíjející nudu a objevovaly se u ní výpadky zájmu o cokoliv.

R1: *„Je úžasné sledovat, jak si čím dál tím víc věří, víc se spoléhají na své schopnosti, spolupracují s ostatními, pracují sami na sobě a stávají se ve svém konání o dost vytrvalejšími.“*

R2: *„Pokud totiž děcko tráví volný čas v nějaké volnočasové organizaci, předchází tím i nudě a stereotypu. A nudu já osobně vnímám jako největšího strašáka mladých lidí. Když totiž mladí lidé pociťují nudu a bezcílnost, jsou vystaveni určitému napětí, a to je nežádoucí.“*

Současně s tím je u školní mládeže podněcováno aktivní trávení volného času, které dnes mnozí mladí lidé považují spíše za obtěžující a nudné, a podporovány jsou přínosné zájmové a tvůrčí aktivity, které jsou zacíleny na zvládnání osobnostních a sociálních dovedností atd.

R1: *„Snažíme se, aby tihle mladí lidé u nás mohli být účastni takových aktivit, které je zaujmou a zaměstnají natolik, že nebudou mít čas věnovat se něčemu zavadnému.“*

R2: *„Nechci po děckách, aby jen hrála na nástroj, chci, aby byla aktivní, iniciativní, aby se zapojovala do dění, aby se zajímala, co se okolo nich děje, a to nejen v hudbě.“*

R3: *„Ale mě nikdo nepřesvědčí o tom, že dítě, které nepozná nic víc než jen pasivní zábavu, může být šťastné. Nemůže. Prostě nemůže. [...] Právě pasivní trávení volného času je totiž v podstatě jen jakýmsi předstupněm k problémovému chování. [...] Dnes bezpečně vím, že je důležité, že je dokonce nezbytné, aby mladí lidé trávili svůj čas aktivně a smysluplně. Nuda je totiž takový neviditelný d'ábel.“*

V neposlední řadě pak volnočasové aktivity kromě odpočinku a zábavy poskytují podle respondentů i kompenzaci (vyrovnání) jednostranných učebních činností.

R1: *„A co já osobně považuji za velké plus, je, že je (pozn. autora: komplexní služby, které nabízí DDM) poskytuje v podstatně odlišném prostředí, než ve kterém se školní mládež pohybuje v rámci své povinné školní docházky. [...] Já prostě chci a myslím si, že bychom se na tom shodli i s ostatními kolegy, aby u nás zapomněli na školní sešňorovanost a na chvíli byli sví, aby dali prostor své fantazii.“*

R2: *„[...] mi hlavou blesklo takové heslo, možná motto, které jsme mívali napsané ve třídě, když jsem ještě chodila na základku. Na nástěnce tehdy stálo: Aktivitou proti nudě.“*

Uvolněné prostředí, příznačné pro volnočasové instituce a organizace, dle participujících respondentů také vhodně rozvíjí schopnosti, návyky a dovednosti školní mládeže.

R1: *„Mládež si osvojí i řadu dalších, a to neméně důležitých dovedností a vědomostí. [...] A co je hlavní, formují se jejich postoje a kompetence. [...] No, těmi návyky jsem myslela především umění spolupracovat, přesněji pracovat v týmu, což je důležité po celý život, pracovní i soukromě. Školní mládež se tu v podstatě nenásilnou formou učí, jak rozvíjet své interakční a komunikační schopnosti, učí se přebírat zodpovědnost za sebe i druhé, být spoluhráčem ve skupině, hrát takřkajíc rovně a férově.“*

R3: *„Každá společnost bez rozdílů musí být schopna zajistit, aby měly školní děti ve svém volném čase kam jít a aby svůj čas trávily smysluplně. Smysluplné trávení volného času totiž u školní mládeže funguje v podstatě jako prevence sociálně patologických jevů a delikvencí.“*

6.2.4 Role volnočasových organizací a institucí v prevenci rizikového chování u školní mládeže

Jak již bylo uvedeno výše, dle respondentů je aktivní trávení volného času nejenom prostředkem k zábavě, relaxaci a učení se novým věcem, ale v případě školní

mládeže působí také jako vhodná prevence proti sklonům k rizikovým projevům chování.

R1: „Prevence rizikového chování vyžaduje účast na smysluplných aktivitách. Prázdný životní styl s sebou totiž nese značná nebezpečí.“

Když byli respondenti vyzváni, aby definovali, co přesně považují za rizikové chování, zmiňovali i takzvaný netolismus, tj. závislost na virtuálních drogách (například na počítačových hrách, sociálních sítích, mobilních telefonech aj.).

R2: „Jak školy dneska pořád dokola řeší užívání návykových látek, mám někdy skoro pocit, jako kdyby se zapomnělo na všechny další formy rizikového chování. Ale co třeba problém v podobě virtuálních drog? Víte, kolik děcek tu ujíždí na hraní počítačových her?“

Respondenti z řad odborné veřejnosti se v této souvislosti shodují, že účast na volnočasových aktivitách je nejvíce prospěšná především té části školní mládeže, jež tráví svůj volný čas neorganizovaným způsobem.

R1: „Vůbec největší roli, dle mého názoru, hrají střediska volného času u takzvaně neorganizovaných dětí a mládeže, tedy těch ze sociálně znevýhodněného prostředí. Tyhle děti skutečně patří do rizikových skupin. A my jim můžeme nabídnout kvalitní formy trávení volného času, čímž ve své podstatě vlastně působíme, jsme aktivní, už v oblasti prevence projevů rizikového chování.“

R2: „Děcka ale potřebují nějaké aktivity, když jim skončí škola, jinak svůj volný čas tráví naprosto neorganizovaně na ulici a mají blízko k tomu chovat se rizikově.“

R3: „Spousta mladých lidí trávila (pozn. autora: v době krácení nabídky volnočasových aktivit) čas poflakováním po ulicích, zabíjením volného času bez přítomnosti aktivit. Odtud byl už jen krůček k patologickému jednání.“

6.2.5 Média v prevenci rizikového chování školní mládeže

Všichni dotazovaní volnočasoví pedagogové pokládají volnočasové organizace a instituce za vůbec nejúčinnější nástroj v „boji“ s rizikovým chováním školní mládeže. Zároveň s tím doplňují, že pedagogika volného času dnes už naštěstí bere média jako nedílnou součást života školní mládeže.

R1: „*Pedagogika volného času dnes naštěstí přistupuje k médiím jako k nedílné části života školní mládeže. To s sebou ale nese i mnohem větší výzvy a požadavky a těm jsou volnočasoví pedagogové vystaveni.*“

Kroužky a zájmové útvary, které podporují zdravý životní styl a smysluplné využívání volného času, pak jsou obecně vzato vždy vhodnou prevencí rizikového chování. Ale jelikož dnešní mladá generace vyrůstala obklopena novými technologiemi v období globalizace, lze právě média velmi vhodně zapojit do této prevence v téměř jakémkoli kroužku. Zdaleka ne vždy se tak musí jednat výhradně o počítačový kroužek a jemu podobné. Společně s tím lze v rámci volnočasových aktivit vést školní mládež k efektivnímu, kompetentnímu a tvořivému způsobu využívání médií, a učit ji, jak média využívat také bezpečně a kriticky o jejich roli přemýšlet atd.

R2: „*Myslím si, že je úplně jedno, na jaký kroužek děcko dochází. Prevence je vždy na místě. A vzhledem k tomu, že děcka dnes prostě žijí těmi počítači, chytrými mobily, internetem, lze to, myslím, poměrně dobře spojit všechno dohromady. Obecně musíme my, volnočasoví pedagogové, dělat všechno proto, aby se děčkám dařilo předcházet a minimalizovat rizikové projevy chování. [...] Já bych tu prevenci hodně zaměřil na internet. Myslím si, že těch preventivních programů je dnes už na školách hodně, ale internet si jich zaslouží ještě více. Mělo by se s děčkama řešit rizikové seznamování na internetu, zasílání nemravných fotek, nebezpečné sdílení informací.*“

Vedené rozhovory také dokazují, že všichni respondenti mají svou vlastní zkušenost s aktivním využíváním médií v oblasti prevence.

R1: „*Třeba jsem řešila případ jedné školačky, na kterou ostatní prozradili, že svému spolužákovi posílala nahé fotografie. Když s ním odmítla chodit, začal jí v podstatě vyhrožovat, že ty fotky pošle jejím rodičům a taky do školy. Tenkrát jsme to hodně řešili, hodně mě to zasáhlo. Bylo zrovna léto, tak jsem toho hned využila na příměstském táboře a jeden celý den jsme věnovali právě sextingu.*“

R2: „*Já v rámci svého hudebního kroužku mám takovou aktivitu, kterou jsme nazvali „Já, dýdžej“. Spočívá v tom, že všichni si musí alespoň jednou za rok zahrát na dýdžeje. Vyberou deset nejoblíbenějších skladeb [...]. Ty nám pak všem pustí na YouTube, [...], a musí si připravit i krátkou powerpointovou prezentaci, díky které krátce představí všechny ty interprety. Přidají tam taky nějakou fotku, pak taky krátký*

popisek, uvedou pár děl a napíšíou, proč se jim ten interpret nebo jeho skladby líbí. I tohle všechno v podstatě vnímám jako určitý druh, způsob prevence.“

R3: „Třeba když si někteří mí kolegové stěžovali, že některé kluky a holky načapali, jak kouří kousek od školy, napadlo mě, že společně s těmi mlad'ochy vytvoříme nějaké poučné video, které bude směřovat k prevenci závislosti na tabáku. Pomocí videí jsme ho pak upravovali do podoby komixu. Různě jsme si hráli i s photoshopem.“

Někteří oslovení volnočasoví pedagogové v tomto kontextu zmiňovali, že na rozdíl od kolegů ze základních škol mají v oblasti prevence v jistém ohledu mnohem lepší výchozí pozici.

R2: „Myslím si, že na rozdíl od pedagogů na základních školách mají pedagogové, kteří s dětmi a mládeží pracují ve volném čase, řadu výhod a možností. Své výchovné záměry mohou realizovat ve velmi rozmanitých podmínkách, situacích a prostředích.“

R3: „No, já si myslím, že na rozdíl od učitelů na základkách mi prostě nemáme tolik možností, jak některé negativní jevy omezit, jak je kontrolovat. Ale zase máme víc možností, jak na tyto jevy reagovat. Máme víc času, kdy můžeme s mladými lidmi hovořit, diskutovat.“

Zároveň s tím ale respondenti upozorňují, že zdaleka ne vždy se volnočasoví pedagogové staví již k rozvinutému rizikovému chování čelem a spíše se jej snaží, lidově řečeno, zamést pod koberec.

R2: „Problém je ale v tom, že někdy u mladých lidí vnímáme už rozvinuté rizikové chování, ale máme spíše tendenci se zříkat jakéhokoliv dalšího postupu. A to je zásadní chyba. Zavírat oči se vymstí všem, nám, těm děckám, rodičům a hlavně potom celé společnosti.“

6.2.6 Zájem volnočasových pedagogů o účast na školení (vzdělávání)

Aby mohli volnočasoví pedagogové dlouhodobě a preventivně působit na školní mládež a současně tak u ní předcházet vzniku rizikového chování, musí být o této problematice řádně informováni. Měli by se například naučit, jak spolupracovat s rodiči,

monitorovat rodinné prostředí školní mládeže aj. Měli by získat náhled na spektrum rizikových forem chování školní mládeže a jejich prevenci a měli by tak být zároveň dobře obeznámeni s tématy, jako je (kyber)šikana, návykové látky, kriminální jednání, rasismus, xenofobie atd.

Oslovení respondenti projevili o tuto oblast nebývale velký zájem. Na otázku, zdali by v této oblasti uvítali tematické školení (vzdělávání), odpovídali následující:

R1: *„Určitě, je to totiž dost aktuální. A informace mi v tomhle dost chybí. Měli bychom vědět, jak dětem pomáhat. Já osobně jsem měla možnost zúčastnit se například semináře, který byl zaměřen na hodně aktuální téma, na téma kyberšikany.“*

R2: *„Jsem ve spojení se spolužáky z pajdáku, máme na Facebooku takovou skupinu, kde sdílíme svoje zkušenosti a nějaké nápady. [...] Chci děckám zprostředkovat potřebné znalosti a dovednosti k tomu, aby si osvojila pravidla bezpečného užívání sociálních sítí. [...] Vždycky se všechny svoje plány snažím realizovat prostřednictvím zážitku. Jsem totiž fakt přesvědčen, že zážitková pedagogika má v prevenci rizikového chování u mladé generace dost význam.“*

R3: *„Jasně že jo, proč ne, pokud to nejsou takové ty naprosto neužitečné semináře o ničem, na kterých nám někdo rozdává knížecí rady, pak určitě ano.“*

6.3 Shrnutí výsledků

Výzkumné šetření realizované v rámci této diplomové práce má přirozené silné a slabé stránky. Za slabé stránky šetření, které mohly mít nežádoucí vliv na jeho výsledky, lze pokládat výběr respondentů, s nimiž byly realizovány polostrukturované rozhovory. Řešitel totiž nechtěl výběr respondentů randomizovat a nechal se vést pouze svým vlastním úsudkem. Následkem toho ovšem bylo, že získané informace od respondentů nemohly být podrobněji tříděny, a nebyly tak získány informace o věkových skupinách mezi volnočasovými pedagogy, pohlavími aj. Je ale zároveň nutné doplnit, že při participaci jediného volnočasového zařízení, přesněji DDM UB, nebylo možné třídít respondenty na základě věkových skupin. Uvedený faktor tak zapříčinil, že v předkládané práci chybí popisnější statistické „výpočty“. Na druhou stranu, v kontextu práce by se tyto jevily spíše jako bezúčelné.

Další nedostatek lze vysledovat v případě dotazníkového šetření. Jde o určité zkreslení získaných dat, k němuž došlo v případě poslední, výrokové položky dotazníku. Řada respondentů totiž zvolila a označila možnost „nevím“ a tím se zároveň vyhnula nutnosti se nad daným výrokem (potažmo tématem) hlouběji zamyslet. Lze si to vysvětlit tím, že spousta příslušníků školní mládeže má obecně obavy vyjádřit svůj názor, zejména pokud se od většinového liší. Žáci se nezdá strachují, že se jejich názor dostane k rodičům, případně učitelům ve škole atd. Respondenti sice byli opakovaně upozorněni na to, že jde o naprosto anonymní dotazníkové šetření, ale jejich možné obavy se ukázaly být hluboce zakořeněné. Možnost, že by žáci neměli chuť na šetření participovat a tudíž ani odpovídat na předložené otázky, lze v podstatě vyloučit, neboť respondenti se ve všech případech účastnili šetření dobrovolně.

Patrně dalším nedostatkem, jenž však vyplynul až po samotné realizaci výzkumu, byl i přes realizaci pilotáže vysoký počet otázek v dotazníku a současně výskyt otevřených otázek. To se respondentům mohlo jevit jako zdlouhavé a náročné.

I přes nezamýšlené obtíže, které se v průběhu dotazníkového šetření projeví, však lze získaná data považovat za přínosná. Tato data tak mohla vhodně posloužit k další možné analýze a rozboru předmětné problematiky.

Řešitel se domnívá, že silnou stránkou jeho šetření je pro potřeby diplomové práce dostačující počet respondentů. Dále se podařilo získat množství doplňujících informací, které lze využít k dokreslení pohledu na danou problematiku. Na základě preferencí a přání, týkajících se volnočasových aktivit, lze u současné školní mládeže identifikovat oblasti, na které by se měli volnočasoví pedagogové zaměřit. Rodiče se zase mohou například dozvědět, jaké volnočasové aktivity se zdají školní mládeži přitažlivé a proč atd. Výsledky šetření, respektive obou jeho částí, nutně přivedly autora na otázky, jak daný stav změnit. Jak například přimět rodiče, aby zvážili zapsání svého dítěte do nějakého zájmového kroužku atd. Jak rodiče přesvědčit, že není dobré dítě přetěžovat množstvím volnočasových aktivit, stejně jako nelze dlouhodobě tolerovat jeho pasivní vysedávání před obrazovkou počítače nebo televize.

6.4 Závěr šetření

6.4.1 Vyhodnocení hypotéz

Výzkumné otázky a hypotézy jsou vyhodnoceny v tom pořadí, v jakém byly na samém začátku práce stanoveny. Všechny hypotézy byly formulovány jednostranně. K vyhodnocení hypotéz byla použita data získaná z realizace kvantitativního, tj. dotazníkového šetření. Naproti tomu pro kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaných rozhovorů, který staví na indukci, hypotézy stanovovány nebyly. Odpovědi na výzkumné otázky pak přineslo výzkumné šetření jako celek. Po vyhodnocení výzkumných otázek jsou zjištění následující:

VO1: „*Dokáže si dnešní školní mládež představit svůj život bez médií?*“

Bylo zjištěno, že média hrají v životě dnešní školní mládeže nezaměnitelnou roli, jsou běžnou součástí jejího každodenního života, a proto nelze opomenout ani jejich zcela zásadní místo v rámci volnočasových aktivit. Média na školní mládež působí prostřednictvím dlouhé řady faktorů, mají přímý vliv na její názory a chování. Většina příslušníků školní mládeže si dnes vůbec nedokáže představit svůj život bez televize a internetu. Internet už ale není jen médiem, určeným k poskytování informací, nýbrž se stal také naprosto nepostradatelným prostředníkem komunikace.

VO2: „*Jaká média používají příslušníci školní mládeže nejčastěji?*“

Pokud si chce školní mládež odpočinout a relaxovat, nejčastějším médiem, které pro tyto účely volí, je i nadále televize. Internet si školní mládež stále spojuje především s vyhledáváním informací. Informace tak již dnešní školní mládež nehledá v knihách, které již nadále neplní roli informačního zdroje, nýbrž na internetu.

VO3: „*Jsou žáci s to držet si náležitý kritický odstup od mediovaných sdělení?*“

Šetření prokázalo, že školní mládež postupně ve svém životě získává potřebnou orientaci v široké mediální nabídce a tím i tolik potřebný kritický odstup od jejího působení. Školní mládež je schopna reflexe a selekce mediální produkce. Ke zprávám, které si v médiích přečte, pak dokáže přistupovat kriticky a racionálně. Poměrně snadno tak dovede odhalit i taková sdělení, jež záměrně uplatňují manipulační

a propagační techniky. Rovněž umí rozpoznat skryté záměry a cíle autorů těchto sdělení.

VO4: „*Jsou v rámci volnočasových aktivit školní mládeže média vhodně a v přiměřeném rozsahu využívána?*“

Volnočasoví pedagogové si plně uvědomují, že média jsou v životě dnešní školní mládeže všudypřítomná a že se stala nedílnou součástí jejich životů, byť by byla využívána třeba jen jako kulisa pro nějakou jinou činnost. Ukázalo se, že volnočasoví pedagogové velmi vhodně navazují na činnost pedagogů, rodičů, vychovatelů a sami tak u školní mládeže přispívají k rozvoji emancipovaného užívání médií, zejména kritického vyhodnocování mediálních obsahů a chápání mediálního zprostředkování světa. V neposlední řadě pak volnočasoví pedagogové využívají média v prevenci rizikového chování u školní mládeže.

V intencích průzkumného problému byly následně zformulovány 3 pracovní hypotézy pro kvantitativní šetření:

H1: *Žáci, kteří nenavštěvují žádné volnočasově zaměřené zařízení, častěji upřednostňují pasivní trávení volného času před aktivním.*

K verifikaci hypotézy H1 byly využity výsledky uvedené v tabulkách odpovědí u položky č. 4 a zachycené na grafu č. 3, umístěného v příloze C. Ukázalo se, že jen 19 % respondentů z první skupiny a 8 % respondentů z druhé skupiny preferuje i přes pravidelnou docházku do nějakého volnočasového zařízení/instituce pasivní trávení volného času a svůj volný čas tedy nejraději tráví nicneděláním a zahálkou. Pasivní trávení volného času však preferuje 67 % respondentů, kteří žádné volnočasové zařízení nenavštěvují. Vzhledem ke zjištěnému a formulaci H1 byla hypotéza *verifikována*.

H2: *Chlapci stráví u PC, televize či internetu více času než dívky.*

Hypotéza H2 byla také verifikována. Z grafu č. 3, umístěného v příloze C, lze totiž zároveň vyčíst, že dívky, na rozdíl od chlapců, přistupují ke svému volnému času aktivněji a v podstatě zcela dobrovolně preferují účast v zájmových kroužcích nebo na nejrůznějších akcích atd. Na rozdíl od dívek chlapci raději volí pasivní trávení volného času například u televize a internetu.

H3: *Příslušníci školní mládeže nejraději tráví svůj volný čas u počítače hraním počítačových her nebo „brouzdáním“ po internetu.*

Hypotéza byla záměrně formulována tak, aby do ní spadala pouze média, která může školní mládež využívat v době trávení volného času. Hypotéza H3 se však jednoznačně nepotvrdila. Lze totiž konstatovat, že existuje významná část příslušníků školní mládeže, kteří se ve svém volném čase nejraději věnují svým zájmům a zálibám. A 13 % dívek dokonce zvolilo variantu, že ve svém volném čase nejraději spí a odpočívají. Chlapci dle zjištění také ve svém volném čase nejraději spí a odpočívají (22 % respondentů). Jen 13 % respondentů (druhá nejpočetnější skupina respondentů) uvedlo, že ve svém volném čase nejraději hraje počítačové hry/hry na internetu/hry na mobilním telefonu. 12 % respondentů (třetí nejpočetnější skupina respondentů) se ve svém volném čase dívá vůbec nejraději na televizi.

6.4.2 Naplnění cílů práce

V praktické části práce byly stanoveny tyto cíle:

1. zjistit, jak žáci základních škol přemýšlejí o vlivu médií na svůj volný čas a život jako takový,
2. zjistit, jak (a zdali vůbec) pedagogičtí pracovníci v oblasti volnočasových aktivit využívají média v prevenci rizikového chování školní mládeže.

Oba tyto cíle byly splněny. Došlo ke zjištění, jak média ovlivňují volný čas školní mládeže, a zároveň bylo objasněno, jak školní mládež k médiím přistupuje. Pro řešitele nebylo podstatné zjistit, jak dlouho a jak intenzivně přichází školní mládež do styku s konkrétními médii. Důležitější bylo zjištění, jaká média obecně školní mládež nejčastěji využívá. Sami žáci si ale tento vliv příliš nepřipouštějí. S jistotou lze tvrdit, že i když mají moderní technologie velký vliv na trávení volného času školní mládeže, i nadále způsob, jakým školní mládež tráví svůj volný čas, nejvíce ovlivňují rodiče. Šetření ukázalo, že velké procento školní mládeže sice tráví svůj volný čas nejčastěji s rodiči, ale ve většině případů se nejedná o společné aktivní zážitky rodičů a dětí, nýbrž o pasivní sledování televize atd. Dalším negativním zjištěním je fakt, že většina respondentů, kteří uvedli, že je rodiče nechají v podstatě bez omezení hrát hry na počítači atp., sami nejčastěji sledují televizi a na své děti nemají čas. A v podstatě jsou

to totiž respondenti, kteří nenavštěvují žádný zájmový kroužek ani volnočasové zařízení. Často je to proto, že tyto aktivity považují jejich rodiče za neúčinné/neprospěšné. Ale je třeba mít neustále na paměti, že právě rodiče jsou nejdůležitějšími modely, kontrolory a zároveň mediátory užívání médií u školní mládeže.

Závěrem k druhému cíli lze konstatovat následující: Volnočasoví pedagogové si plně uvědomují, že (mladí) lidé dnes žijí plně pohrouženi do světa médií a že média jsou nedílnou součástí sociální reality. Tato skutečnost pochopitelně utváří také volnočasovou výchovu a vzdělávání a volnočasoví pedagogové proto považují za zcela nezbytné implantovat mediální pedagogiku do volnočasového vzdělávání. Těžištěm polostrukturovaných rozhovorů s volnočasovými pedagogy proto byly otázky, jakými způsoby o médiích uvažují, jak s nimi pracují a jak média využívají v rámci prevence rizikového chování školní mládeže. Rozhovory s nimi v podstatě prokázaly, že jde o zásadní téma, které by mělo být promyšleno už v průběhu jejich vzdělávání. Média a jejich uchopení totiž pro ně představují značnou výzvu, které zejména na počátku své profesní dráhy velmi obtížně čelí. Jednoznačně se však potvrdilo, že rozhodně nerezignují na to, aby školní mládež, která navštěvuje jejich kroužky, naučili zpracovávat podněty, které k nim z vnějšího světa přicházejí. Navrhují a ve své praxi také testují neustále nové způsoby, jak školní mládež vést k percepci a hodnocení mediálních produktů atd. V této věci by proto rozhodně přivítali příslušné vzdělávání a s tím spojené rozvíjení vlastní mediální gramotnosti. Řídí se totiž heslem, že pouze mediálně gramotní volnočasoví pedagogové mohou vypěstovat mediální gramotnost také u školní mládeže, která navštěvuje volnočasová zařízení a organizace. Příslušná školení (vzdělávání) jim však ve většině případů nejsou nabízená vůbec, případně se jim jeví jako víceméně neúčinná a jen rekapitulující již známá a dokola omílaná fakta. Ukázalo se zároveň, že volnočasoví pedagogové skutečně využívají média v prevenci rizikového chování. Když se v praxi setkají s projevem rizikového chování (například s užíváním návykových látek, xenofobií, rasismem, šikanou atd.), často k jeho řešení využívají právě média. Když například jeden z participujících volnočasových pedagogů zjistil, že žáci z jeho kroužku kouří v okolí školy, rozhodl se, že se všemi žáky vytvoří přínosné video, jež zaměří právě na prevenci závislosti na tabáku atd. V podstatě zábavnou aktivitu tak hravě přetavil v činnost s výchovným a preventivním potenciálem.

Realizaci praktické části práce velmi usnadnila ochota respondentů, a to jak žáků, tak také volnočasových pedagogů, stejně jako i komunikativnost osloveného DDM UB. I když je oblast volnočasových aktivit žáků dobře zmapována a toto téma je i relativně často využíváno v závěrečných studentských pracích, necítily se ani studenti ani pedagogové dotazníky a rozhovory přesyceni. Sami volnočasoví pedagogové v této věci dokonce uváděli, že volný čas ve spojení médií je pro ně tématem, nad kterým se takto konkrétně zamýšleli vůbec poprvé. Zjištěné skutečnosti je tak možné pojmout jako náměty pro rozvoj pedagogické teorie v oblasti motivace volnočasových pedagogů a zvyšování jejich znalostní úrovně ve vztahu k médiím a mediální výchově.

ZÁVĚR

Na samém začátku byla otázka: *Jakými změnami prošla v uplynulých letech oblast mimoškolního života školní mládeže a jak ji ovlivnil masivní nástup informačních a komunikačních technologií?* Ta se posléze stala významnou inspirací pro studium i snahu o hlubší porozumění předmětné problematice, jež by neměla zůstat stranou zájmu ani odborné (učitelů – vedoucích školních zájmových kroužků a klubů, pedagogů volného času, vychovatelů školských zařízení) ani laické (rodičů) veřejnosti. A jelikož bylo opakovaně potvrzeno a zdůrazněno, že média mají potenciálně nesmírný vliv, pozitivní i negativní, na poznávací, sociální i behaviorální rozvoj dítěte, bylo záměrem práce prokázat, že média lze plně využívat také ve prospěch a podporu školní mládeže.

Přesněji řečeno, podaří-li se média vhodně uchopit a zpracovat, dává to mimo jiné široký prostor pro jejich uplatnění coby vhodné strategie prevence rizikového chování u školní mládeže. V této souvislosti bylo dále zkoumáno, jak lze s médii pracovat v rámci zajišťování volnočasových aktivit školní mládeže, vedoucích k osobnímu růstu, sebevýchově a poznání hodnot zdravého duchovního a fyzického růstu. Proto také byli do výzkumného šetření, jež je nedílnou součástí praktické části předkládané práce, zapojeni pedagogové volného času, kteří mají bohatou praxi a řadu reálných zkušeností s využitím médií při práci se školní mládeží.

K proměnám trávení volného času školní mládeže, jimiž západní společnost prošla v uplynulých dvaceti letech, docházelo v úzké spojitosti se změnami v institucionálním zabezpečení volného času, stejně jako i v pozvolné komercializaci kultury a sportu. I přes všechny tyto prudké změny však volný čas nadále představuje vskutku jedinečnou, specifickou a neoddelitelnou součást každodenního života školní mládeže. Tento čas by měl být využíván k odpočinku, regeneraci fyzických i duševních sil, seberealizaci v zájmových aktivitách, naplňování zájmů, potřeb, hodnot, poznávání světa z různých hledisek, společenským setkáním s vrstevníky i dospělými atp.

Zde prezentovaná diplomová práce se tak rovněž důkladně zaměřila na způsoby trávení volného času u školní mládeže a na její zájmy. Z toho důvodu bylo také provedeno dotazníkové šetření mezi školní mládeží, věnované vlivu médií na volný čas a její každodenní život. Cílem bylo krom jiného zjistit, jak školní mládež vnímá svůj volný čas, co vlastně za volný čas považuje, co od volnočasových aktivit skutečně

očekává, co limituje její pocit spokojenosti s množstvím a způsobem trávení volného času, jaký vliv mají média na výběr volnočasových aktivit a organizování volného času atd. Pohled školní mládeže na volný čas a roli médií při výběru a realizaci volnočasových aktivit byl doplněn pohledem volnočasových pedagogů o poznatky z jejich praxe. Uvedená zjištění potvrdila, že (aktivní) trávení volného času u školní mládeže je významně závislé na iniciativě rodičů a jejich ochotě nabídnout svým dětem vhodné alternativy k pasivnímu trávení volného času. Rozhodně nelze popřít, že pro dnešní generaci školní mládeže jsou už od narození média vedle rodiny významným socializačním institutem a že se osobnost mladého člověka stává do jisté míry mediálním produktem. Na druhé straně ale média nejsou sama o sobě všemocná a jsou to právě rodiče, kteří mohou ve spolupráci s volnočasovými pedagogy zajistit, aby se příslušníci školní mládeže v interakci s digitálními technologiemi nestali jen jejich jakýmsi „přídavným zařízením“, ale aby se je naučili efektivně užívat za dobrým účelem a ke svému prospěchu.

Volnočasoví pedagogové, zapojení do šetření, prokázali velmi dobrou orientaci ve světě médií, pochopení významu a role tradičních i nových médií ve společnosti i schopnost využívat média v prevenci rizikového chování u školní mládeže. Zároveň se ale projevilo, že volnočasoví pedagogové se sami musí naučit, jak s médii pracovat a jak je používat coby vhodný nástroj prevence. Dlouhodobě pociťují, že v jejich vzdělávání schází potřebné kurzy, školení a semináře. Současný systém dalšího vzdělávání tak, jak je nyní nastaven, totiž dotazovaným příliš nevyhovuje. Je to proto, že kurzy nejsou dostatečně praktické. Chybí jim metodické vedení přímo v praxi a zkušenost, jak znalosti ze seminářů následně převádět přímo do praxe. Volnočasoví pedagogové se tak v důsledku absence dosažitelné a použitelné nabídky relevantních kurzů v podstatě dle svých slov stávají jistými „samouky z nouze“.

Současně s tím se podařilo ukázat, že participující volnočasoví pedagogové považují mediální výchovu za naprosto automatickou součást výchovy, která stojí například právě na aktivním trávení volného času. Jelikož nepředpokládají, že by média měla výhradně negativní účinky, je jasné, že tak nebudou školní mládež ve vztahu k médiím ani formovat a nebudou vůči médiím uplatňovat takzvaný restriktivní styl. Volnočasoví pedagogové se nebojí nastavit jasná pravidla, jak s médii zacházet. Školní mládež učí normám a způsobům chování a dodržování pravidel, která jsou jasná

a odůvodněná. Samotnému přijetí pravidel vždy předchází diskuze a mnohá pravidla mohou být stanovena dohodou. Součástí zájmových kroužků tak jsou v DDM UB i společné mediální aktivity, při nichž se také se školní mládeží často a intenzivně diskutuje například o rizikovém chování v prostředí internetu a o jeho prevenci. Participující volnočasoví pedagogové tak zároveň prokázali schopnost vcítit se do pocitů školní mládeže a ukázali být se velmi tolerantními vůči jejím mediálním zálibám. Někteří respondenti z řad školní mládeže například mimo realizaci dotazníkového šetření, v době osobní účasti autora na zájmovém kroužku, vysoce hodnotili, že se jejich pedagogové nikdy neuchylují k jistému zkratkovitému jednání. Vždy mají nutkavou potřebu poznat, co je aktuálně zajímavá, jaké pořady v televizi sledují, jaké hry hrají na počítači atd. Nikdy se jim proto nestalo, že by se některý z volnočasových pedagogů vyjadřoval o jejich oblíbeném pořadu hanlivě nebo až příliš kriticky, aniž by ho nejprve viděl a důkladně se s ním seznámil. Sami volnočasoví pedagogové v této věci uváděli, že by se neradi svých svěřenců jakkoli dotkli, což by následně mohlo negativně poznamenat jejich dobré, pracně budované vztahy. Vždy se proto snaží s daným pořadem podrobně obeznámit. Chtějí vědět, co média pro školní mládež znamenají, neboť věří, že to je nutný předpoklad k tomu, aby ji naučili média kriticky a uvědoměle využívat. Mimo oficiální rozhovor se totiž volnočasoví pedagogové nechali slyšet, že se ve své praxi setkávají také s příslušníky školní mládeže, u které lze hovořit dokonce o takzvané „mediální abstinenci“. Tito mladí lidé si totiž přinášejí naprostou neznalost médií už z rodiny, neboť je rodina zpravidla od působení médií zcela izoluje. Případně vycházejí z rodin, ve kterých je zvykem opakovat stereotypy o účincích a funkcích médií. Pro volnočasové pedagogy je pak velmi obtížné danou část školní mládeže přesvědčit, že se tyto jejich názory na média nezakládají na pravdě. Oslovení volnočasoví pedagogové ale v této souvislosti dále uváděli, že většina školní mládeže je vůči médiím velmi aktivní a vnímavá. Ale i když toho o médiích spoustu zná, mnohé chápe a zvládá, přesto v určitých případech potřebuje dobré a inspirativní vedení, případně pomocnou ruku. Na závěr je třeba jen vyslovit přání, aby takto kreativní, otevřeně smýšlející a mediálního světa znalí volnočasoví pedagogové nebyli do budoucna v českém mimoškolním prostředí jen světlou výjimkou, nýbrž aby se časem stali naprosto běžnou součástí a realitou mimoškolního vzdělávání (nejen) v České republice.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívat*. 1. vyd. Praha: Práce, 1978. 208 s. ISBN 24-103-78.

BENDL, Stanislav et al. *Vychovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-4248-9.

ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 328 s. ISBN 978-80-247-2742-4.

ČERNÝ, Vojtěch et al. *Sborník příkladů dobré praxe: Mediální výchova a medializace*. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 63 s. ISBN 978-80-87449-33-2.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 1. dotisk 4. nezměněného vyd. Praha: Karolinum, 2011. 374 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

FILIPCOVÁ, Blanka. Člověk – práce – volný čas. *Sociologický časopis*. 1965, roč. 1, č. 4, s. 375–391. ISSN 0038-0288.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.

GILES, David. *Psychologie médií*. Překlad Helena Šolcová. 1. čes. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3921-2.

HÁJEK, Bedřich et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. 1. vyd. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. 120 s. ISBN 80-86784-06-1.

HAMANOVÁ, Jana, KABÍČEK, Pavel. Syndrom rizikového chování v dospívání. *Lékařské listy: odborná příloha Zdravotnických novin*. 2001, roč. 50, č. 4, s. 38–40. ISSN 0044-1996.

HEGER, Vladimír. *Komunikace ve veřejné správě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-3779-9.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 400 s. ISBN 978-80-247-4674-6.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas. Vývojové trendy a současné možnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 174 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOLINOVÁ, Hilda. *Mládež a masovokomunikačné prostriedky*. 1. vyd. Bratislava: SVS, 1975. ISBN 80-968735-0-4.

HUBINKOVÁ, Zuzana et al. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktual., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1593-3.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

JANSA, Petr. *Pedagogika sportu*. 1. vyd. Praha: Karolium, 2012. 226 s. ISBN 978-80-246-2026-8.

JEDLIČKA, Richard et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5.

JÍLEK, Josef. *Finanční rizika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 635 s. ISBN 80-7169-579-3.

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbora. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 206 s. ISBN 978-80-7367-287-4.

KABÍČEK, Pavel, SULEK, Štěpán, MIZEROVÁ, Linda. Syndrom rizikového chování v dospívání (možnosti efektivní prevence v oblasti abúzu návykových látek). *Pediatric pro praxi*. 2010, roč. 11, č. 1, s. 46–48. ISSN 1213-0494.

KALIBA, Martin. Využití počítačových her v primární prevenci rizikového chování. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2010, roč. 20, č. 2, s. 98–105. ISSN 0862-1632.

KAPLÁNEK, Michal. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 175 s. ISBN 978-80-262-0450-3.

KOLAŘÍK, Marek. *Interakční psychologický výcvik pro praxi. Nové hry pro výcvikové skupiny*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 128 s. ISBN 978-80-247-4450-6.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

KROUŽELOVÁ, Dana et al. *Příručka mediální výchovy*. 1. vyd. Pardubice: Koalice nevládek Pardubicka, 2010. 141 s. ISBN neuvedeno.

KUČEROVÁ, Stanislava. Volný čas jako hodnota. In SPOUSTA, Vladimír et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1994. s. 10–19. ISBN 80-210-1007-X.

KUKLA, Lubomír et al. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. 456 s. ISBN 978-80-247-3874-1.

LABÁTH, Vladimír et al. *Riziková mládež. Možnosti potenciálních změn*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001. 159 s. ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LÁTALOVÁ, Klára. *Bipolární afektivní porucha*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-3125-4.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.

MAHDALÍČKOVÁ, Jana. *Víme o drogách všechno?* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 124 s. ISBN 978-80-7478-589-4.

MAIER, Karel et al. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-4198-7. s. 146.).

MÍČIENKA, Marek, JIRÁK, Jan et al. *Rozumět médiím: základy mediální výchovy pro učitele*. 1. vyd. Praha: Partners Czech, 2006. 218 s. ISBN 80-239-6762-2.

MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr (eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: TOGGA, 2010. s. 13–28. ISBN 978-80-87258-47-7.

MOTSCHNIG, Renate, NYKL, Ladislav. *Komunikace zaměřená na člověka. Rozumět sobě i druhým*. Překlad Jana Bílková. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 176 s. ISBN 978-80-247-3612-9.

NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, HRDLIČKA, Michal, JELÍNEK, Martin. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

OPASCHOWSKI, Horst Werner, 1977. In VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2., uprav. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času. Teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3., aktual. vyd. Praha: Portál, 2008. 222 s. ISBN 80-7178-711-6

PINC, Zdeněk et al. *Demokracie a ústavnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 263 s. ISBN 80-7066-309-X.

PROCHÁZKA, David. *PHP 6. Začínáme programovat*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3899-4. s. 13.

PROCHÁZKA, Roman, ŠMAHAJ, Jan, KOLAŘÍK, Marek, LEČBYCH, Martin. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 256 s. ISBN 978-80-247-4451-3.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RAUDENSKÁ, Jaroslava, JAVŮRKOVÁ, Alena. *Lékařská psychologie ve zdravotnictví*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 304 s. ISBN 978-80-247-2223-8.

REIFOVÁ, Irena et al. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.

SAK, Petr. Proměny volného času a zaostávání pedagogiky. In *Výchova a volný čas: sborník příspěvků II. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2007. s. 1016. ISBN 978-80-86633-97-8.

SAK, Petr, KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 544 s. ISBN 978-80-247-3568-9.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠAFÁŘOVÁ, Michaela, POLÁŠKOVÁ, Eva. *Rizikové chování očima adolescentů s přihlédnutím k jejich vlastním projevům tohoto chování*. In 6. ročník konference na téma Sociální procesy a osobnost. Pavlov, 2003.

ŠAFÁŘOVÁ, Michaela. Rizikové chování v adolescenci. In MACEK, Petr, SMÉKAL, Vladimír (eds.). *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 191–208. ISBN 80-85947-83-8.

ŠIRŮČEK, Jan, ŠIRŮČKOVÁ, Michaela, MACEK, Petr. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*. 2007, roč. 51, č. 5, s. 476–488. ISSN 0009-062X.

ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. Rizikové chování. In MIOVSKÝ, Michal et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: TOGGA, 2012. s. 127–132. ISBN 978-80- 87258-89-7.

ŠTEFKOVÁ, Ivana, DOLEJŠ, Martin. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2016. 96 s. ISBN 978-80-244-4903-6.

ŠVESTKA, Vladimír, TEMŇÁK, Štefan. *Aktivity mladých lidí ve volném čase (výsledky průzkumu)*. 1.vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1994. 38 s. ISBN 80-211-0208-X.

URBAN, Lukáš, DUBSKÝ, Josef, MURDZA, Karol. *Masová komunikace a veřejné mínění*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 240 s. ISBN 978-80-247-3563-4.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2., uprav. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

VOJTOVÁ, Věra. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku poruch chování a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. 1. vyd. Brno: Muni Press, 2010. 336 s. ISBN 978-80-210-5159-1.

WEISS, Petr et al. *Sexuologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BENEVENTO, Joan. Confluent/Constructivist Treatment of Children with Learning/Behavior Disorders. In McCONVILLE, Mark, WHEELER, Gordon, (ed.) *The Heart of Development: Gestalt Approaches to Working with Children, Adolescents and Their Worlds*. Svazek 1: Childhood. Hillsdale, NJ: GestaltPress, 2002. s. 285–310. ISBN 978-0-881-63340-5. Vlastní překlad.

DONOVAN, John E., JESSOR, Richard. Structure of problem behavior in adolescence and young adulthood. *Journal of Consulting Clinical Psychology*. 1985, roč. 53, č. 6, s. 890–904. ISSN 0022-006X. Vlastní překlad.

GULLONE, Eleonora, MOORE, Susan. Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*. 2000, roč. 23, č. 4, s. 393–399–407. ISSN 0140-1971. Vlastní překlad.

JESSOR, Richard, DONOVAN, John Edward, COSTA, Frances Marie. *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 332 s. ISBN 978-0521467582. Vlastní překlad.

KLOEP, Marion et al. Motives for Risk-Taking in Adolescence: A Cross-Cultural Study. *Journal of Adolescence*. 2009, roč. 32, č. 1, s. 135–151. ISSN 0140-1971. Vlastní překlad.

KLOEP, Marion, GÜNEY-KARAMAN, Neslihan, ÇOK, Figen, ŞİMŞEK, Ömer Faruk. Motives for risk-taking in adolescence: a cross-cultural study. *Journal of Adolescence*. 2009, roč. 32, č. 1, s. 135–151. ISSN 0743-5584. Vlastní překlad.

MOFFITT, Terrie E., CASPI, Avshalom. Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*. 2001, roč. 13, č. 2, s. 355–375. ISSN 0954-5794. Vlastní překlad.

OPASCHOWSKI, Horst Werner. *Pädagogik der Freizeit. Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*. Verlag: Klinkhardt Bad Heilbrunn, 1976. ISBN 3781502783. Vlastní překlad.

RYAN, Allison M. The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement. *Child Development*. 2001, roč. 72, č. 4, s. 1135–1150. ISSN 0009-3920. Vlastní překlad.

SMART, Diana, VASSALLO, Suzanne, SANSON, Ann, DUSSUYER, Inez. Patterns of antisocial behaviour from early to late adolescence. *Trends & issues in crime and criminal justice*. Canberra: Australian Institute of Criminology, 2004. č. 290, s. 1–6. ISSN 0817-8542. Vlastní překlad.

WARR, Mark. *Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct (Cambridge Studies in Criminology)*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 172 s. ISBN 0-521-81083-3. Vlastní překlad.

Seznam použitých internetových zdrojů

GENTILE, Douglas A. *Video Games Affect the Brain – for Better and Wors*. New York: The Dana Foundation. [online]. 23. 7. 2009 [cit. 2016-09-02]. Dostupné z: <http://www.dana.org/Cerebrum/Default.aspx?id=39414>.

HLAĎO, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. [online]. Brno: Mendelova univerzita, 2011. 134 s. [cit. 2016-11-15]. ISBN 978-80-7375-544-7. Dostupný z: <http://docplayer.cz/66551-Uvod-do-pedagogickeho-vyzkumu-pro-ucitele-strednich-skol-phdr-petr-hlado-ph-d.html>.

JULINOVÁ, Lucie. *České děti mají nejvíce kroužků a mimoškolních aktivit v Evropě*. [online]. 14. 10. 2009 [cit. 2016-09-26]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/rodice/volnycas/Stranky/%C4%8Cesk%C3%A9-d%C4%9Bti-maj%C3%AD-nejv%C3%ADce-krou%C5%BEk%C5%AF-a-mimo%C5%A1koln%C3%ADch-aktivit-v-Evrop%C4%9B.aspx>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007*. [online]. 30. 4. 2003 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-do-roku-2007>.

Regionální zpravodajství NZIS. *Věková struktura obyvatelstva. Kraj Vysočina*. [online]. 2014 [cit. 2017-01-03]. Dostupné z: <http://reporting.uzis.cz/>.

SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počty účastníků šetření	XXXVI
Tabulka 2: Nejčastější společník školní mládeže pro volný čas.....	XXXVI
Tabulka 3: Pravidelné zapojení do činností volnočasových zařízení	XXXVII
Tabulka 4: Nejčastější místo vykonávání volnočasových aktivit.....	XXXVII
Tabulka 5: Volnočasové kroužky navštěvované respondenty během jednoho týdne	XXXVIII
Tabulka 6: Volnočasová aktivita, které by se respondenti rádi věnovali, ale nevěnují	XXXIX
Tabulka 7: Důvody, proč respondenti nenavštěvují vytoužené volnočasové aktivity...XL	
Tabulka 8: Možnost využití volného času respondentů dle vlastního uvážení.....	XLI
Tabulka 9: Důvody, proč respondenti nevyužívají svůj volný čas dle svého uvážení	XLI
Tabulka 10: Nejčastější využití (používání) médií ve volném čase respondentů.....	XLII
Tabulka 11: Získávání informací o aktivitách pro volný čas.....	XLIII
Tabulka 12: Faktory ovlivňující respondenty při plánování volného času.....	XLIII
Tabulka 13: Způsob trávení volného času s rodiči	XLIV
Tabulka 14: Informování respondentů o tzv. virtuálních drogách.....	XLV
Tabulka 15: Odpovědi respondentů na výroky.....	XLV

Seznam grafů

Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví	XLVII
Graf 2: Věkové složení respondent.....	XLVII
Graf 3: Nejoblíbenější volnočasové aktivity dle školní mládeže	XLVIII
Graf 4: Nejčastěji vykonávané volnočasové aktivity dle školní mládeže	XLVIII

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník pro účel zpracování praktické části diplomové práce	I
Příloha B – Přepis rozhovorů č. 1 - 3	XIII
Příloha C – Tabulky a grafy k dotazníkovému šetření.....	XXXVI

Příloha A – Dotazník pro účel zpracování praktické části diplomové práce

Dotazník pro žáky/vzor

Evidenční číslo dotazníku: _____ (tento údaj prosím nevyplňujte)

MÉDIA VE VOLNÉM ČASE ŠKOLNÍ MLÁDEŽE VE VĚKU OD 11 DO 15 LET

DOTAZNÍK URČENÝ PRO ŽÁKY STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

DATUM TESTOVÁNÍ: 2016

PROVEDEN: Bc. Tomášem Huškem

Univerzita J. A. Komenského

Roháčova 63, Praha 3 - Žižkov 130 00

Dotazník zjišťuje:

- jak školní mládež přemýšlí o **vlivu médií na svůj volný čas a život jako takový.**

Dotazník je určen:

- **žákům 5. až 9. tříd.**

Získané výsledky, vyhodnocené z dotazníků, budou využity výlučně při zpracování diplomové práce nazvané *Role médií v prevenci rizikového chování mládeže s důrazem na volnočasové aktivity*. Vyplnění anonymního dotazníku při mírném až středním tempu trvá přibližně 15 minut.

JÁ, MÉDIA A MŮJ VOLNÝ ČAS

(dotazník pro žáky vyšších ročníků základních škol)

Milí žáci, milé žákyně,

dotazník, který právě držíte v rukou, si klade za cíl zjistit, jak vy – dnešní mladí lidé – přemýšlíte o svém volném čase a o vlivu médií na váš volný čas i osobní život. Všechny dotazníky budou vyhodnoceny anonymně. Dotazník proto rozhodně nepodepisujte.

A nezapomeňte – dotazník není ani test ani zkouška. Buďte prosím upřímní a vyjádřete svůj vlastní názor a pohled na věc, a to i když si myslíte, že se nebude shodovat s ostatními. Neexistují ani dobré ani špatné odpovědi.

Děkuji vám za váš čas, pomoc i ochotu ke spolupráci!

Tomáš

Dnešní datum: _____

Ještě než se pustíte do odpovídání, pečlivě si přečtete každou otázku i s jednotlivými odpověďmi. Odpovězte prosím na všechny otázky a nic nepřeskakujte. Pokud si nejste jisti, jakou odpověď zvolit, vyberte prosím tu, která se vám zdá nejvhodnější. Obvykle to bývá ta odpověď, která vás napadne jako první.

Není-li uvedeno jinak, u otázky, prosím, **označte vždy jen jednu správnou odpověď**. Zvolenou odpověď **zakroužkujte nebo označte křížkem**. Pokud nenajdete vhodnou odpověď v nabídce, prosím vyberte možnost „jiné“ a dopište svou vlastní odpověď.

1. Jsi:

a) chlapec

b) dívka

2. Kolik je ti let?

a) 11 let

b) 12 let

c) 13 let

d) 14 let

e) 15 let

3. S kým nejčastěji trávíš svůj volný čas?

a) s rodinou (rodiči, prarodiči, sourozenci atd.)

b) s kamarády/partou

c) sám/sama

d) jiný (doplň): _____

4. Navštěvuješ ve svém volném čase nějaké zařízení pro zájmové vzdělávání (= střediska volného času, školní družiny, školní kluby)?

a) ano

b) ne

5. Pokud jsi v předchozí otázce zvolil/a odpověď ANO, prosím odpověz i na tuto otázku: Kde nejčastěji vykonáváš své volnočasové aktivity? (Vyber jednu možnost.)

a) základní škola

b) školní klub

c) základní umělecká škola

d) dům dětí a mládeže

e) Junák

f) centrum volného času

g) sbor dobrovolných hasičů

h) folklorní soubor

i) sportovní klub

j) jiné (doplň): _____

6. Pokud ve svém volném čase navštěvuješ nějaké zařízení pro zájmové vzdělávání, prosím odpověz i na tuto otázku. Jinak přejdi až k otázce č. 7.

Jaké volnočasové kroužky během jednoho týdne navštěvuješ? (Můžeš vybrat i více možností.)

- a) jazykový
- b) taneční
- c) pěvecký
- d) plavecký
- e) sportovní
- f) výtvarný a keramický
- g) hudební
- h) jiný (doplň): _____

7. Jaké volnočasové aktivitě (kroužku/zájmu) by ses chtěl/a nejraději věnovat, kdybys mohl/a, ale zatím se jí z nějakého důvodu nevěnuješ? (Vyber jednu volnočasovou aktivitu.)

_____ (Napiš vlastní odpověď.)

8. Proč ti rodiče neumožní/nedovolí, aby ses této aktivitě (kroužku/zájmu) věnoval/a?

- a) Kroužek je moc drahý.
- b) Rodiče nepovažují takovýto kroužek za užitečný/prospěšný.
- c) Kroužek je daleko od mého bydliště.
- d) Kroužek se koná pozdě večer.
- e) Nemám už na to čas, mám spoustu jiných kroužků a zájmů.

f) Moji rodiče sami nemají žádné aktivity ve volném čase a obecně je proto nepovažují za důležité.

g) Jiný důvod (doplň): _____

9. Můžeš využívat svůj volný čas tak, jak bys sám/sama chtěl/a?

a) ano

b) ne

c) nevím

10. Pokud jsi v předchozí otázce zvolil/a odpověď NE, zkus popřemýšlet, co nebo kdo ti brání v tom, abys svůj volný čas využíval/a podle svého přání.

a) nedostatek peněz

b) mnoho školních povinností

c) mnoho domácích povinností (starost o mladšího sourozence/povinnost pomáhat rodičům a podílet se na chodu domácnosti)

d) nedostatečné vybavení

e) nedostatek kamarádů

f) nedostatek možností pro trávení volného času v místě bydliště

g) mnoho kroužků/zájmu

h) jiný (doplň): _____

11. Co nejraději děláš ve svém volném čase?

a) Spím/odpočívám.

- b) Chodím do přírody.
- c) Čtu si knihy/časopisy.
- d) Věnuji se zájmům a zálibám.
- e) Poslouchám hudbu/rádio.
- f) Pracuji s počítačem (využívám ho pro školu, domácí úkoly, hledám informace atd.).
- g) Pomáhám rodičům s domácími pracemi/s péčí o mladší sourozence.
- h) Hraju počítačové hry/hry na internetu/hry na mobilním telefonu.
- i) Dívám se na televizi.
- j) Sleduji filmy nebo videa na internetu/DVD.
- k) Chatuji s kamarády přes Facebook (Messenger)/posílám zprávy ve skupinových konverzacích.
- l) Setkávám se s kamarády nebo partou na ulici.
- m) Sportuji/mám trénink.
- n) Chodím za kulturou (do kina/divadla/muzea/galerie).
- o) Jiné (doplň): _____

12. Co nejčastěji děláš ve svém volném čase?

- a) Spím/odpočívám.
- b) Chodím do přírody.
- c) Čtu si knihy/časopisy.
- d) Věnuji se zálibám a zájmům.

- e) Poslouchám hudbu/rádio.
- f) Pracuji s počítačem (využívám ho pro školu, domácí úkoly, hledám informace atd.).
- g) Pomáhám rodičům s domácími pracemi/s péčí o mladší sourozence.
- h) Hraju počítačové hry/hry na internetu/hry na mobilním telefonu.
- i) Dívám se na televizi.
- j) Sleduji filmy nebo videa na internetu/DVD.
- k) Chatuji s kamarády na Facebooku.
- l) Setkávám se s kamarády nebo partou na ulici.
- m) Sportuji/mám trénink.
- n) Chodím za kulturou (do kina/divadla/muzea/galerie).
- o) jiné (doplň): _____

13. Jaká média využíváš (používáš) ve svém volném čase nejčastěji?

- a) rozhlas (rádiové stanice)
- b) knihy, noviny, časopisy
- c) zařízení pro reprodukci hudby (např. DVD přehrávač)
- d) televize a zařízení pro reprodukci videa (např. videopřehrávač)
- e) osobní počítač/iPad/tablet s přístupem na web
- f) chytrý telefon s aplikacemi
- g) fotoaparát/videokamera

14. Odkud získáváš informace, když potřebuješ zjistit, jaké, kdy a kde se odehrávají kulturní akce a aktivity pro volný čas ve tvém městě a blízkém i vzdáleném okolí?

- a) z rádia
- b) z novin/časopisu
- c) z televize
- d) z internetu
- e) jiné (doplň): _____

15. Kdo nebo co tě nejvíce ovlivňuje při plánování a prožívání volného času?

- a) kamarádi/spolužáci
- b) rodina (rodiče, sourozenci atd.)
- c) média (televize, rádio, internet atd.)
- d) jiné (doplň): _____

16. Jak obvykle trávíš čas se svými rodiči?

- a) Všichni společně se doma setkáváme jen výjimečně a moc si spolu nepovídáme. Nemáme o čem. Rodiče neví, jestli mě něco trápí, co bylo ve škole, s kým se kamarádím atd. Nemají na mě čas.
- b) Čas strávený s rodiči se tak trochu podobá malé bitvě. Téměř vždy se pohádáme,
a proto se společně setkáváme spíš jen zřídka.

- c) Rodiče se mi ve volném čase aktivně věnují. Povídáme si, hrajeme společně hry, společně jíme – snídáme/obědváme/večeříme atd. Nasloucháme si a mluvíme spolu. Většinu času jsme ale doma.
- d) Rodiče se mi ve volném čase aktivně věnují. Chodíme hodně na procházky, do kina, jezdíme na kole atd. Většinu času jsme mimo domov.
- e) Rodiče mě nechají třeba hrát hru na počítači nebo něco podobného, sami sledují televizi a na mě nemají čas. A to se dost často opakuje.

17. Hovořil s tebou někdy někdo o tom, že se člověk může stát závislý i na tzv. virtuálních drogách – televizi, videu, počítači, počítačových hrách, internetu atd. – také volnočasoví pedagogové během nějakého zájmového kroužku?

- a) ano: _____ (Napiš kdo.)
- b) ne
- c) nevzpomínám si

18. Do jaké míry souhlasíš s následujícími výroky? Vyber vždy jen jednu možnost a udělej u ní křížek.

(1 = rozhodně ano, 2 = spíše ano, 3 = nevím, 4 = spíše ne, 5 = rozhodně ne)

		1	2	3	4	5
1	Umím si představit svůj život bez mobilního telefonu.					
2	Umím si představit svůj život bez počítače a internetu.					
3	Když zrovna nejsem on-line, jsme nervózní a hůř se soustředím.					

4	Rád/a bych trávil/a méně času on-line.					
5	Umím si představit svůj život bez sledování televize.					
6	Umím si představit svůj život bez čtení knih a časopisů.					
7	Umím si představit svůj život bez poslouchání rádia.					
8	Kvůli internetu nebo televizi trávím méně času s přáteli, než bych ve skutečnosti chtěl/a.					
9	Kvůli internetu nebo televizi jsem omezil/a některé své zájmy, kterým jsem se dříve ve svém volném čase věnoval/a.					
10	Druhým (svým blízkým/kamarádům/přátelům) na internetu občas dobrovolně sděluji své soukromé informace.					
11	Internet může představovat nebezpečné prostředí.					
12	Po internetu kolují i falešné zprávy (tzv. hoaxy).					
13	Zprávy v médiích je nutné brát s rezervou.					

Příloha B – Přepis rozhovorů č. 1 - 3

ROZHOVOR 1: Volnočasová pedagožka DDM UB

16. 11. 2016

Výzkumník: Co byste vzkázala rodičům, kteří zvažují zařazení svého dítěte do institucí a organizací nabízejících volnočasové aktivity?

Tak asi zaprvé, když to vztáhnu na náš dům dětí a mládeže, ten nabízí a poskytuje oproti spoustě dalších subjektů zájmového vzdělávání komplexní služby. A co já osobně považuji za velké plus, je, že je poskytuje v podstatně odlišném prostředí, než ve kterém se školní mládež pohybuje v rámci své povinné školní docházky. To prostředí je zkrátka, jak bych to řekla, méně formalizované. No a na jeho utváření se navíc podílejí sami mladí lidé. A to jim dává pocit určité volby, nadšení, volnosti a svobody.

A to je podle mě dost podstatné, protože mladí lidé potřebují mít pocit volby. Nechtějí, aby je neustále někdo jenom vychovával a mentoroval. A taky vnímám jako nemalou výhodu, že je v jejich oblíbené aktivitě nijak zvlášť neomezujeme. Mladí lidé si u nás mohou vybírat různé aktivity a věnovat se jim po celý rok. Není to tak, že jim někdo o víkendu, během nějaké akce, ukáže, jak si zatočit s hrnčířským kruhem a vytočit si třeba misku. Protože v rámci našeho kroužku mohou své schopnosti rozvíjet dlouhodobě a trvale.

Naučí se třeba pracovat s keramickou hlinou, poznají různé výtvarné techniky. Mohou se stát doslova umělcem, to nijak nepřeháním, odnesou si odsad' krásné věci s vědomím, že je vytvořily jen a jen jejich ruce.

Já prostě chci a myslím si, že bychom se na tom shodli i s ostatními kolegy, aby u nás zapomněli na školní sešněrovanost a na chvíli byli sví, aby dali prostor své fantazii. I když se to tak na první pohled nemusí vůbec zdát, tím se také zvyšuje jejich sebevědomí.

Je úžasné sledovat, jak si čím dál tím víc věří, víc se spoléhají na své schopnosti, spolupracují s ostatními, pracují sami na sobě a stávají se ve svém konání o dost

vytrvalejšími. A jak s oblibou vždycky říká moje babička, nemají čas na blbosti. A to je u mladých lidí taky dost důležité.

Výzkumník: Už jste to trochu nastínila... V čem dalším může být účast na kroužcích pro školní mládež prospěšná?

Víte, někteří rodiče si myslí, že když své děti zapíší na zájmový kroužek volejbalu, dělají to proto, aby se jejich dítě naučilo hrát volejbal. Aby zvládlo přihrávky, smeče, podání a já nevím co ještě. Ale to je jenom jeden z důvodů, proč dítě vlastně do kroužku přihlásit. Mládež si osvojí i řadu dalších, a to neméně důležitých dovedností a vědomostí. Nemyslíte? A co je hlavní, formují se jejich postoje a kompetence.

A co je ještě důležité, děje se to naprosto nenásilně, v podstatě během hry. A zrovna na příkladu toho volejbalu to jde moc pěkně demonstrovat. Při něm si totiž mladí osvojují spoustu potřebných návyků.

Výzkumník: Můžete prosím tuto svou myšlenku dále rozvést?

A o čem konkrétně chcete mluvit? Co máte na mysli? Ty návyky?

Výzkumník: Ano. Přesně tak. Zajímalo by mě, jaké konkrétní návyky si může školní mládež ve volnočasovém kroužku osvojit.

No, těmi návyky jsem myslela především umění spolupracovat, přesněji pracovat v týmu, což je důležité po celý život, pracovní i soukromě. Školní mládež se tu v podstatě nenásilnou formou učí, jak rozvíjet své interakční a komunikační schopnosti, učí se přebírat zodpovědnost za sebe i druhé, být spoluhráčem ve skupině, hrát takřikajíc rovně a férově.

Výzkumník: Děkuji, že tu zazněly hodně důležité myšlenky. Zkuste mi taky říct. Jakým konkrétním způsobem mohou instituce a organizace zaměřené na volnočasové aktivity školní mládeže ovlivnit, nebo dokonce změnit způsob, jakým dnešní školní mládež celkově se svým volným časem nakládá?

Je trochu smutné, že dnešní mládež, školní mládež, se v podstatě vůbec nijak nepozastavuje nad tím, že je bavena, aniž by musela vynaložit nějakou námahu. Televize a hlavně počítač mladé lidi uzavrou doma a izolují od vrstevníků. Když pak někdo

z kamarádů navrhne, ať si jdou třeba zahrát fotbal, jako to bylo běžné, když já jsem byla holka, zdá se jim to zbytečně namáhavé a hlavně dost nudné. Aktivní trávení volného času bere spousta z nich jako něco namáhavého a zbytečného.

My se jim o to více snažíme ukázat, že aktivní trávení volného času je docela dobrý způsob, jak si na chvíli odpočinout od školy a někdy i od rodičů.

Setkávám se běžně s dětmi z neúplných nebo špatně fungujících rodin. Máma samoživitelka, která je většinu času v práci, je mnohdy ráda, že se dítě nějakým, jakýmkoliv způsobem zabaví. Prostě toho času na dítě jí už moc nezbývá. Tomu rozumíme všichni, co máme děti. Nebo také opakovaně narážím na rodiče, kteří vůbec netuší, jak by jejich dítě mohlo trávit volný čas, nebo na rodiče, kteří svému dítěti raději koupí počítač, tablet, cokoliv, jen aby o děcku nevěděli. Takže jediným parťákem na volný čas tak je pro tyhle děti a mladé lidi zase jenom elektronika. A já si myslím, že v tomhle případě prostě funguje přímá úměra. Čím více svého volného času tráví školní mládež s počítačem nebo třeba chytrým telefonem, to je jedno, tím víc je ohrožena.

Výzkumník: Domníváte se tedy, že by rodiče měli svým dětem ve volném čase přístup k technologiím spíše odpírat nebo dokonce zakazovat?

To by rozhodně dělat neměli. To ne. Vždyť to ani dneska není možné. Jen by měli jasně určit pravidla, myslím si, že tak hodinka denně na počítači naprosto stačí. I když je pravda, na jednom kurzu nám říkali, že pediatři hovoří až o dvou hodinách, které prý, údajně nejsou pro dítě nijak ohrožující. No jen tak mezi námi. Já si myslím, že ta hod'ka fakt stačí.

Ale to není to hlavní. Hlavní je si s tím dítětem sednout, vysvětlit mu, co na té obrazovce vlastně vidí, co slyší. Dítě slepě chránit, zakazovat mu nějaké programy, to je k ničemu. Ale mluvit s ním, až to má význam.

Výzkumník: Děkuji za upřesnění. Znovu se tedy vrátím k tématu poslání volnočasových institucí a organizací. Mohou volnočasové instituce a organizace dlouhodobě nějakým způsobem přispívat také k prevenci rizikových forem chování u školní mládeže? A pokud ano, tak jakým způsobem?

Vůbec největší roli, dle mého názoru, hrají střediska volného času u takzvané neorganizovaných dětí a mládeže, tedy těch ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Tyhle děti skutečně patří do rizikových skupin. A my jim můžeme nabídnout kvalitní formy trávení volného času, čímž ve své podstatě vlastně působíme, jsme aktivní, už v oblasti prevence projevů rizikového chování. A ta prevence vždycky hraje prim. Snažíme se, aby tihle mladí lidé u nás mohli být účastni takových aktivit, které je zaujmou a zaměstnají natolik, že nebudou mít čas věnovat se něčemu závadnému.

A pokud se už do něčeho takového namočili, tak se snažíme jim ukázat nějakou cestu, jak minimalizovat následky a jak se příště takové situace vyvarovat. Náš kolega třeba odhalil, že jedno z našich dětí bylo prakticky denně bito otčímem. Dítě si vůbec nevěřilo, kromě bití pořád jenom slyšelo, jak je špatné, neschopné, nevychované. Snažíme se všem dětem ukázat, že můžou být v něčem dobré. Je to až zázrak sledovat potom, jak jim roste sebevědomí. Jde to sice pomalu, hodně pomalu, ale jde to. Stávají se pak odolnějšími, dokážou taky čelit kritice. Zjišťujete, že se to samé dítě, které se dříve všeho a možná i všech bálo, nechalo se třískat od spolužáků, se naučilo čelit a odolávat rizikům.

A když jsme mluvili o technologiích, ono se ta prevence vlastně týká i těch počítačů. Mají pak spoustu jakýchsi návodů, jak se vypořádat s problémy, třeba těmi na internetu.

Výzkumník: Chápu tedy správně, že i volnočasoví pedagogové mohou pomáhat předcházet vzniku a rozvoji rizikového chování u školní mládeže?

No, v první řadě je potřeba zdůraznit, že v těchto věcech hraje hodně důležitou roli osobnost pedagoga. Je důležité, jakým způsobem přistupuje k mladým lidem. Zcela zásadně se tu najednou projeví jeho citové, pracovní, charakterové vlastnosti i temperament. Volnočasový pedagog, a nejen ten, musí umět vytvořit dobré vztahy se svými svěřenci. Už jen ta komunikace pubertáka s dospělým je sama o sobě někdy problém a taky prubírským kamenem schopností každého učitele nebo vychovatele.

Je přece jasné, že žádný dospívající nechce, aby ho pedagog bral jako dítě. Chce být rovnocenným parťákem. V opačném případě se uzavře do sebe a nekomunikuje. Pedagog proto musí mladým lidem rozumět, naslouchat jim, tolerovat je, projevit smysl pro humor, být ochotný pomoci a tak dále.

Ale to jsem se zase trochu moc rozmluvila. Snad mi to prominete. Ale když někdy vidím své kolegy, tím ale nemyslím zrovna kolegy od nás z domu dětí a mládeže, trochu

se hrozím, že tihle lidi vůbec s mladými lidmi pracují a nikomu to tak nijak nevadí. Dle mého názoru musí pedagog dělat svou práci rád a rozumět jí, jinak to není dobře.

Výzkumník: A moje další otázka zní. Myslíte si, že v porovnání s předchozími generacemi dokáže ta dnešní generace školní mládeže využívat svůj volný čas aktivněji, hodnotněji a organizovaněji?

No, víte, je to samo o sobě dost složité, složitější, než se na první pohled zdá. Jsem přesvědčená, že dnešní školní mládež to má mnohem těžší, než jsme to měli třeba my. Žijí ve společnosti, která na ně klade hodně vysoké nároky. Taky je hodně masírují média. Vidíte, bavíme se spolu hlavně o volném čase a ta média se nám do toho pořád pletou. Ale bez nich už se společnost asi nikdy neobejde.

Hodně jsou na vině i rodiče. Víte, kolikrát jsem se jenom snažila vysvětlit některým rodičům, že na své dítě až nezdravě tlačí? Mám v kroužku jednu malou slečnu, která by si nejraději celé dny četla. Taky moc hezky píše, takové krátké povídečky. Ale na to ani nemá čas. V pondělí chodí plavat, v úterý hraje na piano, ve středu má angličtinu a tak bych mohla pokračovat. Ale to vás asi až tak moc nezajímá. Já si jen prostě myslím, že by se rodiče měli svého potomka ptát, co by ho zajímalo, co by chtěl dělat, jaký by chtěl navštěvovat kroužek. Takže abych odpověděla na vaši otázku. Dnes existuje velmi široký výběr zájmových kroužků, ale jejich výběr mnohdy mnohem víc uspokojuje rodičovskou ctižádost než přání a zájem dítěte. A to je špatně, hodně špatně.

Výzkumník: Co byste tedy v této souvislosti doporučila rodičům dětí změnit? A na co by si podle vás měli dávat největší pozor?

Hlavní je, aby rodiče přestali přeorganizovávat čas svého potomka natolik, že pak je buď ve škole, nebo na nějakém kroužku. Vážně není nic špatného na tom, když se dítě chvíli dívá na televizi, chvíli si chatuje se spolužákem na Facebooku nebo jde s kamarády brouzdat po nákupním centru. A taky je třeba dohlédnout na to, do kterého střediska volného času dítě dochází. Někdy mám totiž pocit, že některé zájmové aktivity vznikly jenom proto, aby bylo možné bojovat s konkurencí. Ale na prvním místě nikdy nesmí být zisk ani nic jiného, ale jen a pouze zájem mladého člověka.

Výzkumník: Opakovaně jste zmiňovala média. Mohou tedy podle vás média negativně ovlivňovat způsoby trávení volného času u školní mládeže?

Dnešní mladí lidé si ve většině případů vliv médií téměř nepřipouštějí. Přijdou ze školy a veškerý svůj čas tráví u televize nebo u počítače. Celé dlouhé hodiny pak dokážou hrát nějaké střílečky a brouzdat po internetu. Měli jsme tu dva kluky, bratry, kteří chodili jednou týdně na kroužek, ale jinak seděli celý den u počítače. Táta už se na to nemohl dívat a tak prosadil, že v deset večer ten počítač vypnou. Máma byla tehdy proti. Jenže táta chodil na noční, nebo se vracel dost pozdě z práce. No a máma se jednoduše bála, že se klukům nedokáže postavit. Jednou je táta nachytil, jak tam sedí ještě o půlnoci a máma jim to toleruje. Mezi rodiči se strhla hádka, no, skončilo to rvačkou obou rodičů. Hrůza. Tím chci říct, že dávat vinu médiím, je hloupost. Prostě pravidla pořád určují rodiče a oba společně musí trvat na tom, že je děti budou dodržovat.

Výzkumník: Zajímalo by mě, zdali podle vás mají volnočasoví pedagogové možnost, jak média efektivně využívat v prevenci rizikového chování školní mládeže.

Pedagogika volného času dnes našťastí přistupuje k médiím jako k nedílné části života školní mládeže. To s sebou ale nese i mnohem větší výzvy a požadavky a těm jsou volnočasoví pedagogové vystaveni. Společnost se rychle mění, zažívá velkou mediální proměnu. Jenže pedagogika za všemi těmi změnami často pokulhává. Je třeba hledat odpovědi na mnoho nových otázek a témat, pružně reagovat na nově vznikající sociální a pedagogické jevy.

Prevence rizikového chování vyžaduje účast na smysluplných aktivitách. Prázdný životní styl s sebou totiž nese značná nebezpečí. A proces elektronizace lidské společnosti do ní vnesl jen další rozpory. Děti sice mají většinou vyšší počítačové a internetové znalosti a dovednosti než máme my, volnočasoví pedagogové. Z druhého úhlu se u nich ale projevují jen velmi nízké sociální dovednosti, nízká úroveň zkušeností. Moc neumí pracovat s informacemi, už vůbec ne kriticky. Nedokážou rozpoznat, že s nimi někdo třeba prostřednictvím chatu manipuluje. Někdy jim i chybí jakékoliv hranice a zábrany.

Třeba jsem řešila případ jedné školačky, na kterou ostatní prozradili, že svému spolužákovi posílala nahé fotografie. Když s ním odmítla chodit, začal jí v podstatě

vyhrožovat, že ty fotky pošle jejím rodičům a taky do školy. Tenkrát jsme to hodně řešili, hodně mě to zasáhlo. Bylo zrovna léto, tak jsem toho hned využila na příměstském táboře a jeden celý den jsme věnovali právě sextingu. Hned na začátku se mi potvrdilo, že spousta mladých lidí si vůbec nepřipouští, že fotografie, které v dobré vůli pošlou jen svému spolužákovi, mohou být snadno zneužitelné.

Požádala jsem je, abychom si o sextingu společně povídali. Účastníci toho tábora tenkrát zkoušeli odpovídat na to, jak se asi cítí osoba, která fotky rozesílá, jak ta, která je získává a tak dále. Pak jsme společně probírali, jak se lze sextingu bránit, mluvili jsme o případech, kdy už je nutné o takovémto problému informovat nějakou autoritu. Kluci a holky si zkoušeli, jak v takové situaci reagovat. Udělali jsme dvě skupiny, v jedné byly holky, v druhé kluci. Každá skupina si postupně volila vždy jednoho zástupce. Kluk po holce požadoval zaslání nahatých fotek a na holce bylo, aby to neudělala, aby odolala a tak podobně. Zkoušeli jsme si různé věty, které by bylo možné v takové situaci použít. Jak kluk, tak holka, každý seděl u svého počítače a oba spolu chatovali přes sociální síť. Vše přitom bylo přenášeno na bílé plátno, takže ostatní přesně věděli, co si spolu píšou. Vždy jsme pak nechali ostatní, aby se k té komunikaci vyjadřovali, aby v ní našli nějaké případné nedostatky a tak. Osobně jsem ráda, že během táborů máme na takovéto aktivity více prostoru, v běžných kroužcích je ho méně.

Výzkumník: Uvítala byste vy osobně nějaké školení (vzdělávání) v oblasti využívání médií v prevenci rizikového chování u školní mládeže?

Určitě, je to totiž dost aktuální. A informace mi v tomhle dost chybí. Měli bychom vědět, jak dětem pomáhat. Já osobně jsem měla možnost zúčastnit se například semináře, který byl zaměřen na hodně aktuální téma, na téma kyberšikany. Dlouho jsem si závažnost tohoto tématu totiž vůbec nepřipouštěla. Aspoň do doby, než se zhroutil moje nejlepší kamarádka, učitelka na základce. Dlouho čelila kyberšikaně, ale nikomu to nepověděla, ani vlastní manžel nic netušil. Pak ale jejich dcera někde na netu našla fotku mamky před tabulí. Fotka byla pořízená v hodině a její žáci si ji pod fotkou dobírali kvůli tomu, co měla na sobě, jak nemoderně se obléká, že prý nakupuje v sekáčích, když tam mají výprodeje. Je pravda, že se oblikala trochu nemoderně, ale kdybyste četl ty hrozné komentáře, taky byste se asi zhroutil. Sociální sítě jsem od té

doby začala o dost víc řešit i u nás v domě dětí a mládeže. Nechci, aby se někomu něco podobného stalo. Je jedno, jestli jde o pedagoga nebo o žáka.

Výzkumník: Opravdu mnohokrát děkuji za velmi podnětný rozhovor, budu mít o čem přemýšlet. Přeji vám hodně úspěchů v osobním i pracovním životě.

ROZHOVOR 2 : Volnočasový pedagog DDM UB

16. 11. 2016

Výzkumník: Zajímala by mě první věc. Co byste na úvod našeho rozhovoru vzkázal rodičům, kteří zvažují zařazení svého dítěte do institucí a organizací nabízejících volnočasové aktivity?

Myslím si, nebo ještě lépe, jsem přesvědčen, že zájmová činnost je pro mladého člověka hodně důležitá. A taky vůbec nijak nepochybuji o tom, že když si mladý člověk najde zájmy, které ho budou opravdu bavit, je docela dobře možné, že se jednou z té zábavy a prvně jen koníčku stane třeba i budoucí profese. A když svoje dítě vedete k nějaké volnočasové aktivitě, nějakému koníčku, zároveň mu tím hodně pomůžete v jeho budoucím dospělém životě.

Výzkumník: Proč je tedy podle vás důležitá účast mladého člověka na kroužcích?

Můžu uvést hned dva důvody? Tak jako první bych určitě uvedl, že se děcka mohou rozvíjet v aktivitách, které je baví, a mohou se naučit něco nového, zabaví se po škole a svůj volný čas vyplní hravě. No a s tím tak nějak souvisí vlastně i ten druhý důvod. Pokud totiž děcko tráví volný čas v nějaké volnočasové organizaci, předchází tím i nuditě a stereotypu. A nudu já osobně vnímám jako největšího strašáka mladých lidí. Když totiž mladí lidé pocítují nudu a bezcílnost, jsou vystaveni určitému napětí, a to je nežádoucí. Jejich vnímání volného času se pak dost mění, mají pocit, že je ten čas, kdy jim skončí škola, nekonečný, strašně se vleče. Jenže právě předcházení nuditě, to je dost účinná zásada prevence rizikového chování, o kterém se dnes dost často hovoří. Nuda je totiž spouštěč rizikového chování. Však si oba ještě vzpomínáme na to, jak jsme byli kluci. No ne?

Výzkumník: Můžete být trochu konkrétnější? Co přesně u školní mládeže považujete za rizikové chování, o kterém jste teď hovořil?

Jak školy dneska pořád dokola řeší užívání návykových látek, mám někdy skoro pocit, jako kdyby se zapomnělo na všechny další formy rizikového chování. Ale co třeba problém v podobě virtuálních drog? Víte, kolik děcek tu ujíždí na hraní počítačových

her? A teď, v souvislosti s celosvětovým děním, je třeba si víc všimnout i projevů xenofobie. Mám trochu pocit, že trend volného sexu už možná ustoupil. Mladí lidé mi přijdou zodpovědnější, než třeba byli dříve. Víc by se ale asi měla řešit i šikana a záškoláctví.

Výzkumník: A moje další otázka zní takto: Jakým konkrétním způsobem mohou instituce a organizace zaměřené na volnočasové aktivity školní mládeže ovlivnit, nebo dokonce změnit způsob, jakým dnešní školní mládež celkově se svým volným časem nakládá?

Každý člověk se v průběhu svého života dostane do nějaké těžké situace. To, nad čím jeden člověk mávne rukou, může být pro druhého takřka nepřekonatelný problém. Můžou to být problémy ve vztahu, v manželství, v práci, může to být ztráta zaměstnání a další. Když je vám těžko, třeba si vezmete do ruky nástroj, zahrajete si nějakou pěknou skladbu, veselou písničku a rázem je vám fajn. Já osobně třeba můžu naučit děcka hrát na kytaru. Klidně si zahrají nějakou super vypalovačku i úplnou klasiku. Hra na nástroj je bezva relax, měl byste to taky zkusit.

Výzkumník: Já bohužel hru na žádný hudební nástroj neovládám. I když pravdou je, že jsem už toho párkrát v životě upřímně zalitoval.

Tak pokud jste nenašel cestu k nástroji, zkuste třeba práci s keramikou. Je to příjemný oddech, sám to mám vyzkoušené. Když točíte na hrncířském kruhu, úplně při tom vypnete, všechny starosti jako kdybyste v té mazlavé hlíně úplně utopil.

Výzkumník: Děkuji za radu. Zkusím o té keramice ještě popřemýšlet. Moje další otázka zní takto: Mohou volnočasové instituce a organizace dlouhodobě přispívat k prevenci rizikových forem chování u školní mládeže? A pokud ano, tak jakým způsobem?

Volnočasovým pedagogem jsem teprve pár let, takže si na to rozhodně nemůžu pamatovat, ale vím, jak nám na škole říkala jedna docentka, že ještě na začátku devadesátých let ve společnosti zněly názory, že domy dětí a mládeže jsou jen socialistickým přežitkem, který nikdy nebude fungovat tak, jak má. Když jsem se ale já sám dostal do praxe, hodně mě překvapilo zjištění, že pořád se na mapě České

republiky vyskytují obce, které tyhle domovy buď zrušily úplně, nebo se je zrušit chystají. Děcka ale potřebují nějaké aktivity, když jim skončí škola, jinak svůj volný čas tráví naprosto neorganizovaně na ulici a mají blízko k tomu chovat se rizikově.

Výzkumník: Využijí toho, že teď mluvíte o rizikovém chování. Zkuste mi prosím několika slovy popsat, jak a zdali vůbec mohou právě volnočasoví pedagogové předcházet vzniku a rozvoji rizikového chování u školní mládeže.

Myslím si, že na rozdíl od pedagogů na základních školách mají pedagogové, kteří s dětmi a mládeží pracují ve volném čase, řadu výhod a možností. Svě výchovné záměry mohou realizovat ve velmi rozmanitých podmínkách, situacích a prostředích. Myslím si, že fakt dobrý kantor dokáže vše, co je nečekané, co je neplánované, využít ve svůj prospěch. Rozhodně se mu z toho ale nesmí rozklepat kolena. Samotnému se mi jednou stalo, že se mi na hodině porvaly dvě holky. Byli u toho všichni. Využil jsem toho a pro jednu jsme prostě odložili kytary a řešili mezilidské vztahy a jejich fungování. Dneska se ty holky spolu normálně baví. Už nevím přesně, co se stalo, ale jedna holka zveřejnila na sociální síti jejich společnou fotografii z bazénu. Samozřejmě neměla souhlas a trochu ji zesměšnila. Tak jsme si tenkrát povídali o tom, že všechno, co člověk udělá v digitální oblasti, se stejně dříve nebo později promítne i do běžného fyzického života. Tenkrát jsem je poprosil, ať po dobu jednoho týdne měří, jak dlouhý čas stráví denně na sociálních sítích, ať si zapisují veškeré komentáře, lajky, všechno. O naměřených časech a jednotlivých činnostech jsme pak spolu mluvili. Někteří byli fakt hodně vyděšení, kolik času dokážou jejich spolužáci strávit třeba střílečkami na počítači. Tak jsem jim řekl, že už nechci příště slyšet, že neměli čas na to, aby doma cvičili na kytaru. Vysvětloval jsem jim, že když denně zkrátí čas strávený na počítači alespoň o pět minut, měli by na konci týdne půl hodinu, kterou by mohli věnovat jenom a jenom hře na nástroj.

Takže abych vám to dokončil, myslím si, že dneska je těch možností fakt spousta. Problém je ale v tom, že někdy u mladých lidí vnímáme už rozvinuté rizikové chování, ale máme spíše tendenci se zříkat jakéhokoliv dalšího postupu. A to je zásadní chyba. Zavírat oči se vymstí všem, nám, těm děčkám, rodičům a hlavně potom celé společnosti.

Výzkumník: Myslíte si, že v porovnání s předchozími generacemi dokáže dnešní generace školní mládeže využívat svůj volný čas aktivněji, hodnotněji a organizovaněji?

Asi bych to jako volnočasový pedagog neměl úplně říkat, ale myslím si, že všechen volný čas dnešní mladé generace sežraly ty elektronické krabičky, jak já s chutí říkám počítačům, televizi a všemu tomu dalšímu technickému pokroku. Jedna studie z roku 2000 odhalila, četl jsem to docela nedávno někde na Idnes.cz, že česká populace stráví s médii až dvě třetiny svého volného času. To mně osobně přijde jako docela alarmující zjištění. No a za těch sedmnáct let se mi zdá, se toho příliš nezměnilo. Možná je to dneska ještě horší než dříve. Já vím, že by mě teď spousta lidí chtěla ukamenovat, ale já jsem s těma děckama celé dny a prostě vidím, čím se baví a o čem se baví. Přirozený svět dneska mladým lidem přijde jako něco nudného a nežádoucího. Ve virtuální realitě a kyberprostoru se jim žije lépe. Ale zase na druhou stranu, pokud je jednou z charakteristik volného času požitky a blaho, pak je vše v pohodě. No ne? Tak blažené úsměvy, jaké vidím na obličejích děcek, která jsou ponořená do komunikace na Facebooku, to při hře na hudební nástroj vidávám jen velmi zřídka. Samozřejmě, že teď jsem byl trochu ironický. Ale jinak bych to povolání nemohl dělat. Humor je to gró všeho.

Výzkumník: Opakovaně jste zmiňoval média. Mohou tedy podle vás média negativně ovlivňovat způsoby trávení volného času u školní mládeže?

Děcka se dost často předhánějí v tom, kdo má lepší mobil, výkonnější počítač. Řeší, co Karel s Pepou postovali na zdi na Facebooku, jak má Hanka na té společné fotce s Jarkou děsný vlasy, ale když je trochu lépe poznáte, je vám jasné, že mnohem šťastnější jsou ve chvíli, kdy pustí z ruky vymoženosti téhle doby, a jdou se věnovat nějakému sportu nebo jdou do kroužku. Je docela smutné, když se jich zeptáte, jak strávili víkend a co podnikali s rodiči, a ta děcka vám odpoví, že všichni společně sledovali televizi. Jenže děcka potřebují něco tvořit, něco prožívat, něco furt objevovat. Je to pro ně přirozené a jedině tak jsou šťastné. I proto a právě proto vznikly volnočasové aktivity.

Takže já si fakt nemyslím, že jako společnost můžeme slepě ukazovat prstem na média a obviňovat je. Pořád to jsou ještě rodiče, kteří nejvíce ovlivňují své děti v otázce trávení volného času. A taky jsme tu my, volnočasoví pedagogové.

Výzkumník: Ještě by mě zajímalo, zdali podle vás mají volnočasoví pedagogové možnost, jak média efektivně využívat také v prevenci rizikového chování u školní mládeže média?

Myslím si, že je úplně jedno, na jaký kroužek děcko dochází. Prevence je vždy na místě. A vzhledem k tomu, že děcka dnes prostě žijí těmi počítači, chytrými mobily, internetem, lze to, myslím, poměrně dobře spojit všechno dohromady. Obecně musíme my, volnočasoví pedagogové, dělat všechno proto, aby se děckám dařilo předcházet a minimalizovat rizikové projevy chování. Vedeme je proto ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a i k rozvoji psychosociálních dovedností. Učíme je racionálně zvládat zátěžové situace. Dobré jsou v primární prevenci i nejrůznější výchovné programy, které nezapojují jen volnočasové pedagogy, ale i rodiče dětí. Určitě by předně měli volnočasoví pedagogové naučit, jak s dětmi komunikovat, jak podporovat jejich sebedůvěru, jak předcházet agresivitě a tak podobně. Od některých kolegů z jiných domů dětí a mládeže vím, že v rámci nepravidelné zájmové činnosti třeba organizují jednodenní akce označované, no, něco jako Den prevence. V rámci toho dne bych si já osobně představoval, že se budou rozebírat témata, která zajímají mladé lidi, kteří právě vstupují do puberty.

Já bych tu prevenci hodně zaměřil na internet. Myslím si, že těch preventivních programů je dnes už na školách hodně, ale internet si jich zaslouží ještě více. Mělo by se s děckama řešit rizikové seznamování na internetu, zasilání nemravných fotek, nebezpečné sdílení informací. Když občas vyslechnu nějaký rozhovor našich děcek, slyším, jak si třeba mezi sebou radí, jak upravit nějakou fotku, jak vyrobit legrační video... A to jsem rád, že řeší i něco, co má fakt smysl. Jsou hodně sebevědomí, věří si, mají obrovské znalosti a dovednosti. To ano. Ale na druhou stranu si často vůbec neuvědomují, jak je prostředí internetu nebezpečné.

Já v rámci svého hudebního kroužku mám takovou aktivitu, kterou jsme nazvali „Já, dýdžej“. Spočívá v tom, že všichni si musí alespoň jednou za rok zahrát na dýdžeje. Vyberou deset nejoblíbenějších skladeb, ať současných nebo nějakých starých, třeba co

poslouchali jejich rodiče a prarodiče. Ty nám pak všem pustí na YouTube, největším internetovém serveru pro sdílení videosouborů, a musí si připravit i krátkou powerpointovou prezentaci, díky které krátce představí všechny ty interprety. Přidají tam taky nějakou fotku, pak taky krátký popis, uvedou pár děl a napíšou, proč se jim ten interpret nebo jeho skladby líbí. I tohle všechno v podstatě vnímám jako určitý druh, způsob prevence.

Nechci po děčkách, aby jen hrála na nástroj, chci, aby byla aktivní, iniciativní, aby se zapojovala do dění, aby se zajímala, co se okolo nich děje, a to nejen v hudbě. A k tomu můžu dost dobře využívat právě média. Chci děčkám ukázat, že na YouTube nemusí shlížet jen nesmyslná videa, ale mohou si najít nějaká instruktážní, která jim pomohou odstranit největší chyby ve hře. A když si pak spolu o tom povídáme a já vidím, že spoustu času strávili touhle smysluplnou aktivitu, jsem rád, že jsem našel způsob, jak lze média využívat i k jejich prospěchu.

Ale zas to nesmím moc přehánět. Jedna maminka si mi totiž nedávno stěžovala, že přistihla syna, jak sedí ještě v jednu ráno u počítače a vybrnkává u toho něco na kytaru. Tak jsem jí řekl, že Honza se chce zlepšit ve hře na kytaru, protože sám skládá vlastní skladby a chce se v tom dost zlepšit. Byla fakt zaskočená. Po čase mi Honza dokonce říkal, že ho máma prosila, ať jí zahraje něco, co sám složil. Honza byl rád, fakt byl rád, že máma projevila zájem o to, co ho zajímá.

Výzkumník: Uvítal byste vy osobně nějaké školení (vzdělávání) v oblasti využívání médií v prevenci rizikového chování u školní mládeže?

Jsem ve spojení se spolužáky z pajdáku, máme na Facebooku takovou skupinu, kde sdílíme svoje zkušenosti a nějaké nápady. Takže vidíte, sociální sítě pohltily už i nás. Někteří v tom pěkně lítáme, fakt. V té skupině teď hledám hlavně různé metody, kvízy a materiály. Chci děčkám zprostředkovat potřebné znalosti a dovednosti k tomu, aby si osvojila pravidla bezpečného užívání sociálních sítí. Vždyť i u svých vrstevníků občas vidím, jak jsou bláhoví, že třeba uvádějí svá telefonní čísla, adresy, prostě soukromé věci. Vždycky se všechny svoje plány snažím realizovat prostřednictvím zážitku. Jsem totiž fakt přesvědčen, že zážitková pedagogika má v prevenci rizikového chování u mladé generace dost význam. Někdy bychom to ale potřebovali i my dospělí.

Výzkumník: To byl velmi zajímavý rozhovor. Moc vám děkuji za veškeré informace, které budou pro mou diplomovou práci opravdu důležité, a přeji vám hodně úspěchů jak v pracovním, tak také v osobním životě.

ROZHOVOR 3: Volnočasová pedagožka DDM UB

24. 11. 2016

Výzkumník: Co byste na úvod našeho rozhovoru vzkázala rodičům, kteří zvažují zařazení svého dítěte do institucí a organizací nabízejících volnočasové aktivity?

Myslela jsem si, že nad odpověďmi budu muset chvíli přemýšlet. Ale na tohle odpověď bezpečně znám. Spousta rodičů si myslí, že dítě by mělo vykonávat činnost jenom a pouze v době, kdy je ve škole a učí se. Pak by si mělo dělat jen to, co samo uzná za vhodné, hrát si. To ale v mnoha případech nakonec dopadne tak, že se dítě dostane třeba do područí virtuálního světa. To je dneska takový strašák pro všechny, kteří s mladými lidmi nějak pracují.

Rodiče častokrát ani neví, co jejich potomek provádí, na co kouká v televizi, jaké hraje hry na počítači, s kým si celé dny vypisuje. Mám pocit, že i když žijeme v době, kdy jsou média všude kolem nás, pořád se nejvíc a nejčastěji upozorňuje na to, jak jsou pro mladé lidi nebezpečné drogy a alkohol. Ale nikdo už moc nemluví o tom, že závislost si mladý člověk s klidem vybuduje i na hraní na počítači a na spoustě dalších neskutečných vychytávek téhle moderní doby.

Ale mě nikdo nepřesvědčí o tom, že dítě, které nepozná nic víc než jen pasivní zábavu, může být šťastné. Nemůže. Prostě nemůže. A zkuste mi to klidně vyvracet.

Výzkumník: Domníváte se tedy, že pasivní trávení volného času, tj. čas strávený například u televize a počítače, ohrožuje zdravý vývoj školní mládeže?

Bezpochyby. Právě pasivní trávení volného času je totiž v podstatě jen jakýmsi předstupněm k problémovému chování. Rodiče by si měli na své potomky udělat více času a najít jim nějaké smysluplné aktivity. Ne jim tolerovat celodenní vysedávání před jakousi bedničkou.

My se snažíme těm rodičům trochu pomoci. Někdy se v tom totiž dost sami plácají. Snažíme se jejich potomky vhodně motivovat, podporovat a taky rozvíjet. Rodiče, kteří se třeba pravidelně vracejí z práce pozdě, tak mají jistotu, že jejich

potomek využívá svůj volný čas rozumně, ne jen s hlavou zabořenou do klávesnice. Nemusejí každou minutu přemýšlet, jestli zase nevysedává u televize.

Výzkumník: Přisuzujete tedy médiím spíše negativní vliv na způsob, jakým dnešní mladí lidé tráví svůj volný čas?

Nechápejte mě špatně. To ne. Rozhodně jsem tím nechtěla říct, že by média byla a priori špatně. Nejsou, ale musí se s nimi rozumně zacházet. Tak jako koneckonců se vším. Média mohou být zdrojem zábavy, poučení, ale i informací. Mladí lidé získají potřebné znalosti a dovednosti při práci s počítačem. Naučí se třeba upravovat fotografie, videa, což pak hodně využívají, třeba když se vrátí z dovolené nebo z nějakého tábora. Tihle techničtí nadšenci nám pak taky zdobí nástěnky svými fotkami.

Výzkumník: Vráťím se ještě k jedné z mých předchozích otázek: Proč je podle vás důležitá účast školní mládeže na kroužcích?

V reakci na tuhle vaši otázku mi hlavou blesklo takové heslo, možná motto, které jsme mívali napsané ve třídě, když jsem ještě chodila na základku. Na nástěnce tehdy stálo: Aktivitou proti nudit. Na škole jsem si ale význam těch slov až tolik neuvědomovala a nepřipouštěla. Dnes bezpečně vím, že je důležité, že je dokonce nezbytné, aby mladí lidé trávili svůj čas aktivně a smysluplně. Nuda je totiž takový neviditelný d'ábel. Na druhou stranu se jí dá docela dobře bránit. Tou obranou je třeba sport, nějaké tvoření, zábava a taky poznání. Já totiž vnímám nudu jen jako prvotní impuls k experimentům s alkoholem a jinými látkami, jako určitý spouštěč chování, které naše společnost rozhodně nepovažuje za normální. Počkejte, normální není to správné slovo. Vždyť já sama jsem už na něho docela alergická. Pořád se říká, co je a co není normální. A to teda není normální. Asi bych řekla spíš za akceptovatelné.

Je pochopitelné, že mladí lidé prahnou po stále silnějších zážitcích, ale ty jim přece nedopřejí rizikové sporty a rizikové chování jako takové. Ty nové zážitky, při kterých se vyplavují hormony štěstí, dovedou zajistit i kroužky. Volnočasoví pedagogové ale musí činnost organizovat tak, aby byla podnětná a průběžně se obměňovala. Nesmí být nudná, ale zase ani nijak přeplácaná.

Výzkumník: Moje další otázka zní takto: Jakým konkrétním způsobem mohou instituce a organizace zaměřené na volnočasové aktivity školní mládeže ovlivnit, nebo dokonce změnit způsob, jakým dnešní školní mládež celkově se svým volným časem nakládá?

Pořád se všude mluví o tom, že ve větších městech je více možností, jak děti a mladí lidé mohou trávit svůj čas. Já ale spíše pozoruju, že pořád přibývá dětí, které zůstávají na ulici, s čímž se pojí pěkná řádka negativ. Jednu dobu byla v kurzu řada úsporných opatření. Na volnočasových aktivitách společnost prostě šetřila. Až postupně si začala uvědomovat, že to, co někde ušetří, zase vydá někde jinde. No, sice se nakonec ušetřilo na těch prvotních výdajích, ale kam to nakonec špělo? Spousta mladých lidí trávila čas poflakováním po ulicích, zabíjením volného času bez přítomnosti aktivit. Odtud byl už jen krůček k patologickému jednání. To pak nezřídka končilo trestnou činností. A všichni vědí, že pobyt za mřížemi je pro stát ekonomicky náročný. Takže není přece jenom lepší podporovat ten rozvoj volnočasových aktivit? Já si myslím, počkejte, ne myslím, jsem si jistá, že to je ta mnohem lepší varianta.

Výzkumník: Moje další otázka je tato: Mohou volnočasové instituce a organizace dlouhodobě přispívat k prevenci rizikových forem chování u školní mládeže? A pokud ano, tak jakým způsobem?

Obecně se tvrdí, že sklon k rizikovému chování mají hlavně děti ze sociálně slabších a dysfunkčních rodin. Já si to ale tak úplně nemyslím. Jsem toho názoru, že i v uvozovkách běžné rodiny mohou čelit naprosto stejným výzvám. Abych to vysvětlila... Rodiče z dobře zajištěných rodin na své děti často nemají dostatek času. Děti až příliš zaměstnaných rodičů často vůbec neví, jaké to je si sednout s rodiči, povídat si s nimi, povídat si o obyčejných věcech, jako co bylo ve škole a tak podobně. Pocit, že jim někdo naslouchá, věnuje pozornost, vnímá jejich reakce, tak mnohdy zažívají ještě v menší míře než je tomu u rodičů, co třeba žijí jen na sociálních dávkách. V tom až tak zásadní rozdíl nevidím.

A vím, že teď bych si proti sobě asi poštvála dost lidí, ale z mé zkušenosti je to prostě tak. Pak ale vidíte tu proměnu, když dítě začne pravidelně docházet do nějakého střediska volného času. My se snažíme, aby dítě bezpečně vědělo, že je důležité přesně takové, jaké je. Slovně ho motivujeme a podporujeme. Dítě si navíc může vybrat svou

oblíbenou aktivitu a té se věnovat v bezpečném prostředí pod vedením kvalifikovaného pedagoga volnočasových aktivit. Každá společnost bez rozdílu musí být schopna zajistit, aby měly školní děti ve svém volném čase kam jít a aby svůj čas trávily smysluplně. Smysluplné trávení volného času totiž u školní mládeže funguje v podstatě jako prevence sociálně patologických jevů a delikvencí.

No a z toho přímo vyplývá, že volnočasové organizace musí klást naprosto zásadní důraz na takzvanou preventivní funkci. To je taky asi jedna z nejdůležitějších funkcí volného času. A musí tím pádem, v první řadě, předcházet jevům, které ta či ona společnost považuje za nepřijatelné a nebezpečné.

Výzkumník: Můžete prosím blíže specifikovat, jaké konkrétní jevy máte na mysli?

Asi takhle, tím naprosto nejpalčivějším problémem je dnes rasismus společně s xenofobií... Vidím, že jsem vás asi trochu zaskočila?

Výzkumník: Vaše odpověď mě rozhodně nijak nezaskočila. Bohužel v kontextu současného světového dění se zdá, že společnost dnes skutečně neřeší nic jiného.

Dokážu si představit, a to docela jasně, že drtivá část mých kolegů a kolegyně by vám odpověděla něco úplně jiného. Nejspíš by hovořili o škodlivé závislosti na drogách a alkoholu, kriminalitě i o tom, jak chodí školní mládež za školu. Jenže to tady bylo vždycky. Tohle řešily všechny generace před námi, tak proč by to dneska mělo být jiné. Ale já v téhle době vnímám xenofobii jako nakažlivou nemoc, které se pořád ještě neumíme bránit. Máme spoustu programů, které školní mládež upozorňují na následky užívání alkoholu a drog. Mladí lidé v mnoha případech skutečně věří, že užíváním drog se vystavují značnému a hlavně zbytečnému riziku. Ale huř chápou, že taky xenofobie může ublížit. Ale tahle v uvozovkách nemoc není nevyлéčitelná. Díky Bohu. Prostým lékem je poznávat všechno, co je cizí, nebát se přijmout něco rozdílného, jiného. Je potřeba mladým lidem umožňovat, aby poznávali nejen svou zemi a její obyvatele, ale i cizince a jejich kulturu.

Výzkumník: Zkuste ještě prosím několika slovy popsat, jak a zdali vůbec mohou sami volnočasoví pedagogové předcházet vzniku a rozvoji rizikového chování u školní mládeže.

No, já si myslím, že na rozdíl od učitelů na základkách mi prostě nemáme tolik možností, jak některé negativní jevy omezit, jak je kontrolovat. Ale zase máme víc možností, jak na tyto jevy reagovat. Máme víc času, kdy můžeme s mladými lidmi hovořit, diskutovat. Můžeme jim dát víc prostoru, aby vyjádřili svůj názor. A už jenom tím, že ty mladé lidi směřujeme k tomu, aby racionálně využívali svůj čas, působíme preventivně.

Pro mě má taky význam otázka dobrovolnosti. Když například vidím, že dítěti daný kroužek dvakrát nevyhovuje, snažím se jeho rodiče přesvědčit, ať se svým dítětem víc mluví, ať se ho ptají na to, co ho těší a zajímá. A ať mu vyberou kroužek nebo aktivitu, která ho bude uspokojovat. Já se sice můžu snažit dítě motivovat, ale pokud dítě třeba nerado něco tvoří rukama, možná by mohlo být mnohem šťastnější v jazykovém kroužku. To je ale jeden příklad, který mě teď napadl.

A s tím vším tak nějak souvisí i potřeba seberealizace. Myslím si, že mladý člověk, který má možnost rozvíjet své vlohy, uplatňovat své specifické schopnosti, prostě už ani nemá chuť tropit nějaké ty nepravosti a lumpárny. A vlastně na ně ani nemá čas.

Výzkumník: Myslíte si, že v porovnání s předchozími generacemi dokáže dnešní generace školní mládeže využívat svůj volný čas aktivněji, hodnotněji a organizovaněji?

Určitě je to jiné, než to bylo třeba před dvaceti lety. Velká změna přišla spolu s proměnami ve společnosti, které začaly na počátku devadesátých let. Najednou tu byla před mladou generací vyložena obrovská paleta možností, jak trávit volný čas. Vybrat si mohl opravdu každý. Právě prostřednictvím široké nabídky volnočasových a sportovních aktivit se dnes také uskutečňuje prevence v problematice rizikového chování. Jenže postupem času bylo těch aktivit tolik, že spousta mladých lidí váhala a nevěděla, kam se v životě vypravit. Podobně to měli i jejich rodiče. Jeden rok dali děti na housle, pak na klavír, pak zjistili, že fotbal bude lepší, aby si to nakonec rozmysleli a dítě zapsali na jazyky. Pokud dítě neví, jak může využít volnočasových aktivit, je to vždycky špatně. Pak ale nemá po škole co dělat, nudí se, je sevřeno denním stereotypem

a to už jsme v podstatě zpátky u toho, na co jste se mě ptal dříve. Odtud má totiž slušně nakročeno k problémům s chováním.

Výzkumník: Dále by mě zajímalo, jak nahlížíte na roli médií. Mohou podle vás média negativně ovlivňovat způsob, jak dnes školní mládež tráví svůj volný čas?

Zase ta média? To už se dneska vážně neřeší nic jiného? Já fakt strašně nerada slyším, jak dnešní generace lamentuje, že dříve si děti hrály hlavně venku a dneska sedí víc doma a u počítačů. Ale neměli bychom zapomínat na to, že se společnost vyvíjí. Prostě to, co platí dnes, bude už o několik let později pasé. Tak je to i ve vztahu médií k volnému času mládeže a dětí. Jasně, ta charakter trávení volného času hodně pozměnila. Technologický vývoj a nástup nových médií totiž musel nutně ovlivnit i volný čas. Ale to se netýká jen mladé generace a dětí školou povinných. Na náš volný čas měla největší vliv televize, ta byla hlavní médium. Vždycky jsme měli spolužáky, kteří s námi běhali venku, a pak ty, kteří neustále něco sledovali v televizi. A i za nás bylo špatně, když bylo sledování televize jediným způsobem odpočinku i zábavy.

No a ta dnešní generace, která chodí na moje kroužky, ta už tak moc neřeší seriály v televizi, ale třeba populární pořady youtuberů. Televize uvolnila místo informačním a komunikačním technologiím a život mladých lidí se teď více děje v mediální a virtuální realitě. Spolu s tím tak chápu, je to logické, že celou řadu zájmů, které dříve mladá generace uspokojovala v některé ze zájmových organizací, může dnes uspokojovat sama, z pohodlí svého dětského pokoje. A spousta mláďat, jak já jim někdy ráda říkám, umí třeba s počítačem hotové divy. Ke mně do kroužku chodí dvě školačky, kamarádky, z nichž jedna krásně fotografuje a druhá maluje. Své výtvary pak v počítači dokážou upravit do nevídaných výtvorů. Rodiče je v tom podporují, rádi je zapíší na potřebný kurz. Takže tím se zase jenom potvrzuje to, na čem by se se mnou asi shodli všichni kolegové, sice že možnost volby činností ve volném čase poskytují dítěti jeho rodiče.

Výzkumník: Ještě by mě zajímalo, zdali podle vás mají volnočasoví pedagogové možnost, jak média efektivně využívat také v prevenci rizikového chování u školní mládeže.

No, pokud můžu být upřímná... Počítačů a audiovizuálních pomůcek jsem se vždycky trochu bála. Myslela jsem si, že s tímhle by se měli mladí lidé seznamovat hlavně ve škole, popřípadě v nějakém zájmovém kroužku věnovaném jen počítačům. Mládež si dnes ale neumí dost dobře představit život bez informačních technologií, a pokud s ní chcete držet krok, musíte se přizpůsobit také vy. Já jsem sice nebyla s technologiemi v kontaktu s trochou nadsázky už do kolébky, spíše až o hodně později, ale s trochou zájmu se dá ledacos naučit. Informační technologie, taky média, to všechno může mít i pozitivní dopady. Vše se odvíjí od toho, jak se s nimi pracuje, jak je ovládají učitelé, jak žáci. Pokud vychovatelé, učitelé a rodiče nechají děti bez pozornosti, nemůžou se divit, že před nimi stojí dítě, jež neustále masíruje a manipulují média a mění jeho názory a postoje.

Rodiče si často myslí, že když dítěti pustí nějaký naučný pořad, mají vystaráno. Jenže mediální oblast je docela pověsná absencí systémového působení ve smyslu výchovy. U mladé generace je potřeba předcházet nežádoucímu chování tak, že se bude podporovat jejich pozitivní sociální chování. Bude se rozvíjet osobnost mládeže, její kompetence. Myslím si, že právě neformální zájmové vzdělávání má v tomhle poměrně široké pole působnosti.

Výzkumník: A zkusíte prosím uvést, jakým konkrétním způsobem jste v minulosti využila média v rámci prevence rizikového chování?

No já jsem během své praxe vedla různé zájmové kroužky. Ale vždycky jsem se snažila zapracovat do nich to, s čím se mladí lidé aktuálně potýkali. Třeba když si někteří mí kolegové stěžovali, že některé kluky a holky načapali, jak kouří kousek od školy, napadlo mě, že společně s těmi mlad'ochy vytvoříme nějaké poučné video, které bude směřovat k prevenci závislosti na tabáku. Pomocí videí jsme ho pak upravovali do podoby komixu. Různě jsme si hráli i s photoshopem. Byla to velká zábava pro všechny. Ale zábava, která měla zároveň nějaký výchovný a preventivní potenciál. Někteří kluci sesbírali naprosto hrůzostrašné fotky plic kuřáků, na kterých byly vidět dehtové skvrny. Ty plíce zvětšili a ke každé té skvrně přidali jednu cigaretu. Nahoře na snímku pak bylo

napsáno: Pamatuj, i jedna jediná cigareta tvoje plíce nenávratně poznamená. A jak pak budeš líbat svou holku, když to ani neudýcháš?! Párkrát jsme taky natáčeli krátké scénky. Každá scénka měla být jedním z možných scénářů, jak se zachovat v nějaké rizikové situaci. Třeba co dělat, když mi spolužák nabídne drogu. Kluci a holky vymýšleli různé varianty, psali k nim scénáře, rozebírali si mezi sebou role, pak to natáčeli na telefon. Hodně je to bavilo. A je pravdou, že ani dospělý člověk někdy netuší, jak by měl zareagovat, když mu třeba kolegové na vánočním večírku nutí alkohol, což je docela běžné. Někomu je prostě trapně, tak se napije jednou, podruhé a ty konce už pak každý asi zná sám moc dobře.

Výzkumník: Uvítala byste vy osobně nějaké školení (vzdělávání) v oblasti využívání médií v prevenci rizikového chování u školní mládeže?

Jasně že jo, proč ne, pokud to nejsou takové ty naprosto neužitečné semináře o ničem, na kterých nám někdo rozdává knížecí rady, pak určitě ano. Ale žádný konkrétní příklad školení vám teď nedám, nezlobte se.

Výzkumník: Mohla byste uvést konkrétní příklad v uvozovkách zbytečného semináře či školení v této oblasti?

Tohle bych si zatím raději nechala pro sebe. Nejprve chci, aby o tom věděl náš ředitel. Pak se vám třeba ozvu, pošlu mail nebo něco, a klidně vám na to odpovím.

Výzkumník: Bylo mi potěšením se s vámi seznámit. Opravdu mnohokrát děkuji za zajímavý a inspirativní rozhovor. Přeji vám hodně úspěchů jak v pracovním, tak v soukromém životě!

Příloha C - Tabulky a grafy k dotazníkovému šetření

I. Tabulky

Tabulka 1: Počty účastníků šetření

	Počet žáků zapojených do dotazníkového šetření v DDM UB	Počet žáků zapojených do dotazníkového šetření na ZŠ ve Zlínském kraji	Počet volnočasových pedagogů
Účastníci výzkumu	110	142	3
Celkem	252		3

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 2: Nejčastější společník školní mládeže pro volný čas

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 3				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
S rodinou	19	27	22	30
S kamarády/ s partou	34	15	36	7
Sám/sama	7	11	9	25
Jiný	5	3	2	0
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 3: Pravidelné zapojení do činností volnočasových zařízení

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 4				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Ano	39	38	31	35
Ne	26	18	38	27
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 4: Nejčastější místo vykonávání volnočasových aktivit

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 5				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Základní škola	2	0	0	1
Školní klub	1	0	2	3
Základní umělecká škola	1	2	0	0
Dům dětí a mládeže	29	30	26	29
Junák	2	0	1	0
Centrum volného času	1	3	0	0
Sbor dobrovolných hasičů	2	0	0	0
Folklórní sbor	0	1	0	2
Sportovní klub	1	2	2	0
Jiné	0	0	0	0
Celkem	39	38	31	35

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 5: Volnočasové kroužky navštěvované respondenty během jednoho týdne

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 6				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Jazykový	5	5	3	4
Taneční	15	23	19	16
Pěvecký	11	14	0	5
Plavecký	6	0	0	0
Sportovní	13	3	12	9
Výtvarný a keramický	5	10	7	8
Hudební	14	25	27	29
Jiný	6	7	7	6

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 6: Volnočasová aktivita, které by se respondenti rádi věnovali, ale nevěnují

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 7				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Vaření	14	11	7	12
Cizí jazyky	6	8	13	14
Sport	7	2	14	6
Jóga	0	6	0	8
Divadlo/dramatika	2	1	1	0
Keramika	0	0	0	3
Hra na hudební nástroj	6	2	0	1
Počítače	14	2	6	2
Další	7	12	19	0
Nevím	3	7	5	8
Žádná aktivita	4	5	4	8
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 7: Důvody, proč respondenti nenavštěvují vytoužené volnočasové aktivity

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 8				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Kroužek je moc drahý.	8	10	27	22
Rodiče nepovažují takovýto kroužek za užitečný/prospěšný.	10	8	9	15
Kroužek je daleko od mého bydliště.	1	1	5	3
Kroužek se koná pozdě večer.	14	12	1	1
Nemám už na to čas, mám spoustu jiných kroužků.	11	9	8	12
Mí rodiče sami nemají žádné aktivity ve volném čase a obecně je proto nepovažují za důležité.	17	15	10	9
Jiný důvod.	4	1	9	0
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 8: Možnost využití volného času respondentů dle vlastního uvážení

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 9				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Ano	34	17	52	49
Ne	31	39	17	13
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 9: Důvody, proč respondenti nevyužívají svůj volný čas dle svého uvážení

Tabulka odpovědí u položky č. 10				
	první skupina		druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Nedostatek peněz	13	12	0	8
Mnoho školních povinností	3	5	1	0
Mnoho domácích povinností	0	6	6	0
Nedostatečné vybavení	3	0	5	0
Nedostatek kamarádů	1	5	2	1
Nedostatek možností v místě bydliště	5	5	3	2
Mnoho kroužků/zájmu	6	6	0	2
Jiný	0	0	0	0
Celkem	31	39	17	13

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 10: Nejčastější využití (používání) médií ve volném čase respondentů

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 13				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Rozhlas (rádiové stanice)	2	1	2	5
Knihy/noviny/časopisy	2	7	4	6
Zařízení pro reprodukci hudby (např. DVD přehrávač)	1	1	0	0
Televize/zařízení pro reprodukci videa (např. videopřehrávač)	12	8	7	5
Osobní počítač/iPad/tablet s přístupem na web	20	19	23	18
Chytrý telefon s aplikacemi	27	20	32	26
Fotoaparát/videokamera	1	0	1	2
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 11: Získávání informací o aktivitách pro volný čas

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 14				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Z rádia	12	3	5	8
Z novin/časopisu	5	5	4	9
Z televize	4	4	11	5
Z internetu	42	36	44	38
Jiné	2	8	5	2
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 12: Faktory ovlivňující respondenty při plánování volného času

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 15				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Kamarádi/spolužáci	18	19	26	15
Rodina (rodiče, sourozenci atd.)	10	20	7	19
Média (televize/rádio/internet atd.)	32	17	32	26
Jiné	5	0	4	2
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 13: Způsob trávení volného času s rodiči

Tabulka odpovědí u položky č. 16				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
a)	12	8	20	6
b)	10	5	17	8
c)	9	18	15	12
d)	7	7	11	11
e)	27	18	6	25
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Vysvětlivky k tabulce:

1. SLOUPEC A – Všichni společně se doma setkáváme jen výjimečně a moc si spolu nepovídáme. Nemáme o čem. Rodiče neví, jestli mě něco trápí, co bylo ve škole, s kým se kamarádím atd. Nemají na mě čas.
2. SLOUPEC B – Čas strávený s rodiči se tak trochu podobá malé bitvě. Téměř vždy se pohádáme, a proto se společně setkáváme spíš jen zřídka.
3. SLOUPEC C – Rodiče se mi ve volném čase aktivně věnují. Povídáme si, hrajeme společně hry, společně jíme – snídáme/obědváme/večeříme atd. Nasloucháme si a mluvíme spolu. Většinu času jsme ale doma.
4. SLOUPEC D – Rodiče se mi ve volném čase aktivně věnují. Chodíme hodně na procházky, do kina, jezdíme na kole atd. Většinu času jsme mimo domov.
5. SLOUPEC E – Rodiče mě nechají třeba hrát hru na počítači nebo něco podobného, sami sledují televizi a na mě nemají čas. A to se dost často opakuje.

Tabulka 14: Informování respondentů o tzv. virtuálních drogách

Tabulka odpovědí u položky dotazníku č. 17				
	První skupina		Druhá skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Ano	12	14	15	3
Ne	36	27	43	39
Nevzpomínám si	17	15	11	20
Celkem	65	56	69	62

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Tabulka 15: Odpovědi respondentů na výrok

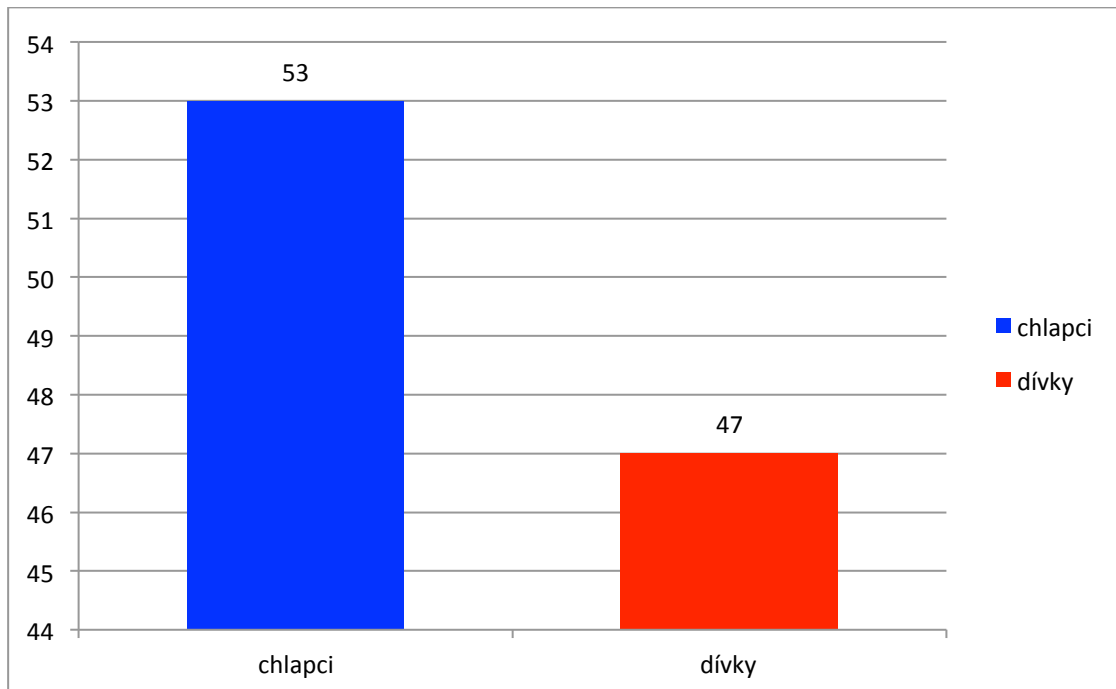
Tabulka odpovědí u položky č. 18						
		1	2	3	4	5
1	Umím si představit svůj život bez mobilního telefonu.	28	18	11	103	92
2	Umím si představit svůj život bez počítače a internetu.	2	1	5	119	125
3	Když zrovna nejsem on-line, jsme nervózní a hůř se soustředím.	28	47	25	90	62
4	Rád/a bych trávil/a méně času on-line.	53	49	16	66	68
5	Umím si představit svůj život bez sledování televize.	34	39	25	79	75
6	Umím si představit svůj život bez čtení knih a časopisů.	88	94	10	35	25

7	Umím si představit svůj život bez poslouchání rádia.	76	95	23	31	27
8	Kvůli internetu nebo televizi trávím méně času s přáteli, než bych ve skutečnosti chtěl/a.	52	76	40	51	33
9	Kvůli internetu nebo televizi jsem omezil/a některé své zájmy, kterým jsem se dříve ve svém volném čase věnoval/a.	59	38	15	75	65
10	Druhým (svým blízkým/kamarádům/přátelům) na internetu občas dobrovolně sděluji své soukromé informace.	45	75	10	71	51
11	Internet může představovat nebezpečné prostředí.	75	89	14	55	19
12	Po internetu kolují i falešné zprávy (tzv. hoaxy).	96	88	31	19	18
13	Zprávy v médiích je nutné brát s rezervou.	93	79	15	25	40

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

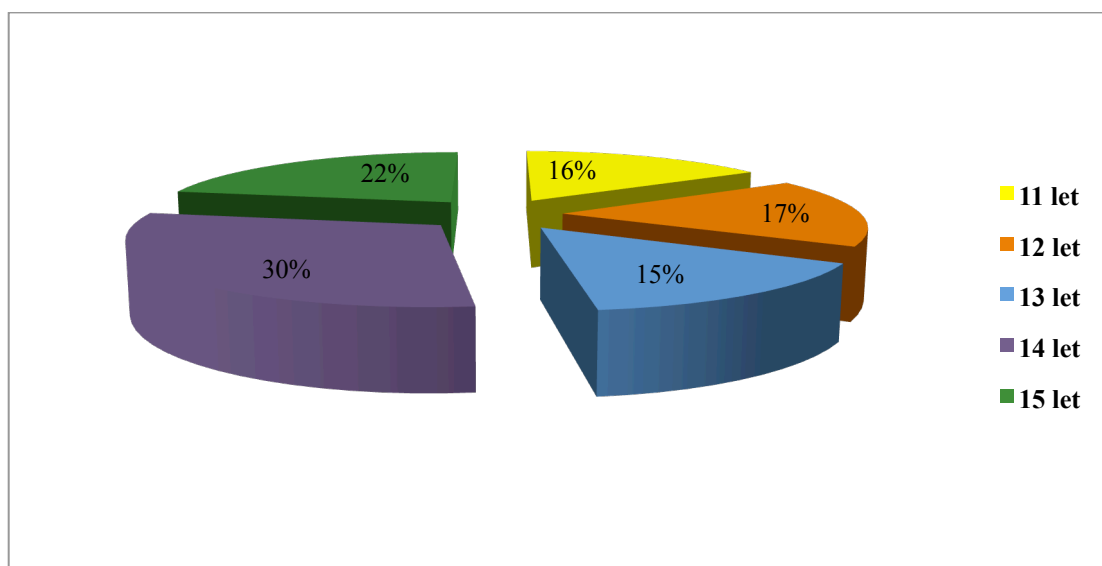
II. Grafy

Graf 1: Rozdělení respondentů dle pohlaví

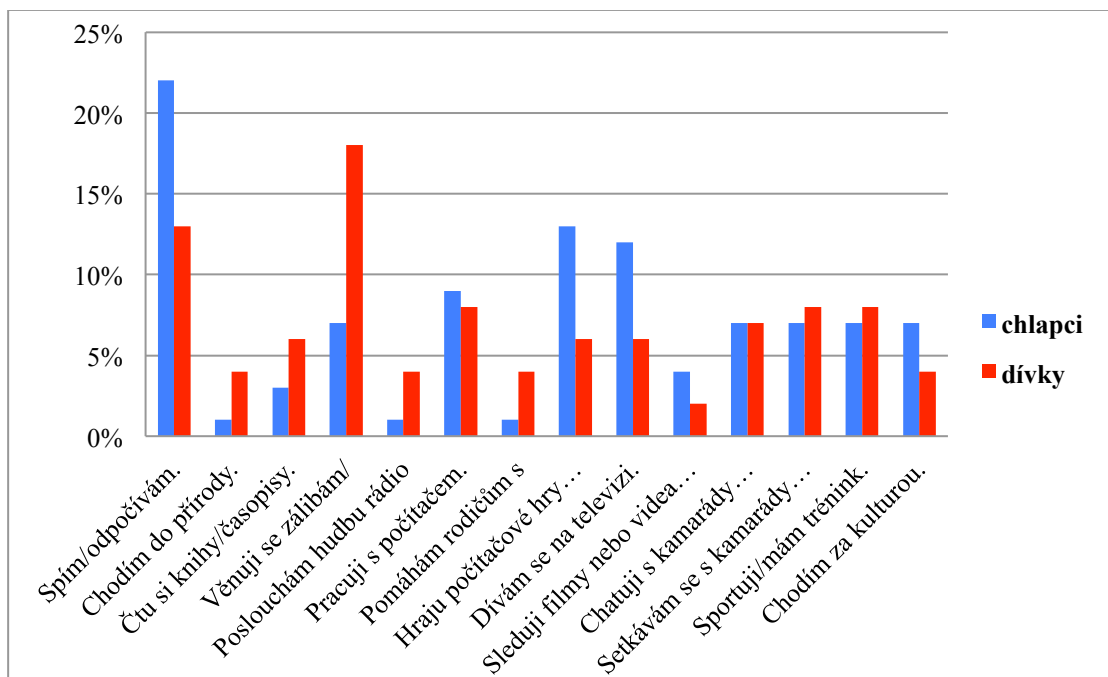
Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Graf 2: Věkové složení respondent

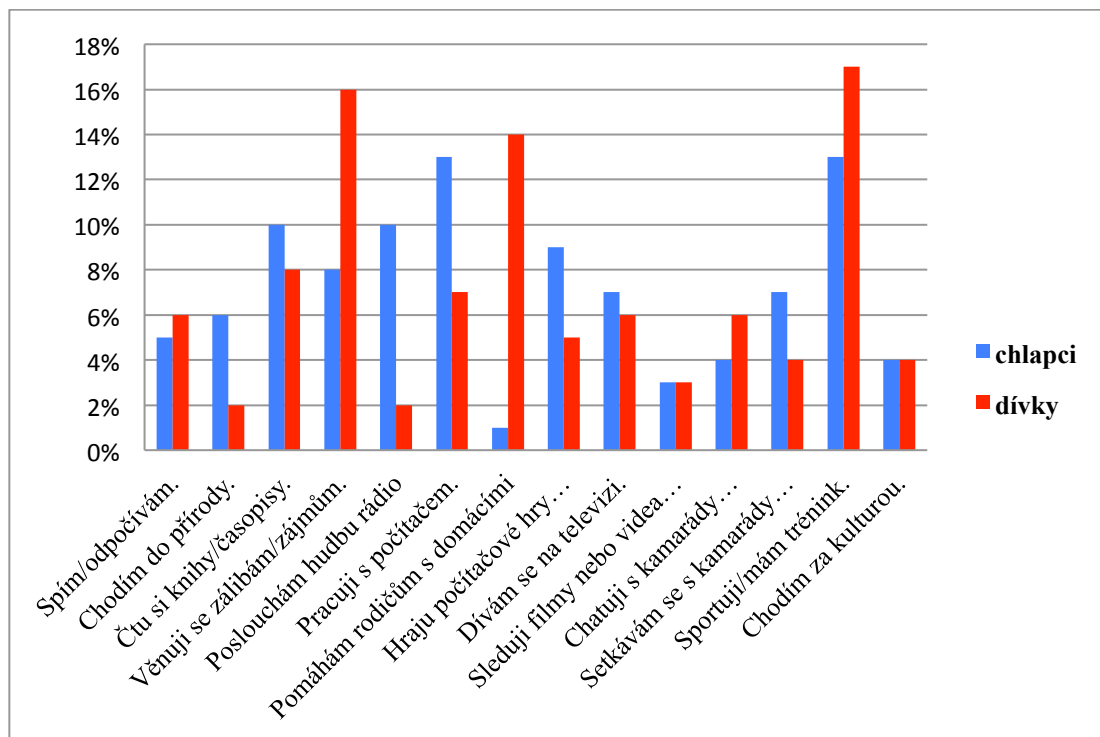
Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Graf 3: Nejoblíbenější volnočasové aktivity dle školní mládeže

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Graf 4: Nejčastěji vykonávané volnočasové aktivity dle školní mládeže

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Tomáš Hušek

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Role médií v prevenci rizikového chování mládeže s důrazem na volnočasové aktivity

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 75

Celkový počet stran příloh: 48

Počet titulů českých použitých zdrojů: 64

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 11

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.